

Catalogue of SATHI Publications

SATHI

(Support for Advocacy and Training to Health Initiatives)

‘साथी’ची प्रकाशने

Catalogue of **SATHI** Publications

SATHI

(Support for Advocacy and Training to Health Initiatives)

पहिली आवृत्ती

जानेवारी, २०१३

प्रकाशक

साथी

फ्लॅट नं., ३ व ४, अमन (ई) टेरेस सोसायटी,

डहाणूकर कॉलनी, कोथरूड, पुणे - ४११०२९

फोन : ९१-२०-२५४५२३२५ / ६४००५५४०

Email: sathicehat@gmail.com

Website: www.sathicehat.org

मांडणी

शारदा महल्ले

मुद्रण

एन.आर.एंटरप्रायजेस्, पुणे

प्रस्तावना

‘साथी’ हे अनुसंधान ट्रस्टचे ‘सेहत’ मधून विकसित झालेले कृती केंद्र आहे. ‘साथी’ मुख्यतः आरोग्य व आरोग्यसेवांच्या हक्कांसंदर्भात काम करते. आरोग्यसेवेबाबत जनतेचे हक्क प्रस्थापित करण्यासाठी हे काम ‘साथी’ म्हणून आम्ही करत आहोत. आरोग्यसेवेचा हक्क लोकांपर्यंत पोचवण्यासाठी आरोग्य कार्यकर्ते तयार करणे, लोकांमध्ये आरोग्य हक्कांची जाणीव करून देणे, आरोग्यसेवेचा हक्क मिळवण्यासाठी लोकांचा संघटितपणे आरोग्य संस्थांवर दबाव आणून आरोग्यसेवांचा दर्जा सुधारणे, आरोग्यसेवांसंबंधी विषयांवर संशोधन करणे, या भूमिकांमधून ‘साथी’ काम करते. यासाठी विविध प्रकारचे छापील व दृश्य संवाद माध्यमांचा वापर उपयोगी ठरतो, असा आमचा अनुभव आहे. म्हणूनच ‘साथी’ने विविध प्रकारची प्रकाशने पोस्टर्स, स्लाईड शो, पुस्तिका असे साहित्य तयार केले आहे.

आरोग्यसेवेचा हक्क मिळवण्यासाठी ‘राष्ट्रीय गामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत’, ‘आरोग्यसेवांवर लोकाधारित देखरेख व नियोजन प्रक्रिया’ राबवली जाते. या प्रक्रियेदरम्यान देखरेखीची विविध साधने तयार करण्यात आली. या नावीन्यपूर्ण प्रकाशनांची माहिती या माहिती पुस्तिकेत दिली आहे.

आरोग्य कार्यकर्त्यांचे प्रशिक्षण आणि स्थानिक पातळीवर आरोग्य विषयक लोक शिक्षण, विविध प्रकारच्या लोकांनी केलेल्या कामाच्या अनुभवांचे संकलन, सरकारी योजनांशी संबंधित व इतर वैद्यकीय- तांत्रिक माहिती इ. साहित्य उपलब्ध आहे. आपल्यालाही आपल्या कार्यक्रमासाठी ते उपयोगी पडेल असा विश्वास आहे. सोबत या साहित्याबाबतची माहिती व किंमत पत्रकही जोडले आहे. आपल्या गरजेप्रमाणे मागणी नोंदवावी ही विनंती. आपल्या कार्यास शुभेच्छा!

साथी

अनुक्रमणिका

पुस्तकाचे नाव	किंमत रु.	पान क्र.
➤ 'साथी'मार्फत झालेल्या विविध संशोधनाचे अहवाल		
● आरोग्य केंद्रातील औषधांची उपलब्धता आणि खरेदी-वितरण प्रक्रिया	-	२
● देखरेख करूया औषधांच्या खरेदी-वितरण प्रक्रियेवर आणि उपलब्धतेवर...	-	२
● महाराष्ट्रातील कुपोषणाची गंभीर समस्या- (A Report on Nutritional Crisis in Maharashtra - याचा मराठीत संक्षिप्त अहवाल)	२५/-	४
● महाराष्ट्रातील सरकारी दवाखान्यांमध्ये औषधांचा एवढा तुटवडा का आहे? तो कसा घालवता येईल?	-	५
● महाराष्ट्रातील आरोग्य विषमता- अहवाल (A Report on Health Inequities in Maharashtra - याचा मराठीत संक्षिप्त अहवाल)	२५/-	६
● स्वयंसेवी संस्थांनी प्रशिक्षण दिलेल्या 'आशां'चे काम कसे चालले आहे?	-	६
● गाव आरोग्य समितीला व रुग्ण कल्याण समितीला मिळणाऱ्या निधीचा वापर	-	७
● Study of Procurement & Distribution System of Medicines, availability and budgetary provisions for medicines in Maharashtra	-	८
➤ Publications in English		
● Twenty Questions and Answers on A System for Universal Health Care, What is it? How can we hope to achieve it?	४०/-	१०
● Report of the seminar on- Models and methods for ensuring availability of essential medicines in public health facilities	-	११
● A Report on Nutritional Crisis in Maharashtra	१००/-	१२
● A Report of National Seminar on Health Equity in India	-	१३
● Taking Shape- Triannual Report of SATHI (April 2005 to March 2009)	-	१४
● A Report on Health Inequities in Maharashtra	१००/-	१५
➤ आरोग्य अधिकारासंबंधी माहिती पुस्तिका/प्रशिक्षण साहित्य		
● वाटचाल आरोग्य अधिकाराची	४०/-	१७
● आरोग्यसेवा आपल्या हक्काची! (सहयोगावर आधारित आरोग्य हक्काच्या प्रयत्नांचे संकलन)	१००/-	१८
● खाजगी आरोग्य सेवेची दशा आणि दिशा (रुग्ण हक्क व खाजगी आरोग्यसेवेच्या प्रमाणीकरणाची गरज)	५०/-	१९
● वीस प्रश्नोत्तरे... सर्वांसाठी मोफत आरोग्यसेवा म्हणजे काय? ती कशी प्रत्यक्षात आणता येईल?	२५/-	२०

पुस्तकाचे नाव	किंमत रु.	पान क्र.
● करू या आरोग्य संवाद !	२०/-	२१
● आरोग्याची माहिती घेऊ आरोग्याची चळवळ बांधू	२०/-	२२
● आरोग्यसेवा आपला अधिकार (आरोग्य हक्क) पोस्टर प्रदर्शन	१६००/-	३२
● आरोग्यसेवांवर विकेंद्रीत नियोजन प्रक्रियेअंतर्गत माहिती पुस्तिका	-	२३
➤ आरोग्यविषयक विविध माहिती पुस्तिका व प्रशिक्षण साहित्य		
● करू आरोग्याची साथ- भाग १, २ (२ रंगी)	१२०/-	२४
● आरोग्य साथी भाग १,२ (३ रंगी) (हिंदीमध्ये उपलब्ध)	१२०/-	२५
● आपली झाडपाल्याची औषधे	४०/-	२६
● दारूचे वाईट परिणाम सर्व शरीरावर	९००/-	३०
● सरकारी केंद्रांमध्ये औषधांचा दुष्काळ का आहे? (औषध पोस्टर)	९५०/-	३०
● खून की कमी (फ्लिप चार्ट -४ रंगी)	५०/-	३१
● सलाईन म्हणजे मिठाचे पाणी (मराठी, हिंदी)	२.५०/-	३३
● जर गोळी देई आराम तर नको सुईचे जास्त दाम (मराठी, हिंदी)	१.५०/-	३३
➤ स्त्री आरोग्यासंबंधी प्रशिक्षण साहित्य		
● कवाडे उघडू या !	८०/-	२७
● स्त्री प्रजनन आरोग्य (७२ पोस्टर)*	३६००/-	२८
● स्त्री प्रजनन आरोग्य पोस्टर प्रदर्शनाबद्दल सविस्तर माहिती पुस्तिका	४०/-	२८
● ॲनिमिया (रक्तपांढरी) लक्षणे, कारणे, उपाय (२६ पोस्टर)*	१३००/-	२९
● खून की कमी (फ्लिप चार्ट -४ रंगी)	५०/-	३१
➤ 'हिंदी'मधील प्रकाशने		
● आओ खुद को जाने! अपने मन के दरवाजे खोले! (मराठीमध्ये उपलब्ध)	२५/-	३६
● अपनी जड़ी बुटी की दवाईयाँ (मराठीमध्ये उपलब्ध)	३०/-	३७
● स्वास्थ्य की समझ बढ़ाए स्वास्थ्य के हक को पाए !	१०/-	३८
● स्वास्थ्य साथी भाग १,२ (३ रंगी)*(मराठीमध्ये उपलब्ध)	१२०/-	२५
● खून की कमी (फ्लिप चार्ट -४ रंगी)	५०/-	३१
● हमारा जिल्हा अस्पताल (१० पोस्टर)	५००/-	३१

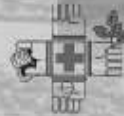
पुस्तकाचे नाव	किंमत रु.	पान क्र.
<p>➤ फ्लेक्स पोस्टर प्रदर्शन (1.5 x 2 Sq.ft.) चार रंगी</p> <ul style="list-style-type: none"> ● स्त्री प्रजनन आरोग्य (७२ पोस्टर्स)* ● स्त्री प्रजनन आरोग्य पोस्टर प्रदर्शनाबद्दल सविस्तर माहिती पुस्तिका ● अँनिमिया (रक्तपांढरी) लक्षणे, कारणे, उपाय (२६ पोस्टर्स)* ● रुग्ण हक्कांचे संरक्षण चांगल्या रुग्णालयाचे लक्षण (रुग्ण हक्क १५ पोस्टर्स)* ● दारूचे वाईट परिणाम सर्व शरीरावर (१८ पोस्टर्स)* ● सरकारी केंद्रांमध्ये औषधांचा दुष्काळ का आहे? (१९ पोस्टर्स)* ● खून की कमी (फ्लिप चार्ट -४ रंगी) ● हमारा जिल्हा अस्पताल (१० पोस्टर्स) ● आरोग्यसेवा आपला अधिकार (आरोग्य हक्क) (३२ पोस्टर्स)* ● गाव आरोग्य समिती आणि आशा (११ पोस्टर्स)* ● सलाईन म्हणजे मिठाचे पाणी (मराठी, हिंदी) ● जर गोळी देई आराम तर नको सुईचे जास्त दाम (मराठी, हिंदी) (दोन रंगी) ● इंजेक्शन-सलाईन उपयोग आणि दुरुपयोग (१० पोस्टर्स)* ● तंबाखूचे घातक दुष्परिणाम (१४ पोस्टर्स)* <p>वरील सर्व पोस्टर्सचे A4- Size झेरॉक्स उपलब्ध आहेत. (* हिंदीमध्ये सुद्धा उपलब्ध आहेत)</p>	<p>३६००/-</p> <p>४०/-</p> <p>१३००/-</p> <p>७५०/-</p> <p>९००/-</p> <p>९५०/-</p> <p>५०/-</p> <p>५००/-</p> <p>१६००/-</p> <p>-</p> <p>२.५०/-</p> <p>१.५०/-</p> <p>५००/-</p> <p>७००/-</p>	<p>२८</p> <p>२८</p> <p>२९</p> <p>२९</p> <p>३०</p> <p>३०</p> <p>३१</p> <p>३१</p> <p>३२</p> <p>३२</p> <p>३३</p> <p>३३</p> <p>३४</p> <p>३४</p>
<p>➤ ‘रुग्ण हक्क समिती’ची प्रकाशने</p> <ul style="list-style-type: none"> ● रुग्ण हक्क समिती माहितीपत्रक ● ५ वर्षांपासून प्रलंबित रुग्ण हक्कांना मान्यता मिळाली पाहिजे... ● रुग्ण-डॉक्टर संबंधातील हक्क व जबाबदाऱ्या ● रुग्ण हक्कांचे संरक्षण चांगल्या रुग्णालयाचे लक्षण (रुग्ण हक्क पोस्टर्स) ● रुग्ण हक्कांचे पालन, चांगल्या हॉस्पिटलचे लक्षण (पोस्टर) ● मला रुग्ण हक्क माहीत आहेत, तुम्हाला? (पोस्टर) ● ट्रस्ट हॉस्पिटलमध्ये गरीब रुग्णांना मोफत वैद्यकीय सेवा- उच्च न्यायालयाचा निर्णय 	<p>-</p> <p>-</p> <p>३/-</p> <p>७५०/-</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>६/-</p>	<p>४०</p> <p>४०</p> <p>४१</p> <p>३३</p> <p>४२</p> <p>४२</p> <p>४३</p>
<p>➤ एन.आर.एच.एम. अंतर्गत ‘साथी’चे प्रकाशने</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ‘आशा’साठी पूरक प्रशिक्षण पुस्तिका- १ ● ‘आशा’साठी पूरक प्रशिक्षण पुस्तिका- २, ३ ● ‘आशा’साठी पूरक प्रशिक्षण पुस्तिका- ४, ५ ● ‘आशा’ प्रशिक्षकांसाठी मार्गदर्शिका पुस्तिका 	<p>-</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>२००/-</p>	<p>४५</p> <p>४६</p> <p>४७</p> <p>४८</p>

पुस्तकाचे नाव	पान क्र.
‘लोकाधारित देखरेख व नियोजन प्रक्रिये’शी संबंधित प्रकाशने	
► पुस्तिका/माहितीपत्रक	
● लोकाधारित देखरेख व नियोजन प्रक्रिया (माहितीपत्रक)	५०
● अशी होत आहे आरोग्यसेवेवर लोकांची देखरेख... (माहितीपत्रक)	५०
● सार्वजनिक आरोग्य सेवांवर लोकाधारित देखरेख प्रक्रिया (मार्गदर्शिका)	५१
● आरोग्यसेवा हक्क कॅलेंडर	५२
● चला आपली गाव आरोग्य समिती बळकट करूया! (गाव आरोग्य, पोषण, पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीची माहिती सांगणारी पुस्तिका)	५२
● प्रा.आ.केंद्र देखरेख व नियोजन समिती (समितीबद्दल माहिती देणारी पुस्तिका)	५३
● दवंडी - लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेचे वार्तापत्र	५३
● आता ‘सरकारी दवाखाना होतोय ‘जनतेचा’! (इंग्रजीमध्ये उपलब्ध)	५४
● नवं क्षितिज, नवी आव्हानं (सार्वजनिक आरोग्यसेवांवर लोकाधारित देखरेख, राज्यस्तरीय अधिवेशन) २२-२३ नोव्हेंबर, २०११	५५
● रुग्ण कल्याण निधी, रुग्ण कल्याणासाठी कसा खर्च करायचा?	५६
● पाऊले चालती बदलांची वाट!	५६
● असा वापरू या आपल्या सरकारी दवाखान्याचा रुग्ण कल्याण निधी (पोस्टर)	५७
● औषध तुटवड्याचा प्रश्न सुटेना, मार्ग असून गाडी पुढे जाईना! (माहितीपत्रक)	५७
● लोकाधारित देखरेख व नियोजन प्रक्रियेचे माहितीपत्रक	५८
● Community Based Monitoring and Planning in Maharashtra supported by NRHM (Policy brief)	५८
● Capacity Building to Promote Community Based Health Planning in Maharashtra (PIP Flyer)	५९
● ‘२४ x ७’ प्रा.आ.केंद्रांचे ‘एसएमएस’द्वारे सर्वेक्षण (माहितीपत्रक)	५९
● People are reclaiming the Public Health System (मराठीमध्ये उपलब्ध)	६०
● Compiled report of Community Based Monitoring of Health Services under NRHM in Maharashtra (2007-2010) (Report)	६१

पुस्तकाचे नाव	किंमत रु.	पान क्र.
➤ लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेमधील पोस्टर्स		
● आरोग्यसेवांचा हक्क	-	६२
● उपकेंद्रात मिळणाऱ्या आरोग्यसेवा	-	६२
● प्राथमिक आरोग्य केंद्रात मिळणाऱ्या आरोग्यसेवा	-	६३
● सरकारी दवाखान्यात मिळणाऱ्या आरोग्यसेवा	-	६३
● गावात मिळणाऱ्या आरोग्यसेवा	-	६४
● आरोग्यव्यवस्थेत सकारात्मक बदल घडवणारी प्रक्रिया.. पण महत्वाचे धोरणात्मक मुद्दे, न सुटलेले प्रश्न सुटायला हवेत ! (माहितीपत्रक)	-	६४
➤ लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेमध्ये माहिती गोळा करण्यासाठी वापरली जाणारी माध्यमं - प्रश्नावली, प्रगतीपत्रक		
● गावपातळीवर मिळणाऱ्या आरोग्य सेवा	-	६५
● अंगणवाडी	-	६६
● उपकेंद्र	-	६७
● प्राथमिक आरोग्य केंद्र	-	६८
● ग्रामीण रुग्णालय	-	६९
➤ 'जन आरोग्य अभियान'ची 'साथी'मध्ये उपलब्ध प्रकाशने		
● 'जन स्वास्थ्य अभियान'च्या भूमिकेतून- राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान	४०/-	७१
● लसी कशासाठी? आरोग्यासाठी की नफेखोरीसाठी	२५/-	७२
● आजारी भारतीय आरोग्य व्यवस्था - कारणे व पर्याय	२००/-	७३
● महाराष्ट्रातील आरोग्यसेवेच्या हक्कासाठी पाहणी व जनसुनवाई	१५/-	७४
➤ 'सेहत'ची 'साथी'मध्ये उपलब्ध प्रकाशने		
● एम.टी.पी.नॉंदणीकरण मार्गदर्शिका	२५/-	७६
● Handbook One for Documentation and Presentation of Evidence Concerning Denial of the Right to Health Care	४०/-	७७
● Health and Human Rights Readers	८०/-	७८
● Review of Health Care in India	-	७९
● व्यथा स्त्रीची, कथा गर्भपाताची (फ्लिप चार्ट -४ रंगी)	१५०/-	८०
➤ 'साथी'मध्ये उपलब्ध इतर प्रकाशने		
● जागतिकीकरण आणि आरोग्य	३/-	८०
● 'माता व बाल आरोग्य जागर' मालिकेतील पुस्तिका	-	८१

‘साथी’मार्फत
झालेल्या विविध
संशोधनाचे
अहवाल

*Catalogue
of SATHI
Publications*

SATHI

(Support for Advocacy and Training to Health Initiatives)

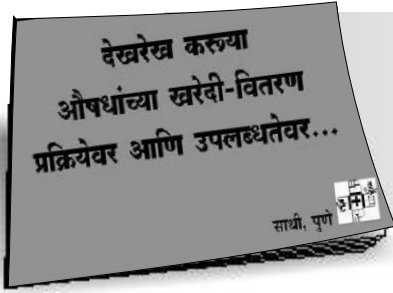

आरोग्य केंद्रातील औषधांची उपलब्धता आणि खरेदी-वितरण प्रक्रिया

महाराष्ट्रातील सरकारी आरोग्य केंद्रातील औषधांच्या तुटवड्यामागची नेमकी कारणे काय आहेत हे सविस्तरपणे समजून घेण्यासाठी 'साथी' संस्थेकडून जून २००९ ते जुलै २०११ या कालावधीत संबंधित शासकीय अधिकाऱ्यांच्या सहकार्याने एक अभ्यास करण्यात आला.

प्रस्तुत अहवालात अभ्यासातून पुढे आलेली प्राथमिक आरोग्य केंद्रातील औषधांची उपलब्धता, त्यांना होणारा औषधांचा पुरवठा व त्यासाठीची खरेदी वितरण प्रक्रिया तसेच औषधांसाठीचे बजेट या तीनही मुद्यांबाबत सदर महत्त्वाची माहिती, निरीक्षण व त्यावरून काढलेले निष्कर्ष नमूद केले आहेत. तसेच त्यास अनुसरून खरेदी व वितरण पद्धतीत सुधारणा व्हाव्यात व पर्यायाने सरकारी दवाखान्यातील औषधांची उपलब्धता सुधारावी यासाठी काही उपाय सुचविले आहेत.

८.५" X १४", पृष्ठ संख्या- १६, प्रकाशन-२०१२

देखरेख करूया औषधांच्या खरेदी-वितरण प्रक्रियेवर आणि उपलब्धतेवर...

सरकारी आरोग्य केंद्रातील औषधांच्या कमतरतेची समस्या सर्वश्रुत आहे. औषधांची समस्या सोडविण्याकरिता त्या त्या आरोग्य केंद्रात औषधांची उपलब्धता कशी आहे याबाबत माहिती गोळा करून लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेमार्फत घेण्यात येणाऱ्या जनसुनवाईच्या माध्यमातून तसेच वेगवेगळ्या पातळ्यांवर देखरेख व नियोजन समित्यांमध्ये तसेच राज्यस्तरीय कार्यशाळा व बैठकांमध्ये हा मुद्दा जोरदारपणे मांडण्यात आला. प्रसारमाध्यमांनीही हा प्रश्न उचलून धरला. या सगळ्यांमुळे

औषधांची समस्या सरकारपर्यंत पोहचविण्यात काही प्रमाणात यश आले असले तरी औषधांची समस्या काही सुटलेली नाही. औषधांच्या समस्येचा खोलात जाऊन विचार केला असता, या समस्येचे मूळ औषध खरेदी वितरण पद्धतीत असल्याचे लक्षात येते.

मार्च २००९ ते जुलै २०११ या कालावधीत औषधांची उपलब्धता, खरेदी वितरण व्यवस्था व बजेट यावर 'साथी'मधून एक अभ्यास करण्यात आला. या अभ्यासातूनही लक्षात आले की सरकारी आरोग्य केंद्रांतील औषध तुटवड्याच्या प्रश्नाला अनेक पदर असून औषध खरेदी-वितरण पद्धतीतील अनेक दोष हे यामागील एक महत्त्वाचे कारण आहे.

म्हणजेच औषधांची समस्या सोडवायची असेल तर औषधांच्या खरेदी-वितरण प्रक्रियेत सुधारणा करणे गरजेचे आहे. कारण औषधांच्या खरेदी-वितरण पद्धतीतील दोषांमुळे जर आरोग्य केंद्रात पुरेशी औषधेच पुरविली गेली नाहीत तर रुग्णांना ती मिळणार तरी कशी ?

म्हणूनच औषधांचा मुद्दा जर ठळकपणे मांडायचा असेल तर केवळ आरोग्य केंद्रात औषधांचा साठा किती आहे, कोणती औषधे उपलब्ध आहेत, एवढीच माहिती गोळा करून भागणार नाही तर औषधांच्या उपलब्धतेविषयी अधिक तपशिलात जाऊन माहिती गोळा करावयास हवी तसेच औषधांची उपलब्धता पाहण्यासोबतच औषधांच्या खरेदी व वितरण प्रक्रियेवरही देखरेख ठेवणे आवश्यक आहे.

या सगळ्या पार्श्वभूमीवर वरील अभ्यासाचा एक भाग म्हणून औषध खरेदी व वितरण प्रक्रियेसंदर्भात तपशीलवार माहिती गोळा करण्यासाठी एक प्रश्नावली तयार केली आहे. या प्रश्नावलीच्या आधारे आपल्या जिल्ह्यातील प्राथमिक आरोग्य केंद्रासाठी जिल्हा व स्थानिक पातळीवरून कशा प्रकारे औषध खरेदी-वितरण केली जाते तसेच प्राथमिक आरोग्य केंद्रातील उपलब्धतेची स्थिती कशी आहे या बदल माहिती गोळा करता येईल व या माहितीच्या आधारे सरकारी दवाखान्यातील औषध तुटवड्याच्या प्रश्नाला वाचा फोडून औषध तुटवडा कमी करण्यासाठी सरकारला योग्य पर्याय सुचविण्यामध्ये पुढाकार घेता येईल.

८.५ " X ११", पृष्ठ संख्या- २४, प्रकाशन-२०१२

महाराष्ट्रातील

कुपोषणाची गंभीर समस्या

‘महाराष्ट्रातील कुपोषणाची गंभीर समस्या’ या अहवालात सामाजिक-आर्थिक विषमता आणि पोषणविषयक विषमता यातील परस्पर संबंध पुढे आणण्याचा प्रयत्न केला आहे.

‘महाराष्ट्रातील कुपोषण-आपत्तीजन्य परिस्थिती’- यामध्ये महाराष्ट्राच्या कुपोषणाच्या परिस्थितीचे विश्लेषण केले आहे. राहण्याचे ठिकाण, लिंगभाव, जात व वर्ग या आधारे पोषणविषयक दर्जात कशी तफावत दिसून येते त्याची मांडणी केली आहे. महाराष्ट्रातील कुपोषण व अन्य राज्यातील परिस्थिती यांचा तुलनात्मक आढावाही घेतला आहे.

‘महाराष्ट्रातील सामाजिक-आर्थिक विषमता- सद्यःस्थितीवर दृष्टीक्षेप’, या प्रकरणात राज्याच्या विविध भागातील तसेच समाजगटातील विषमता; त्यांचे उत्पन्न, गरिबी आणि शिक्षण या निर्देशांकांच्या आधारे तपासली आहे. त्यांचा केरळ, तामिळनाडू, बिहार व ओरिसा यांच्या निर्देशांकांशी तुलनात्मक अभ्यास केला आहे.

‘उष्मांकाची कमतरता- नॅशनल सॅम्पल सर्व्हेतील माहितीचे विश्लेषण’, या प्रकरणात राज्याच्या विविध भागात आणि समाजगटात दिसून येणाऱ्या उष्मांक कमतरतेचा जात, वर्ग, मालकीच्या जमिनीचे क्षेत्र, धर्म, घराचा प्रकार (प्रमुख व्यवसाय), ग्रामीण व शहरी भाग यासंबंधी स्वतंत्रपणे विचार केला आहे.

‘लक्ष्याधारित सार्वजनिक वितरण व्यवस्था आणि अंत्योदय योजनेची महाराष्ट्रातील अंमलबजावणी, एकात्मिक बाल विकास योजनेची अंमलबजावणी आणि माध्यान्ह भोजन योजनेची अंमलबजावणी’, या तीन महत्त्वाच्या योजनांच्या अंमलबजावणीचे मूल्यमापन पुढील तीन प्रकरणातून केले आहे.

‘कुपोषण, अनारोग्य आणि आरोग्य यंत्रणेची भूमिका’, ह्या प्रकरणात संसर्गाला अटकाव करण्यासाठी आणि कुपोषणाचे वेळीच निदान करण्यासाठी समुदाय-आधारित

व्यवस्थापन आवश्यक असल्याचे मांडले आहे. या प्रकरणात मातामृत्यू व बालमृत्यू यांच्या संदर्भात कुपोषणाच्या समस्येचा विचार केला आहे.

महाराष्ट्रातील कुपोषणाच्या समस्येचा विविधांगाने वेध घेण्याचा प्रयत्न या अहवालातून केला आहे. हा अहवाल कुपोषण निर्मूलनाकरिता काम करणाऱ्या कार्यकर्त्यांना उपयोगी पडेल अशी आशा आहे.

-(A Report on Nutritional Crisis in Maharashtra -
याचा मराठीत संक्षिप्त अहवाल)

५.५ " X ८.५ ", पाने - ४८, प्रकाशन-२०११, देणगी मूल्य- ₹ २५/-

महाराष्ट्रातील सरकारी दवाखान्यांमध्ये औषधांचा एवढा तुटवडा का आहे? तो कसा घालवता येईल?

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत भरपूर निधी

राज्याकडे उपलब्ध असूनही महाराष्ट्रातील सरकारी दवाखान्यांमध्ये सरकारमार्फत उपलब्ध होणाऱ्या औषधसाठ्यामध्ये बरेचदा तुटवडा असतो याचे कारण जाणून घेण्यासाठी महाराष्ट्रातील औषध वितरण यंत्रणेचा राज्य व जिल्हा स्तरावर अभ्यास करण्यात आला. यंत्रणेमध्ये दिसणारी कमतरता, त्यावर उपाय काय असू शकतात, आपल्या व्यतिरिक्त इतर राज्यांमध्ये कशा पद्धतीची औषध वितरण व्यवस्था आहे याचा अभ्यास करून महाराष्ट्रातील जनतेला नियमित औषधे मिळण्यासाठी कोणती अनुकूल औषध वितरण यंत्रणा आपण लागू करू शकतो याची धोरणात्मक माहिती देणारे हे माहितीपत्रक आहे. अतिशय थोडक्यात आपण औषध वितरण व्यवस्थेचे प्रश्न व त्याचे पर्याय ह्या दस्तऐवजातून जाणून घेऊ शकतो.

ब्रोशर, : ८.५ " X ११", पृष्ठ संख्या- ८, चार रंगी छपाई

महाराष्ट्रातील

आरोग्य विषमता

या अहवालात मुख्यतः राज्यातील सामाजिक, आर्थिक विषमता, आरोग्य स्थितीतील विषमता व आरोग्यसेवांच्या उपलब्धतेमधील विषमतेचा परामर्श घेण्यात आला आहे.

हा अभ्यास करत असताना जात, वर्ग, लिंग यानुसार आढळणाऱ्या विषमतांवर भर देण्यात आला आहे. स्त्री-पुरुष विषमतेवर स्वतंत्रपणे भर दिला गेला आहे कारण स्त्रियांना समाजात तिहेरी विषमतांचा सामना करावा लागतो. स्त्रियांच्या 'स्त्री' म्हणून ज्या विशेष आरोग्य विषयक गरजा असतात त्यासाठी देखील पुरेशी आर्थिक तरतूद सरकारी कार्यक्रमात केलेली आढळत नाहीत. जे आजार स्त्री व पुरुष यांना समानच होतात, त्या आजारांवरील उपचारांमध्ये स्त्री व पुरुषांमध्ये विषमता आढळून येते. त्याचप्रमाणे कौटुंबिक हिंसाचारामुळे स्त्रियांना वेगळ्या प्रकारच्या आरोग्य समस्यांना तोंड द्यावे लागते. मात्र अजूनही कौटुंबिक हिंसाचाराला सार्वजनिक आरोग्याचा प्रश्न म्हणून मान्यता मिळालेली नाही.

विषमता कमी करण्यासाठी जे धोरणात्मक बदल करणे आवश्यक आहेत त्यांच्याविषयी मांडणी या अहवालाच्या शेवटी केली आहे.

या अहवालाचा आरोग्य क्षेत्रात काम करणाऱ्यांना उपयोग होईल असा विश्वास आहे.

-(A Report on Health Inequities in Maharashtra - याचा मराठी संक्षिप्त अहवाल)

५.५" X ८.५", पृष्ठ संख्या-४८, प्रकाशन-२००९, देणगी मूल्य- ₹ २५/-

स्वयंसेवी संस्थांनी प्रशिक्षण दिलेल्या 'आशां'चे काम कसे चालले आहे?

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत २००७ मध्ये महाराष्ट्रातील आदिवासी भागात ९००० आशांच्या निवडीच्या प्रक्रियेला सुरुवात झाली. या आशांना गावपातळीवर आरोग्याचे काम करण्यासाठी प्रशिक्षण देण्यात आले. यापैकी २५० आशांचे प्रशिक्षण 'साथी' व 'सहयोगी संस्था'ंनी केले. यानंतर

‘शासना’ने प्रशिक्षण दिलेल्या आणि ‘साथी’ व ‘सहयोगी संस्थां’नी प्रशिक्षण दिलेल्या आशांच्या कामांचे मूल्यांकन करण्यासाठी संशोधन करण्यात आले. या संशोधनात आशा व गावातील आरोग्यसेवा घेणारे लोक यांच्याकडून माहिती घेण्यात आली. या संशोधनावर आधारित अहवालाचे संक्षिप्त स्वरूपातील हे माहितीपत्रक आहे. आशांच्या कामात येणाऱ्या अडचणी व त्यात सुधारणा करण्यासाठी काय करावे यासाठी हे माहितीपत्रक उपयोगी पडू शकते.

५.५" X ८.५", पृष्ठ संख्या-१६

गाव आरोग्य समितीला व रुग्ण कल्याण समितीला मिळणाऱ्या निधीचा वापर

पुणे जिल्ह्यातील निवडक गाव आरोग्य समिती व प्रा.आ.
केंद्रांच्या रुग्ण कल्याण समितीस मिळणाऱ्या निधीबाबत अभ्यास

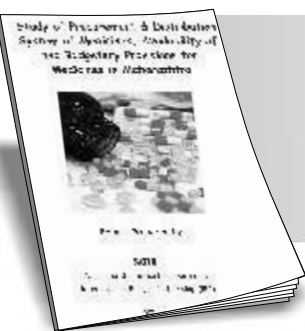
सरकारी आरोग्यसेवांमध्ये भरीव सुधारणा होण्यासाठी

शासनाकडून ‘राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान’अंतर्गत वेगवेगळी पावले उचलली जात आहेत. त्यातील एक महत्त्वाचे पाऊल म्हणजे आरोग्य केंद्रांना व गाव आरोग्य समितीला वाढीव निधी देणे. या निधीमुळे बऱ्याच मूलभूत सुधारणा झाल्या असल्या तरी या निधीच्या वापराबाबत वेगवेगळ्या पातळ्यांवर प्रश्न उपस्थित केले जात आहेत. या पार्श्वभूमीवर या निधीचा वापर नेमका कशाप्रकारे केला जात आहे तसेच निधीच्या खर्चाबाबत निर्णय कोण घेतो, समितीच्या बैठका होतात का, खर्चाच्या नोंदी कशाप्रकारे ठेवल्या जातात हे पाहण्यासाठी एक सर्वस्तर अभ्यास करण्यात आला.

मार्च २००९ ते एप्रिल २०१२ या कालावधीत पुणे जिल्ह्यातील लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेअंतर्गत ७५ पैकी १५ गावे व १५ प्राथमिक आरोग्य केंद्रांपैकी ५ केंद्रांमधून हा अभ्यास करण्यात आला.

प्रस्तुत अहवालाना, वरील अभ्यासातून निधीच्या वापराबाबत पुढे आलेली महत्त्वाची माहिती व निरीक्षण नमूद केली आहेत. तसेच निधीचा विनियोग योग्यप्रकारे व्हावा यासाठी उपाययोजना सुचविल्या आहेत.

५.५" X ८.५", पृष्ठ संख्या-४८, प्रकाशन-२०१३

Study of Procurement & Distribution System of Medicines, availability and budgetary provisions for medicines in Maharashtra

The report on 'Study of Procurement & Distribution System of Medicines, availability of and budgetary provisions for medicines in Maharashtra' is published by SATHI as a part of a project 'An assessment of budgetary provisions, procurement and supply system concerning essential medicines in Maharashtra'. There are four chapters in this report.

The first chapter explains methodology followed for studying all three components of this project. Findings of study of availability of essential medicines in primary health centers are mentioned in the second chapter.

Next chapter elaborates the existing process of procurement and distribution in the state of Maharashtra for supplying medicines to the PHCs and observations about it. Tamil Nadu model of procurement of medicines is also explored in this chapter.

Fourth chapter delineates findings related to budgetary allocations for essential medicines. Report ends by giving recommendations for improvement in availability, procurement-distribution system and budgetary allocation for medicines. We hope this report would be useful in understanding different aspects linked with the problem of medicine availability and further advocacy related to it.

8.5" x 11", Pgs-58, published in 2013

Report of the seminar on
'Models and methods for ensuring
availability of essential medicines
in public health facilities'

Taking Shape Maharashtra
Report of SATHI

The report on
'Nutritional Crisis in
Maharashtra'

New Technologies in Public Health
Who pays and who benefits?

Publications in English

A Report of
National
Seminar
on Health
Equity in
India

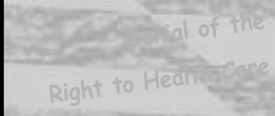

Twenty Questions and
Answers on
A System for
Universal Health Care,
What is it?

Handbook One for Documentation
and Presentation of Evidence Concerning

*Catalogue
of SATHI
Publications*

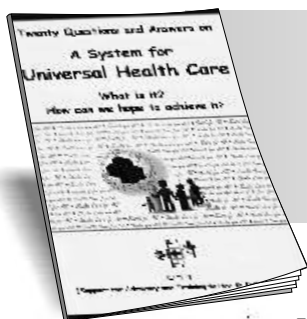

Manual of the
Right to Health Care

SATHI

(Support for Advocacy and Training to Health Initiatives)

Twenty Questions and Answers on A System for Universal Health Care, What is it? How can we hope to achieve it?

This booklet answers 20 key questions on Universal Health Care (UHC). It explains how good quality, appropriate Health Care which is free at the point of service, can be made available to everybody in India within the coming decade or so.

This booklet first explains basic concepts like what is exactly meant by Universal Health Care; what are the core principles of UHC etc.

It then turns to the experiences of various countries (including some developing countries) of moving towards the goal of UHC and basic requirements as regards financing, provisioning, governance, which have to be fulfilled to realize the goal of UHC.

Lastly, the booklet discusses the specificities of the Indian situation, including the need to strengthen, expand the Public Health System and to regulate the private providers. This last section also discusses the first steps that need to be taken in face of the huge challenges we face in India along the road to 'Health Care for All', which is part of the larger goal of 'Health for All'.

Various pro-people bodies working on health issues like Jan Swasthya Abhiyan have been advocating since 2000, 'Health and Health Care for All' in India. Now Universal Health Care has begun to figure in the official agenda. Perhaps as a preparation for the next Lok Sabha election in 2014, the Prime Minister's Office fostered the appointment of a 'High Level Expert Group' (HLEG) by the Planning Commission to prepare a 'blueprint' for achieving Universal Health Coverage in India by 2020. With Universal Health Care developing into an important national issue, this booklet would be of interest to a wide audience, including health activists, health professionals, researchers, trade unionists, journalists and social-political activists.

5.5" x 8.5", pgs-56, published in 2012, contribution price - ₹ 40/-

Report of the seminar on 'Models and methods for ensuring availability of essential medicines in Public Health Facilities

This report is a documentation of the proceedings of the seminar, 'Models and methods for ensuring availability of essential medicines in Public health facilities' organised on 24th June, 2011 as part of SATHI's project, 'A Study of budgetary provisions, procurement and supply system concerning essential medicines in selected districts of Maharashtra'.

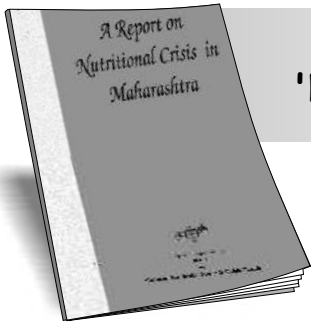
The seminar focussed on issues of procurement, distribution and financing of medicines in public health systems. Key objectives of this seminar included understanding the medicine procurement and distribution systems in different states, suggesting ways to improve medicine procurement system in Maharashtra by enhancing transparency and effectiveness. The seminar was attended by experts from different fields such as public health, health economics, Government health system as well as civil society organisations.

Important topics covered in this seminar were: Drugs Procurement Practices in Maharashtra State; Making essential drugs and equipment reliably available in the public health system- an example of Tamil Nadu; Method of medicine distribution in Karnataka State; Per capita medicine budget in public health system and Initiatives regarding provision of affordable medicines in Chittorgarh district of Rajasthan.

The presentations during the seminar were informative and the deliberations that followed the presentations brought out several aspects which make procurement and distribution systems more effective and efficient.

The report would be useful in furthering advocacy on the issues of improving medicine availability in Public Health Facilities in Maharashtra and making effective medicine procurement & distribution system.

5.5" x 8.5", Pgs-56

A Report on 'Nutritional Crisis in Maharashtra'

The report on 'Nutritional Crisis in Maharashtra' attempts to unravel the links between socioeconomic inequities and nutritional inequities in the state of Maharashtra.

The first chapter of the report, 'Undernutrition in Maharashtra, a situation of crisis,' is a situation analysis of malnutrition in Maharashtra. This chapter demonstrates the disparities in nutritional status of the population on the basis of their residence, gender, caste and class.

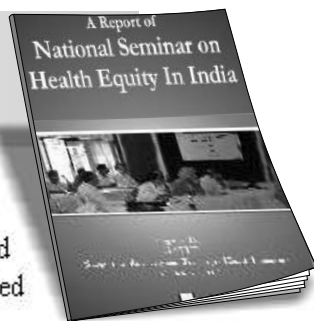
The second chapter, 'Socio-economic Inequities in Maharashtra: An update' explores inequities in the state of Maharashtra across regions as well as sub-groups of population using indicators of income, poverty and educational attainment among others. An analysis of agrarian crisis in Maharashtra is also one of the important sections of this chapter.

The subsequent chapter is on 'Calorie Deprivation in Maharashtra: Analysis of NSS Data'. This paper explores calorie deprivation in Maharashtra across regions as well as sub-groups of population based on caste, size-class of land possessed, religion, and household type (indicating principal occupation of the household) for rural and urban areas separately.

The next three chapters of the report, viz. Implementation of TPDS and Antyodaya in Maharashtra, Implementation of ICDS in Maharashtra and Implementation of Mid Day Meal Scheme in Maharashtra, are the evaluations of these key schemes being implemented in Maharashtra. The chapter on, 'Undernutrition, Ill-health and the Role of the Health System' examines the role of health care in preventing undernutrition by effective community based management of infections as well as detecting undernutrition. Applying calculations of maternal and child morbidity and mortality to the state of Maharashtra, an attempt is made to calculate the number of child deaths, apparently due to infections but which can be attributed to undernutrition. These are avoidable deaths and healthy years of life lost. They can also be termed as 'excess' deaths, due to malnutrition.

Overall, this report is an attempt to describe the multifaceted nature of the problem of malnutrition and analyse the schemes implemented by the Government to overcome this problem in the state of Maharashtra.

A Report of National Seminar on Health Equity in India

As part of the project, Maharashtra Health Equity and Rights Watch, SATHI had organised the 'National Seminar on Health Equity in India' on 2nd and 3rd October 2008 in Mumbai. The seminar was attended by 55 to 60 participants, which included health researchers, economists, NGO representatives and students from prominent institutes like TISS, IGIDR & IIPS.

One of the key objectives of the seminar was to bring together public health experts, social scientists, health sector NGOs and health activists on the issue of 'Health Equity' to develop a discourse on this emerging area in health sector. In addition, SATHI wanted to explore the possibilities of developing Health Equity research and advocacy initiatives by interaction with similar groups across the country.

Specific objectives of the seminar were

1. To locate health inequity in the context of socio-economic inequities in India
2. To discuss some basic concepts and various perspectives related to the health equity approach
3. To discuss equity analysis as a tool to analyse the health sector; to take an overview of inequities in health status and inequities in access to healthcare
4. To analyse how overall intensification of inequities impact upon women; understanding gender related health inequities
5. To deliberate upon options towards a system for Universal access to healthcare as an approach to reduce health inequities
6. To explore the possibility of further collaborations on health equity research and advocacy

The seminar was successful in initiating a discourse on the issue of health equity in India. The presentations by the speakers and the discussions that took place in these two days brought out various dimensions of health equity in India.

This report is a summary documentation of the proceedings of the seminar.

5.5'' x 8.5'' Pgs-88, published in 2009, complementary copy

Taking Shape

Triannual report of SATHI

(April 2005 to March 2009)

This is a brief report of the work done by SATHI during 2005-06 to 2007-08. SATHI team began in October 1998 as an action team in CEHAT; the first centre of the Anusandhan Trust. As the work being done in CEHAT developed and expanded, the Trust decided to continue the work from April 2005 onwards through three independent centres - CEHAT, SATHI and CSER. During its first four years, SATHI has consolidated its work on the action/advocacy/training front and has made its appearance on the research front. This report outlines the collective journey of the SATHI team.

SATHI's action work has mostly been in collaboration with its partners and as part of broader coalitions like Jan Swasthya Abhiyan. Hence this report necessarily reflects such collaborative work and SATHI's contribution in it. It is very clear to SATHI that in this work our partners have played an equally important role, and there is no illusion that the work described in this report is that of SATHI alone. We have mentioned the contribution of our various partners in the relevant paragraphs of this report. But if there is any inadvertent deficiency in this regard, we stand corrected.

SATHI team has worked in the spirit of a mission and not merely as a job and this report too is a product of team work; various team members have contributed in the preparation of this report.

5.5" x 8.5", pgs-56, published in 2009, contribution price - ₹ 40/-

A Report on Health Inequities in Maharashtra

Given the widening socio-economic inequities in the current phase of neo-liberal globalisation, the situation regarding inequities in health status and access to health care has become a matter of concern. This report consists of papers which analyse the variety of existing data from an equity lens, to explore various dimensions of health inequity in the state.

The first chapter analyses socioeconomic inequities in the state of Maharashtra looking at regions as well as sub-groups of the population, using indicators of income, poverty and educational attainment among others. It also briefly traces the declining share of agricultural sector in the state's economy and looks at increasing incidence of farmers' suicides from a socio-economic as well as public health perspective.

The second chapter delineates inequities in access to health care. It gives the rank of Maharashtra across all states and union territories for access to selected healthcare services, along with selected health and nutrition outcomes. It analyses the inequities in health infrastructure, utilization of health care services and expenditure on health care in Maharashtra. The third chapter on inequities in health status gives information about inequities in morbidity, infant mortality, child mortality and life expectancy across various stratifiers such as caste, class, gender and geographical distribution. Considering the uniqueness of gender as a cross-cutting stratifier, the fourth chapter studies gender and health and healthcare access inequities. It attempts to underscore horizontal and vertical inequities faced by women. Besides these two types of inequities faced by women, the chapter discusses the third unique inequity that women face - the additional health risks faced by them, such as gender violence of different kinds in society.

The final chapter of the report summarises the key findings emerging from the previous chapters. Time trends regarding inequities and convergence of inequities are also explored. In addition, policy recommendations have been made, pointing a direction to move towards more equitable healthcare delivery and health outcomes in Maharashtra.

8.5' x 11' , pgs-140, published year- 2008, contribution price – ₹ 100/-

- आरोग्य अधिकारासंबंधी माहिती पुस्तिका/प्रशिक्षण साहित्य
- आरोग्य विषयक माहिती पुस्तिका/प्रशिक्षण साहित्य
- स्त्री आरोग्यासंबंधी प्रशिक्षण साहित्य
- फ्लेक्स पोस्टर प्रदर्शन

*Catalogue
of SATHI
Publications*

(1.5 x 2 Sq.ft., चार रंगी छपाई)

SATHI

(Support for Advocacy and Training to Health Initiatives)

वाटचाल

आरोग्य अधिकाराची

आपले आरोग्य-अधिकार कोणते, ते मिळवण्यासाठी हक्काधारित दृष्टिकोनाच्या आधारे कशी वाटचाल करता येईल याबद्दल कार्यकर्त्यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी ही पुस्तिका आहे.

‘हक्काधारित दृष्टिकोना’बाबत अनेक ठिकाणी जी मांडणी होते त्यापेक्षा ‘साथी’ची वेगळी समज काय आहे हे सुरुवातीच्या प्रकरणामध्ये थोडक्यात मांडले आहे. त्यानंतर ‘प्रश्नोत्तरे’ या स्वरूपात असलेल्या भागात खालील प्रश्नांची चर्चा आहे -

- भारतातील जनतेचे आरोग्य व त्यांना मिळणाऱ्या आरोग्यसेवा यांची स्थिती काय आहे ?
- ‘आरोग्य-अधिकार’ हा काय प्रकार आहे? त्या आधारे चळवळ उभारण्यामागे काय विचार आहे ?
- सरकारने खाजगीकरणाचे धोरण घेतले आहे. अशा स्थितीत ‘आरोग्यसेवेचा हक्क’ ही मागणी सरकारकडे करण्यात कितपत अर्थ आहे ?
- ‘२००० साली सर्वांसाठी आरोग्य’ हे ध्येय आपल्या सरकारने १९७८ साली मान्य केले. पण ते प्रत्यक्षात आले नाही; ते का? ‘सर्वांसाठी आरोग्य’ हे ध्येय गाठायला काय अडचण आहे ?
- प्रत्येकाला आरोग्यसेवा हक्क म्हणून देण्याइतपत आपल्या देशाची आर्थिक क्षमता आहे का ?
- हक्काधारित दृष्टिकोन व सेवाभावी दृष्टिकोन यात नेमका फरक काय ? हक्काधारित दृष्टिकोनातून काम करायचे म्हणजे सेवा देण्यापासून दूर राहायचे का ?
- आरोग्याचा हक्क व आरोग्यसेवांचा हक्क यामध्ये काय फरक आहे? आरोग्यसेवांचा अधिकार प्रत्यक्षात येण्यासाठी आपण नेमकी कशाची मागणी करत आहोत ?
- आरोग्यसेवा हा मानवी हक्क आहे, असे मानल्यावर गरोदर स्त्रिया, लहान मुले अशा विशेष गटांसाठी विशेष हक्क ठेवणे कितपत योग्य आहे ?
- रुग्णांचे हक्क जपले पाहिजेत अशी मागणी का केली जाते? हे अधिकार कोण-कोणते आहेत ?

- भारतात बहुतांश आरोग्यसेवा खाजगी डॉक्टरांमार्फत दिली जाते. मग आरोग्यसेवा हा हक्क प्रत्यक्षात कसा येऊ शकेल ?
- सरकारने किमान आरोग्यसेवा तरी द्यायलाच हव्यात असा आग्रह आपण का धरत आहोत ?
- शासनाने कोण-कोणत्या आरोग्यसेवा ग्रामीण जनतेला द्यायचे जाहीर केले आहे ?

अशा प्रश्नांवरील चर्चा व परिशिष्टांमधील ठोस, माहितीपूर्ण टिपणे यामुळे ही पुस्तिका कार्यकर्त्यांना जिज्ञासू वाचकांना वाचावीशी, इतरांना द्यावीशी वाटावी.

७" X ९.५", पृष्ठ संख्या- ९६, प्रकाशन-२०१०, देणगी मूल्य- ₹ ४०/-

आरोग्यसेवा

आपल्या हक्काची!

सहयोगावर आधारित आरोग्य हक्काच्या प्रयत्नांचे संकलन

महाराष्ट्रातील जनतेला अजूनही स्वस्त व गुणवत्तापूर्ण

आरोग्यसेवा मिळवण्यासाठी झगडावे लागत आहे. या

पार्श्वभूमीवर महाराष्ट्रातील विविध संस्था संघटनांनी हक्काधारित दृष्टिकोनातून सरकारी व खाजगी आरोग्यसेवा मिळवण्यासाठी केलेल्या कामाच्या अनुभवांचे संकलन या पुस्तकामध्ये करण्यात आले आहे. महाराष्ट्रातील सहा संस्था-संघटनांच्या (आम्ही आमच्या आरोग्यासाठी, महिला सर्वांगीण विकास मंडळ (मासूम), लोकसमन्वय प्रतिष्ठान, रचना सामाजिक पुनर्बांधणी संस्था, जनार्थ आदिवासी विकास संस्था) आरोग्य हक्कासाठीच्या संघर्षात्मक व रचनात्मक कामाचा हा लेखाजोखा असून आरोग्य क्षेत्रात काम करण्यासाठी इच्छुक असणाऱ्या कार्यकर्त्यांसाठी हे पुस्तक अतिशय उपयुक्त ठरेल असे आहे. आरोग्यसेवा मिळवण्यासाठी वापरलेल्या नावीन्यपूर्ण कार्यक्रमांची सविस्तर माहिती आणि त्याचा आरोग्य यंत्रणेवर होणारा परिणाम असे अनेक अनुभव आकर्षक भाषेत मांडण्यात आले आहे.

७" X ९.५", पृष्ठ संख्या- ७२, प्रकाशन-२०११, देणगी मूल्य ₹ ८०/-

खाजगी आरोग्यसेवेची दशा आणि दिशा

(रुग्ण हक्क व खाजगी आरोग्यसेवेच्या प्रमाणीकरणाची गरज)

भारतातील खाजगी इस्पितळे, दवाखान्यांमध्ये मिळणाऱ्या सेवेचा दर्जा, रुग्ण हक्कांच्या पालनाची परिस्थिती यांचा परामर्श घेऊन ती आमूलाग्रपणे सुधारण्यासाठी कोणत्या दिशेने जायला हवे याचे विवेचन या पुस्तकात केले आहे.

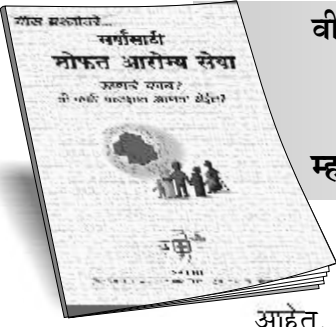
खाजगी आरोग्य क्षेत्राच्या वाढत्या व्याप्तीचा आढावा घेऊन त्याचे होणारे बाजारीकरण, शास्त्रीय उपचार कितपत केले जातात, रुग्ण हक्कांचे कितपत पालन होते हे उपलब्ध संशोधनाच्या आधारे मांडले आहे. याबाबतच्या असमाधानकारक परिस्थितीवर उपाय म्हणजे अनियंत्रित असे खाजगी आरोग्यसेवेचे सध्याचे स्वरूप बदलून प्रमाणित, नियंत्रित आरोग्यसेवेकडे वाटचाल करायला हवी अशी भूमिका मांडली आहे. डॉक्टरांच्या स्वःनियंत्रणाच्या व्यवस्थेचा परामर्श या पुस्तकामध्ये घेतला आहे. सर्वांना आरोग्यसेवा मिळण्यासाठी काही विकसित देशांप्रमाणे भारतात सार्वत्रिक आरोग्य विमा योजना राबवावी. खाजगी डॉक्टरांनी प्रमाणित सेवा दिली तर त्यांना सरकारी निधीतून प्रमाणित दराने त्याचे पैसे द्यावे अशी व्यवस्था कशी निर्माण करता येईल हा नवा मुद्दा या पुस्तकात मांडला आहे.

सरकारी सवलत घेणाऱ्या 'धर्मादाय' इस्पितळे खाजगी इस्पितळांप्रमाणेच वागतात याकडे या पुस्तकात लक्ष वेधले आहे. अशा इस्पितळांनी गरीब व कमकुवत आर्थिक गटातील लोकांसाठी मोफत किंवा सवलतीच्या दरात उपचार देण्यासाठी २० टक्के खाटा राखीव ठेवण्याचे बंधन मुंबई उच्च न्यायालयाने दिलेल्या तपशीलवार आदेशात कसे घातले आहे आणि या आदेशाची अंमलबजावणी होत आहे का? हे ठोसपणे मांडले आहे.

रुग्णांचे मानवी हक्क डॉक्टरांनी का जपले पाहिजेत, हे हक्क नेमके कोणते, त्यांना कायदेशीर स्वरूप का हवे, इ. विषयी 'जन आरोग्य अभियान'ने केलेल्या प्रयत्नाची माहिती तसेच डॉक्टरांच्या संघटनांसोबत रुग्ण हक्क समितीच्या प्रयत्नामुळे एका टप्प्यापर्यंत रुग्ण हक्कांबाबत सामंजस्य कसे निर्माण झाले याची माहितीही या पुस्तकात आहे.

खाजगी आरोग्यसेवेवर विश्लेषणात्मक प्रकाशझोत टाकून सुधारणा सुचवणारे हे मराठीतील पहिलेच पुस्तक आहे. सर्व जिज्ञासू वाचक व सामाजिक कार्यकर्ते यांना ते आवडेल असा विश्वास आहे.

७" x ९.५", पृष्ठ संख्या- ११३, प्रकाशन-२०१०, देणगी मूल्य ₹ ५०/-

वीस प्रश्नोत्तरे...

सर्वासाठी मोफत आरोग्य सेवा म्हणजे काय? ती कशी प्रत्यक्षात आणता येईल?

आहेत.

‘सर्वासाठी मोफत आरोग्यसेवा’ म्हणजे काय? त्याची मूलभूत तत्त्वे, आज भारतात त्याबाबत सुरू असलेली चर्चा या प्रश्नांचा ऊहापोह केल्यानंतर ‘सर्वासाठी आरोग्यसेवा’ ही व्यवस्था ज्या विकसित व काही अविकसित देशांनी यशस्वीरित्या अंगीकारली आहे त्यांच्या अनुभवांकडे पुस्तिका वळते. तसेच ‘सर्वासाठी मोफत आरोग्यसेवा’ उभारण्यासाठी लागणारा निधी, आरोग्यसेवा पुरवण्याची व्यवस्था, तिचे नियोजन व नियंत्रण यांचा आढावाही पुस्तिकेत घेतला आहे.

भारतीय परिस्थितीची वैशिष्ट्ये लक्षात घेता ‘सर्वासाठी मोफत आरोग्यसेवा’ प्रत्यक्षात आणायची असेल तर सार्वजनिक आरोग्य यंत्रणांचा विस्तार व त्यांचे बळकटीकरण तसेच खाजगी आरोग्य क्षेत्राच्या नियंत्रणाची गरज हे स्पष्ट करते. ही व्यवस्था अस्तित्वात येण्यासाठी प्रचंड आव्हानांच्या पार्श्वभूमीवर कोणती पावलं उचलावी याचं दिग्दर्शन शेवटच्या भागात केलेलं आहे.

‘सर्वासाठी मोफत आरोग्यसेवा’ भारतात आणण्यासाठी २००० सालापासून जन स्वास्थ्य अभियान व विविध जनवादी संघटना कार्यरत आहेत. आता ‘सर्वासाठी मोफत आरोग्यसेवा’ ही संकल्पना सरकारी स्तरावरही विचारात घेतली जाऊ लागली आहे. कदाचित २०१४ च्या लोकसभा निवडणुकीच्या तयारीचा एक भाग असेल, पण पंतप्रधानांच्या कार्यालयाने पुढाकार घेऊन नियोजन मंडळाच्या एका उच्चस्तरीय तज्ज्ञांची समिती (एच.एल.ई.जी.) तयार करून २०२० पर्यंत भारतात ‘सर्वासाठी मोफत आरोग्यसेवा’ कशी आणता येईल याचा आराखडा तयार करण्याचे काम दिले. या समितीच्या अहवालातील शिफारशींवर आधारित बाराव्या पंचवर्षिक योजनेत आरोग्यसेवेचा आराखडा नियोजन मंडळाने मांडला आहे. त्यात काही विवादास्पद मुद्दे आहेत. या पार्श्वभूमीवर ‘सर्वासाठी मोफत आरोग्यसेवा’ हा राष्ट्रीय पातळीवरील एक महत्त्वाचा विषय झाला आहे. त्यामुळे आरोग्य क्षेत्रात काम करणाऱ्या व या क्षेत्राशी संबंधित सर्वच इच्छुक व कार्यकर्त्यांना ही पुस्तिका नक्कीच उपयोगी ठरावी.

५.५” X ८.५”, पृष्ठ संख्या- ४८, प्रकाशन-२०१२, देणगी मूल्य ₹ २५/-

करु या आरोग्य संवाद!

आरोग्यसेवेमध्ये सुधारणा करण्यासाठी 'आरोग्य संवाद' ही एक तशी नवीन पद्धत गेल्या काही वर्षांमध्ये आकारली आहे. तिची ओळख करून देणारी ही पुस्तिका.

आरोग्य समस्यांबद्दलची उदासीनता झटकून नागरिकांनी आपसात तसेच आरोग्यसेवा देणारे डॉक्टर्स, वैद्यकीय कर्मचारी, खासगी डॉक्टर्स, त्यांच्या संघटना यांच्याशी चांगल्या आरोग्यसेवासाठी संघटितपणे संवाद करणे म्हणजे आरोग्य संवाद. या आरोग्य-संवादाबद्दल खालील मुद्द्यांचे थोडक्यात विवरण या पुस्तिकेत केले आहे-

- गावात, वस्तीमध्ये बैठका घेऊन आरोग्य-संवादासाठी तयारी कशी करायची ?
- गाव, उपकेंद्र, प्राथमिक आरोग्य-केंद्र, ग्रामीण रुग्णालय अशा विविध टप्प्यांवर कोणकोणत्या आरोग्यसेवा देण्याचे सरकारचे धोरण आहे ?
- या आधारे डॉक्टर्स व इतर आरोग्य-सेवकांशी कसा संवाद करता येईल ?
- या आरोग्य संवादाचा पाठपुरावा कसा करावा ?
- सरकारी सेवांची स्थिती व लोकांना मिळणाऱ्या सेवांचा दर्जा याबाबत 'जनसुनवाई' हा कार्यक्रम का व कसा आयोजित करायचा ?
- खासगी डॉक्टरांशी आरोग्य संवाद कसा, कोणत्या मुद्द्यांवर करता येईल ?

जन आरोग्य अभियानाला प्रतिसाद म्हणून महाराष्ट्र सरकारने काढलेली दोन परिपत्रके, आरोग्य सेविकेच्या जबाबदाऱ्यांची माहिती देणारे शासकीय परिपत्रक, आरोग्य-संवादासाठी उपयोगी दोन पोस्टर्स असे परिशिष्ट व वरील मुद्द्यांबाबतचे मार्गदर्शन असलेली ही पुस्तिका महाराष्ट्रातील आरोग्य-कार्यकर्त्यांना, संघटनांना नक्की उपयोगी वाटेल व वापरली जाईल.

७" X ९.५", पृष्ठ संख्या-४८, प्रकाशन-२००७, देणगी मूल्य ₹ २०/-

आरोग्याची माहिती घेऊ आरोग्याची चळवळ बांधू!

गाव/वस्ती पातळीच्या कार्यकर्त्यांसाठी आरोग्याबाबत, आरोग्यसेवांबाबत थोडक्यात पण महत्त्वाची अशी माहिती या पुस्तिकेत संकलित करण्यात आली आहे. तसेच बचत गटाच्या बैठका, महिला व तरुण मंडळांच्या सभामध्ये आरोग्याबद्दल जाणीवजागृती करण्यासाठी संवादकांना या पुस्तिकेचा वापर करता येईल. प्रथमोपचारापासून गंभीर आजारांची कुणालाही ओळखता येतील अशी लक्षणे, डोळ्यांची निगा, कातडीचे आजार ते लिंगसांर्षगिक आजारांपासून दारू-तंबाखूच्या व्यसनांचे सामाजिक दुष्परिणाम येथपर्यंतची माहिती नेमकेपणाने येथे संकलित केली आहे.

स्त्री आरोग्याशी निगडित मासिक पाळी, गरोदरपणापासून ते कौटुंबिक हिंसाचारापर्यंत तसेच मुलगाच हवा अशा अट्टाहासांबद्दलच्या गैरसमजुतींना घालवण्यासाठी उपयुक्त मुद्दे दिले आहेत. प्रत्येक पानावर 'आपण हे करूया!' या सदरात गावपातळीवर विविध मुद्द्यांवर कृती-कार्यक्रम आखता येईल असे उपक्रम नोंदवले आहेत. या माहितीच्या आधारे तुम्हाला आपल्या गावात, वस्तीत लोकांसोबत आरोग्य संवाद साधता येईल. सरकारी आरोग्यसेवा मिळवण्यासाठी, स्थानिक पातळीवर आरोग्य संवाद घडवण्यासाठी सार्वजनिक आरोग्यसेवांबद्दलची माहिती उपयुक्त ठरू शकेल. 'सर्वांना आरोग्य' या मागणीभोवती गुंफलेल्या प्रयत्नांना मदतकारक 'मार्गदर्शिका' असे या पुस्तिकेचे स्वरूप ठरावे.

८.५" x १४", पृष्ठ संख्या- २४, दोन रंगी छपाई,
प्रकाशन-२००७, देणगी मूल्य ₹ २०/-

आरोग्यसेवा आपला अधिकार-

सरकारी आरोग्यसेवेची माहिती सर्वांपर्यंत पोचावी म्हणून 'आरोग्यसेवा आपला अधिकार' हे रंगीत, चित्ररूप पोस्टर प्रदर्शन बनविले आहे. या विषयीची सविस्तर माहिती पान क्रमांक ३२ वर पाहावी.

फ्लेक्स प्रदर्शन (१.५ x २ Sq.ft.), ३२ पोस्टर्स, देणगी मूल्य- ₹ १६००/-, (चार रंगी छपाई)

आरोग्यसेवांवर विकेंद्रीत नियोजन प्रक्रियेअंतर्गत माहिती पुस्तिका

‘राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान’ अंतर्गत आरोग्य विषयक

स्थानिक गरजांची पूर्तता करण्याच्या दृष्टीने आरोग्यसेवांचे नियोजन विकेंद्रीत पद्धतीने करण्याची उपाययोजना करण्यात आली आहे. त्या अनुषंगाने ‘आरोग्यसेवांचे विकेंद्रीत नियोजन’ हा प्रशिक्षण कोर्स ‘साथी’ संस्थेमार्फत ठाणे, उस्मानाबाद, नंदूरबार, अमरावती, पुणे या ५ जिल्ह्यातील लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेतील संस्था-संघटनांच्या कार्यकर्त्यांसोबत राबवण्यात आला. यासोबतच ५ जिल्ह्यातील आरोग्य अधिकाऱ्यांचाही सहभाग या कोर्समध्ये घ्यायचे ठरले होते व त्यांच्यासोबत पुढील वर्षाच्या आरोग्यसेवांचा नियोजन कृती आराखड्यामध्ये (PIP) अधिक चांगल्या प्रकारे योगदान देऊ शकतील कशाप्रकारे या कोर्सचे नियोजन करण्यात आले.

आरोग्य क्षेत्रात काम करणाऱ्या विविध कार्यकर्त्यांची, आरोग्य कर्मचारी तसेच स्थानिक पंचायत राज लोकप्रतिनिधींची आणि आरोग्य कर्मचाऱ्यांची स्थानिक पातळीवर आरोग्यसेवांवर विकेंद्रीत नियोजनाची समज वाढवून स्थानिक आरोग्यसेवांच्या नियोजनामध्ये सक्रिय सहभागी होण्यासाठीची क्षमता वाढवणे हा या कोर्सचा मुख्य प्राथमिक उद्देश आहे.

विकेंद्रीत माहितीवर आधारित आरोग्याचे नियोजन करताना आपापल्या परिसरात आरोग्याची स्थिती कशी आहे हे जाणून घ्यावे लागते. त्या आधारे माहितीवर आधारित विकेंद्रीत आरोग्याचे नियोजन करताना कार्यकर्ता म्हणून आपली काय भूमिका असावी यास मार्गदर्शक म्हणून या संदर्भातील माहिती होण्यासाठी खालील माहिती पुस्तिका तयार करण्यात आल्या आहेत.

- १) सार्वजनिक आरोग्य व्यवस्थेची रचना व सद्यःस्थिती यांची तोंडओळख
- २) दृष्टिकोन विकास: आरोग्य हक्क, समता व समानता, लिंगभाव
- ३) आरोग्यसेवांच्या विकेंद्रीत नियोजनातील लोकसहभाग
- ४) आरोग्यावर परिणाम करणारे सामाजिक घटक
- ५) आरोग्यसेवांवरील नियोजनामध्ये माहितीचे महत्त्व व उपयोग
- ६) विकेंद्रीत नियोजन संकल्पना, दृष्टिकोन व जिल्हा आरोग्य नियोजनाचे-महत्त्व

८.५ ” x ११ ”

करु आरोग्याची साथ!

भाग - १, २

‘आरोग्य-साथी’ म्हणून गावपातळीवर आरोग्याचे काम

करणाऱ्या कार्यकर्त्या जी कामे करणार आहेत त्याबाबतचे त्यांचे प्रशिक्षण करण्यासाठीची शास्त्रीय माहिती देणे पण अनावश्यक माहितीचा बोजा कटाक्षाने टाळणे, शास्त्रीय माहिती सोप्यात सोपी करून मांडणे, आरोग्याच्या प्रश्नांकडे जनवादी भूमिकेतून आणि स्त्री संवेदनशील दृष्टिकोनातून पाहणे ही या पुस्तकाची खास वैशिष्ट्ये. पुस्तकातील पहिल्या भागात आरोग्य-सार्थीची कामे, आपण आजारी का पडतो?, औषधांची तोंडओळख, पोषण-कुपोषण याबाबतची मूलभूत समज देणारी प्रकरणे आधी आहेत. त्यानंतर जुलाब, रक्तपांढरी, ताप यामागे कोणते साधे आजार असतात, त्यांचे निदान, उपचार व प्रतिबंधन कसे करायचे याबाबत प्रकरणे आहेत. या प्रत्येक लक्षणांबाबत आरोग्य-सार्थीने नेमके काय करायचे व इस्पितळात केव्हा पाठवायचे हे नेमकेपणाने दिले आहे.

पुस्तकाच्या दुसऱ्या भागात खोकला, पोटदुखी, यांच्यामागील साध्या आजाराचे निदान, उपचार व प्रतिबंधन कसे करावे, गंभीर लक्षणे-चिन्हे कशी ओळखावी याची माहिती आहे. त्यानंतर क्षयरोग, संधिवात इत्यादी काही गंभीर, चिवट नेहमीच्या आजारांची शंका घेऊन आजान्याला कोणता सल्ला द्यावा याचे मार्गदर्शन आहे. शेवटच्या धड्यांमध्ये जखमेला पट्टी, प्रथमोपचार, डोळ्याचे व कातडीचे आजार, स्त्रियांचे खास आरोग्य-प्रश्न, व्यसने इत्यादी प्रश्नांबाबत जनजागृती, आरोग्य-सार्थीची वागणूक, ग्रामीण भागातील सरकारी आरोग्यसेवा, इ.बाबत मार्गदर्शन केले आहे.

मागास दूरस्थ ग्रामीण भागातील कमी शिकलेल्या आरोग्य-सार्थीनाच नव्हे तर असे काम करणाऱ्या कोणत्याही आरोग्य कार्यकर्त्याला हे पुस्तक मोलाचे ठरेल.

भाग १ व २: ८.५' X ११' दोन रंगी छपाई, दुसरी आवृत्ती, देणगी मूल्य- ₹ १२०/-

भाग १ : पृष्ठ संख्या- २०४/-, प्रकाशन-२००६

भाग २ : पृष्ठ संख्या- २१२/-, प्रकाशन-२००७

आरोग्य साथी

भाग १ व २

त्यातील

अर्धशिक्षित/अशिक्षित कार्यकर्त्यांना किंवा आरोग्य कार्यकर्त्यांना 'आरोग्य-साथी' म्हणून प्रशिक्षण देण्यासाठी हे चित्रमय पुस्तक आहे. खेडो-पाडी निवासी प्राथमिक आरोग्यसेवा मिळायची तर तिथे राहणारे आरोग्य कार्यकर्ते/आरोग्य-साथी हे पहिला दुवा असले पाहिजे. 'डॉक्टरची गरज नाही' अशा साध्या आजारांवर सुरुवातीचा उपचार, मर्यादित पण योग्य प्रशिक्षणानंतर ते नीट करू शकतात असा ठिकठिकाणचा अनुभव आहे. गावात, पाड्यातच केव्हाही उपलब्ध असणारी स्वस्त आरोग्यसेवा, लोकांच्या भाषेत आपुलकीचा आरोग्य सल्ला, आजार टाळण्यासाठी लोकांसोबत गाव सुधारणा इत्यादी कामे करणारे 'आरोग्य-साथी' मोठ्या प्रमाणात तयार होणे ही विशेषतः ग्रामीण भागाची नितांत गरज आहे. मागास दुर्गम भागात कमी शिकलेल्या/अशिक्षित स्त्रियाच या कामासाठी पुढे येतात. त्यांच्या प्रशिक्षणासाठी प्रमाणभूत पुस्तक उपलब्ध नाही. ही उणीव भरून काढणारे, अनेक वर्षांच्या अनुभवावर आधारलेले हे पुस्तक.

अनावश्यक माहितीचा बोजा कटाक्षाने टाळणे, शास्त्रीय माहिती जास्तीत जास्त सोपी करून चित्ररूपाने मांडणे, आरोग्याच्या प्रश्नांकडे जनवादी भूमिकेतून पाहणे ही या पुस्तकाची खास वैशिष्ट्ये. पुस्तकातील पहिल्या भागात आरोग्य, आरोग्यसेवा, आजार व उपचार याबाबतची मूलभूत समज देणारी प्रकरणे आधी आहेत. त्यानंतर जुलाब, पोषण-कुपोषण, जखमेची काळजी व 'आपली वागणूक' हे विषय मांडले आहेत. दुसऱ्या भागात ताप, खोकला, पोटदुखी, रक्तपांढरी यांची विविध कारणे, त्यांचे निदान, उपचार व प्रतिबंधन याबाबत प्रकरणे आहेत.

मागास ग्रामीण भागातील कमी शिकलेल्या आरोग्य साथींनाच नव्हे तर असे काम करणाऱ्या कोणत्याही आरोग्य कार्यकर्त्याला हे पुस्तक मोलाचे ठरेल.

(भाग १ व भाग २- ८.५" X ११", तीन रंगी छपाई, प्रकाशन-२००४,
देणगी मूल्य- ₹ १२०/- (मराठी, हिंदी)

भाग-१ : पृष्ठ संख्या- ९५, प्रकाशन-२००३ (हिंदी)

भाग-२ : पृष्ठ संख्या- ११६, प्रकाशन-२००० (हिंदी)

आपली झाडपाल्याची औषधं!

नेहमीच्या साध्या आजारांवर सुरुवातीचा उपचार करण्यासाठी डॉक्टरची गरज नसते. मर्यादित पण पद्धतशीर प्रशिक्षण घेतलेले 'आरोग्य-साथी' सुद्धा हे काम चांगल्या प्रकारे करू शकतात. विशेषतः ग्रामीण भागासाठी हे 'आरोग्य साथी' विशेष उपयोगी कामगिरी करू शकतात.

दुसरे म्हणजे निवडक झाडपाल्याची औषधे काही नेहमीच्या त्रासांवर चांगली उपयोगी पडतात. ती लोकांना, आरोग्य-सार्थींना रूचतात, स्वस्त पडतात. या औषधांचा प्रत्यक्षात वापर होण्यासाठी आवश्यक गोष्टींपैकी एक महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे त्यासाठी चांगले प्रशिक्षण साहित्य उपलब्ध असणे. या भूमिकेतून निवडक झाडपाल्याच्या औषधांबाबतचे सुरुवातीचे प्रशिक्षण करण्यासाठी ही पुस्तिका बेतली आहे. अडुळसा, आवळा, कोरफड अशा दहा निवडक झाडपाल्यांची थोडक्यात ओळख, त्यांच्यापासून ठराविक औषधे कशी बनवायची व ती कशी वापरायची याची माहिती देणारी ही पुस्तिका आरोग्य कार्यकर्त्यांना, त्यांच्या प्रशिक्षकांना आवडेल, उपयोगी पडेल.

७"X ९", पृष्ठ संख्या २८, दोन रंगी छपाई, प्रकाशन-२००४, देणगी मूल्य ₹ ४०/-

७"X ९", पृष्ठ संख्या ३७, देणगी मूल्य ₹ ३०/- (हिंदी)

कवाडे उघडू या!

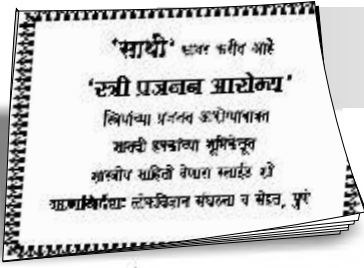

मुलगी दहा-अकरा वर्षांची झाली की तिची मासिक पाळी सुरू होते. फुलपाखरासारखे मोकळे जीवन, उगाचच दडपणाखाली बंदिस्त होते. याचे कारण एकीकडे मासिक पाळी, त्यावेळी होणारे त्रास, स्वच्छता याबद्दल तिच्या मनात प्रश्नांचे वादळ उभे राहते, तर दुसरीकडे त्याबद्दल मोकळेपणाने बोलण्याची आपल्याकडे परंपरा नाही. गरोदरपण आणि बाळंतपण याबद्दलही पुरेशी शास्त्रीय माहिती बायांना नसते, किंबहुना बरेच गैरसमज असतात. स्त्रियांच्या विशिष्ट आजारांबद्दल बोलण्याची तर जणू बंदीच आहे, मग त्यावर तोडगा काढणे तर दूरच. पाळी येण्यापूर्वीच ती का येते, त्याचे महत्त्व काय, त्याचे दडपण वाटून न घेता आयुष्य तसेच मोकळे ठेवता येते, हे मुलींना त्यांच्या आयांनी सांगितले पाहिजे.

त्यासाठी आधी स्त्रियांनाच मासिक पाळी, गरोदरपण, बाळंतपण, अंगावर खराब, पांढरे जाणे अशा त्यांच्या जिव्हाळ्याच्या, पण झाकल्या जाणाऱ्या प्रश्नांबाबत किमान शास्त्रीय माहिती मिळावी; या प्रश्नांबाबत त्यांच्या मनाची कवाडे उघडायला मदत व्हावी अशा पद्धतीने हे छोटे चित्रमय पुस्तक बनवले गेले आहे. तसेच लोकांच्या साध्या आजारांवर शास्त्रीय उपचार करणाऱ्या 'आरोग्य-सार्थी'चे या विषयावर प्रशिक्षण करण्यासाठीही हे पुस्तक उपयोगी आहे. महाराष्ट्र व गुजरातमधील ग्रामीण भागात काम करणाऱ्या पाच संस्थांच्या अनुभवातून व परस्पर सहकार्यातून या विषयावर 'आयडियल' संस्थेने व 'निरोग' प्रकाशनाने मिळून पुस्तिका तयार केल्या होत्या. महाराष्ट्रभरच्या सामाजिक आरोग्य-कामात या पुस्तकाचा उपयोग व्हावा. या विषयावरील उपलब्ध साहित्यात भर पडत आहे.

७" X ९.५", पृष्ठ संख्या- ७२, दोन रंगी छपाई, दुसरे पुनर्मुद्रण-प्रकाशन-२०१२, देणगी मूल्य- ₹ ८०/-

७" X ९.५", पृष्ठ संख्या- ६८, दोन रंगी छपाई, प्रकाशन-२००७, देणगी मूल्य- ₹ २५/- (हिंदी)

स्त्री प्रजनन आरोग्य

‘स्त्री प्रजनन आरोग्य’ स्त्रियांच्या प्रजनन आरोग्याबाबत मानवी हक्कांच्या भूमिकेतून शास्त्रीय माहिती देणारे पोस्टर प्रदर्शन.

‘स्त्री - आरोग्य’ या पोस्टर्समध्ये तीन उपसंच आहेत. पहिले १७ पोस्टर्स ‘मासिक पाळी’ या विषयावर आहेत. स्त्रीच्या जननेंद्रियाची रचना व मासिकपाळीचे चक्र या बाबत नीट माहिती सांगण्यासाठी ३५ ते ४० मिनिटे लागतात. सविस्तर माहिती पुस्तिकेमध्ये सर्व मुद्दे येतात. पण ते सविस्तररित्या समजावून सांगण्यासाठी वेळ लागतो. शेवटी चर्चा झाली तर एकूण कार्यक्रम तासभर चालतो. शिकलेल्या मुली / स्त्रियांना हे पोस्टर्स कमी वेळात दाखविता येईल. ७ वी, ८ वी च्या मुलींना त्यांच्या एका तासिकेत या १७ पोस्टर्स सर्व माहितीसह दाखविता येईल अशा रितीने पोस्टर्सची संख्या ठेवली आहे.

स्त्रियांबरोबर अनेकदा मुलं असतात या वा अन्य कारणांमुळे एका वेळेस एका तासापेक्षा जास्त वेळ कार्यक्रम ठेऊ नये. १८ ते ४८ हे पोस्टर्स गरोदरपण व बाळंतपण यावर आहेत. व त्यापुढील पोस्टर्समध्ये वंध्यत्व, गर्भपात व गर्भनिरोधनाचे उपाय अशांसारखे विषय हाताळले आहेत. त्या त्या गटाच्या गरजेनुसार पोस्टर्स दाखवावेत.

सोबत दिलेल्या पुस्तिकेत या संचातील सर्व पोस्टर्सविषयी माहिती दिली आहे. यातील सर्वच्या सर्व माहिती पोस्टर्स दाखवत असताना सांगणे अपेक्षित नाही. मात्र चर्चेदरम्यान एखादी शंका कुणी उपस्थित केल्यास त्याविषयी माहिती पोस्टर्स दाखविणाऱ्या व्यक्तीला असायला हवी. या हेतूने सविस्तर माहिती दिली आहे.

१९८२ साली ‘लोकविज्ञान संघटने’ने केलेल्या ‘स्त्री-आरोग्य’ या स्लाईड-शोमधील कल्पना व सोबतची लिखित कॉमेंटरी (सविस्तर माहिती पुस्तिका) यांचा हे पोस्टर्स बनवतांना मोठ्या प्रमाणावर उपयोग केला आहे. हे पोस्टर प्रदर्शन म्हणजे ‘लोकविज्ञान संघटने’च्या या स्लाईड-शोची जणू सुधारित आवृत्ती आहे.

‘स्त्री प्रजनन आरोग्य’ पोस्टर्स सविस्तर माहिती पुस्तिका

प्रत्येक पोस्टरमधील कोणते मुद्दे लोकांना सांगायचे यासाठी सविस्तर माहिती (कॉमेंटरी) तयार केली आहे. हे पोस्टर प्रदर्शन समजावून सांगतांना या पूरक पुस्तिकेचा चांगला उपयोग होतो असा अनुभव आहे.

(देणगी मूल्य- ₹ ४०/-)

७२ पोस्टर्स, देणगी मूल्य- ₹ ३६००/-

अॅनिमिया (रक्तपांढरी)- लक्षणे, कारणे, उपाय

रक्तपांढरी (अॅनिमिया) हा आजार भारतात विशेषतः स्त्रियांमध्ये जास्त आहे. दर दहा स्त्रियांपैकी सहा स्त्रियांना रक्तपांढरी असते. अपुरा आहार, रक्तातील लोहाची कमतरता व त्यामुळे निर्माण झालेली हिमोग्लोबीनची कमतरता ही या आजाराची प्रमुख शारीरिक कारणे असली तरीही गरिबी, विषमता, अज्ञान ही सामाजिक कारणे या आजाराच्या मुळाशी आहेत. त्यामुळे हा आजार प्रामुख्याने सामाजिक स्वरूपाचा आहे. गावागावात, वस्त्यां-वस्त्यांत जनजागृती करून अशा आजारांचे प्रतिबंधन व्हावे, त्यांची माहिती पोचावी, सरकारी यंत्रणा अशा आजारांच्या बाजूने अधिक संवेदनशील व्हावी या उद्देशाने 'रक्तपांढरी' हा चित्रमय, रंगीत १८ स्लाईड्सचा स्लाईड शो बनवला आहे. यातील रेखाचित्रे वापरून 'अॅनिमिया फ्लेक्स प्रदर्शन' तयार झाले आहे. कमी शिक्षित, वैद्यकीय पार्श्वभूमी नसलेले कार्यकर्तेही त्याची मांडणी करू शकतील असे त्याचे स्वरूप आहे.

२६ पोस्टर्स, देणगी मूल्य- ₹ १३००/-

रुग्ण हक्कांचे संरक्षण चांगल्या रुग्णालयाचे लक्षण!

भारतात खाजगी वैद्यकीय सेवेमध्ये सेवा घेणाऱ्या रुग्णांची संख्या जवळपास ८० टक्के आहे. खाजगी रुग्णालयांची सध्याची स्थिती साध्या शब्दात समजावी रुग्णालयामध्ये गेल्यानंतर रुग्णांचे कोणते हक्क असतात व ते पाळले जाण्याची गरज आहे हे रुग्णांना त्यांच्या भाषेत समजावे ह्या दृष्टिकोनातून हे पोस्टर प्रदर्शन बनवण्यात आले आहे.

ही एकूण १५ पोस्टर्सची मालिका आहे. मुन्नाभाई व सर्किट या दोन प्रसिद्ध पात्रांच्या होणाऱ्या चर्चेमधून रुग्ण हक्काचा मुद्दा मुन्नाभाई सर्किटला समजून देतो अशी या प्रदर्शनाची संकल्पना आहे. त्यामुळे 'रुग्ण-हक्क समिती' साठी 'साथी' ने प्रकाशित केलेले हे पोस्टर प्रदर्शन पटकन आकर्षित करते व वाचावेसे वाटते.

१५ पोस्टर्स, देणगी मूल्य- ₹ ७५०/-

दारूचे वाईट परिणाम सर्व शरीरावर!

दारूमुळे शरीरातील कर्मेक
अवयवांवर वाईट परिणाम
होऊन वधेत मिळवते.

दारूचे वाईट परिणाम सर्व शरीरावर

दारू ही समाजाला लागलेली एक कीड आहे.

दारूमुळे उद्ध्वस्त होणारी कुटुंबे, त्याचा समाजावर होणारा परिणाम, यामुळे होणारे आर्थिक, शारीरिक, मानसिक नुकसान हे आपल्या सर्वांना माहित असते. पण या गंभीर प्रश्नांवर चर्चा होण्यासाठी ही माहिती रंगीत, चित्ररूप पोस्टर प्रदर्शनाच्या स्वरूपात मांडली आहे.

दारू प्यायल्यामुळे माणसाच्या शरीरावर होणारा परिणाम, 'दारू'विषयीची सरकारची भूमिका या विषयी या प्रदर्शनामध्ये माहिती दिली आहे. व्यसनातून बाहेर कसे पडता येईल, सरकारची व आपली दारूबंदी करण्यासाठी काय भूमिका असू शकते याबद्दलही पोस्टर प्रदर्शनामध्ये माहिती दिली आहे.

१८ पोस्टरस, देणगी मूल्य- ₹ ९००/-

सरकारी केंद्रांमध्ये औषधांचा दुष्काळ का आहे?

या पोस्टर प्रदर्शनाचे दोन भाग पडतात. पहिल्या एक ते सात पोस्टरमध्ये सरकारी दवाखान्यात औषधांचा दुष्काळ का असतो हे सांगितले आहे, प्रत्यक्षात सरकार किती औषधांवर पैसे खर्च करते व किती औषधे बाहेरून आणावी लागतात याचे गणित मांडले आहे. सर्वांसाठी औषधे कशी उपलब्ध होतील यासाठी काय पर्याय आहे.

पोस्टर प्रदर्शनाच्या दुसऱ्या भागात बाजारपेठेत मिळणारी औषधे इतकी महाग का आहेत? ती कशी स्वस्त मिळतील याची चर्चा केली आहे. औषधे मूळ नाव व टोपण नाव यामधील फरक व त्यांच्या किमतीमध्ये असलेली तफावत याची माहिती यात दिली आहे. अतिशय तांत्रिक स्वरूपाची क्लिष्ट माहिती चित्रमय पोस्टरच्या रूपाने सोपी करून मांडल्यामुळे आरोग्यावर काम करणाऱ्या कार्यकर्त्यांना व जिज्ञासू वाचकांना याचा उपयोग होतो असा अनुभव आहे.

१९ पोस्टरस, देणगी मूल्य- ₹ ९५०/-

खून की कमी

भारतीय समाज में महिलाएँ दुसरे स्थानपर है ये बात हम सभी जानते है। इसी के परिणाम स्वरूप महिला शारीरिक और मानसिक रूप से बाधित होती है। महिलाओं के ऊपर कामों का बोझ तिगुना होता है। इसी के चलते महिलाओं पे होने वाले शारीरिक परिणाम गंभीर है, जिसमे सबसे महत्त्वपूर्ण है 'खून की कमी'. उपर से दिखाई न देने वाले कारणों को चलते बहोतसी महिलाएँ इस बिमारी की शिकार होती है। खून की कमी क्यों होती है, बिमारी के कारण, खून की कमी की पहचान कैसे की जाती है, इस बिमारी के उपचार कैसे किया जाना चाहिये इस बारे मे ये फ्लिप चार्ट मे जानकारी दी गयी है। कम पढी लिखी महिलाएँ भी इस फ्लिप चार्ट को देख कर बिमारी के बारे मे जान सकती है। बहोत सरल भाषा और चित्र के माध्यम से दी गयी जानकारी स्वास्थ्य कार्यकर्ता को महिलाओं के स्वास्थ्य अधिकार के बारे मे जागरुकता बढाने में चार्ट उपयुक्त होता है ये अनुभव है।

८.५ " X ११", पृष्ठ संख्या- ४०, देणगी मूल्य- ₹ ५०/- (फ्लिपचार्ट)

हमारा जिला अस्पताल

सरकारी स्वास्थ्य सेवा मुफ्त मे मिलना ये सभी लोगों का हक है। लोग अपने स्वास्थ्य हको के बारे मे जाने इसलिए अलग अलग तरीके के प्रशिक्षण माध्यम 'साथी' द्वारा बनाये गये है। 'हमारा जिला अस्पताल' ये एक पोस्टर प्रदर्शनी इसी प्रशिक्षण माध्यम का एक भाग है। लोगोंको अपने स्वास्थ्य अधिकारो के बारे मे जानकारी होनी चाहिए। सरकार के द्वारा दिये जाने वाले स्वास्थ्य सेवाओं में जिला अस्पताल भी आता है। जिला अस्पताल मे मिलनेवाली सेवा कैसी हो इसकी पूरी जानकारी ये प्रदर्शन से मिलती है। लोगों को बेहतर सेवाओं के लिए सरकारी या निजी स्वास्थ्य व्यवस्था पर दबाव तैयार करने के लिए ये जानकारी लोगों के पास होना जरूरी है। लोगों के बीच जिला अस्पताल में मिलने वाली स्वास्थ्य सेवाओं के हकों के बारे मे जागरुकता बढाने के लिए ये प्रदर्शनी उपयुक्त हो सकती है ये आशा है।

१० पोस्टर, देणगी मूल्य- ₹ ५००/-

आरोग्यसेवा आपला अधिकार

सरकारी आरोग्यसेवा मिळणे हा जनतेचा हक्क आहे. परंतु अनेकदा सरकारची आरोग्य यंत्रणा काय काम करते; गावपातळीवर, उपकेंद्र, प्रा. आ.केंद्र, ग्रामीण रुग्णालय स्तरावर सरकारी नियमाप्रमाणे कोणकोणत्या सेवा मिळणे अपेक्षित आहे; याबाबत सर्वसामान्यांना माहिती नसते. यामुळे नाईलाजाने महागड्या खाजगी आरोग्यसेवेकडे वळावे लागते. यात सर्वसामान्यांची गळचेपी होते. सरकारी आरोग्यसेवेची माहिती सर्वांपर्यंत पोचावी म्हणून **आरोग्यसेवा आमचा अधिकार** हे रंगीत, चित्ररूप पोस्टर प्रदर्शन बनविले आहे. कमी शब्दात मांडणी असलेले हे पोस्टर प्रदर्शन आहे. गावात बैठकांमध्ये, कार्यकर्त्यांच्या प्रशिक्षणासाठी, सरकारी यंत्रणेशी संवाद साधतांना तो अतिशय उपयोगी ठरतो असा अनुभव आहे.

३२ पोस्टर, देणगी मूल्य- ₹ १६००/-

गाव आरोग्य समिती आणि आशा

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत गावस्तरावर प्राथमिक आरोग्यसेवा देण्यासाठी 'आशा' कार्यकर्त्यांची निवड करण्यात आली. या आशा कार्यकर्तीने गावपातळीवर कोणकोणती कामे करणे अपेक्षित आहे हे समजावे म्हणून हे पोस्टर प्रदर्शन बनवण्यात आले आहे. गावस्तरावर आशाला काम करताना येणाऱ्या अडचणी समजून घेण्यासाठी व तिने गावस्तरावर नीट काम करावे म्हणून गाव स्तरावरील गाव आरोग्य पाणी पुरवठा, स्वच्छता, पोषण समितीने आशाला पाठिंबा देण्याची, तिच्या अडचणी सोडवण्याची गरज आहे. यासाठी आशा व समितीच्या जबाबदाऱ्या या प्रदर्शनामध्ये देण्यात आल्या आहेत. शिवाय या दोघांनी एकत्रित येऊन गावस्तरावर कोणकोणते कार्यक्रम घेता येतील याची चित्रमय स्वरूपात मांडणी करण्यात आली आहे. त्यामुळे हे प्रदर्शन आकर्षक वाटते व लोकांना आवडते असा अनुभव आहे.

११ पोस्टर

सलाईन म्हणजे मिठाचे पाणी

हे एक जाणीवजागृती पोस्टर आहे. अशक्तपणा आल्यानंतर सलाईन लावण्यावर लोकांचा भर असतो. सलाईनमध्ये नेमके काय असते, शास्त्रीयदृष्ट्या सलाईन कोणत्या प्रसंगी लावले पाहिजे, कोणत्या परिस्थितीत सलाईनची जास्त गरज असते, सलाईनचा शरीराला नक्की काय उपयोग होतो, सलाईन लावण्यासाठी डॉक्टरांना प्रत्यक्ष खर्च किती येतो व रुग्णाला प्रत्यक्ष किती खर्च येतो इत्यादी शास्त्रीय माहिती या पोस्टरच्या माध्यमातून देण्याचा प्रयत्न केला आहे. केवळ गरजेच्यावेळी सलाईन लावले जावे व अकारण अशास्त्रीय पद्धतीने होणाऱ्या सलाईनच्या नियमित वापरावर व अकारण खर्चावर रुग्णांनी विचार करावा यासाठी वैद्यकीय व शास्त्रीय माहिती या पोस्टरद्वारे देण्यात आली आहे.

१५" X १७", दोन रंगी छपाई, देणगी मूल्य- ₹ २.५०/-

जर गोळी देई आराम तर नको सुईचे जास्त दाम!

आजाराविषयी व औषधोपचाराविषयी बरेचदा लोकांच्या मनात काही प्रश्न व मते असतात. उदा. पांढऱ्या गोळ्यांपेक्षा रंगीत गोळ्या जास्त प्रभावी असतात किंवा कुठल्याही आजारावर औषधे घेण्यापेक्षा इंजेक्शन चांगले असे गैरसमज समाजात रुढ झालेले आहेत. शास्त्रीय दृष्टिकोनातून गोळी आणि सुईचे महत्त्व काय हे सोप्या भाषेत सर्वसामान्य लोकांना समजावे म्हणून हे पोस्टर तयार करण्यात आले आहे. कोणत्या परिस्थितीत सुई घेण्याची गरज असते व केव्हा गरज नसते हे इथे समजून दिले आहे. आपल्याकडे खाजगी आरोग्य क्षेत्राकडून आरोग्यसेवा घेताना सर्वसामान्य माणसांची फसवणूक होऊ नये व सध्याच्या चुकीच्या औषधोपचाराच्या पद्धतीऐवजी उपचारांमध्ये शास्त्रीय पद्धत अवलंबली जावी यासाठी हे पोस्टर निश्चित उपयोगी पडते असा अनुभव आहे.

१५" X १७", देणगी मूल्य- ₹ १.५०/-

इंजेक्शन-सलाईन उपयोग आणि दुरुपयोग

वैद्यकीय व्यवसायात भरमसाठपणे इंजेक्शन व सलाईनचा वापर होताना दिसतो. वैद्यकीय उपचारामध्ये सलाईन व इंजेक्शनची खरी गरज केव्हा असते, हे लोकांना कळावे, त्याला पर्याय काय असतात हे समजून सलाईन व इंजेक्शनचा अवास्तव होणारा वापर टाळला जावा हा या रंगीत, चित्रमय पोस्टर- प्रदर्शनाचा हेतू आहे. सलाईन व इंजेक्शन घेण्याचे फायदे- तोटे लोकांना या पोस्टर प्रदर्शनाच्या माध्यमातून कळू शकतात. सलाईन व इंजेक्शनच्या अतिरिक्त वापरामुळे शरीराला होणारे धोके कोणते? रुग्णांला गरज नसताना डॉक्टर व औषध कंपन्या स्वतःच्या नफ्यासाठी सलाईन व इंजेक्शनसारख्या साधनांची जाहिरात कशी करतात, गरीब व गरजू रुग्णांचा अशा प्रकारच्या अशास्त्रीय आरोग्यसेवेसाठी होणारा खर्च कमी कसा होईल व कोणत्या गरजेच्या वेळी ही सेवा तत्काळ मिळायला हवी हे या पोस्टर-प्रदर्शनात मांडले आहे. या मालिकेतील शेवटचे पोस्टर 'डॉक्टरांनी जाहीर पत्र' हे असून या मागील कल्पना अशी आहे की हे प्रदर्शन पाहून लोकांना इंजेक्शनचे उपयोग व दुरुपयोग मान्य झाले तर त्यांनी त्या पत्रावर सही करावी व हे पत्र आपल्या भागातील खाजगी डॉक्टरांना द्यावे. त्यामुळे लोकांना इंजेक्शन व सलाईनची सेवा योग्य व माफक दरात मिळेल अशी कल्पना आहे. 'लोकविज्ञान संघटने'ने प्रसिद्ध केलेल्या या प्रदर्शनाचा आरोग्य कार्यकर्त्यांना खूप चांगला उपयोग होतो असा अनुभव आहे.

१० पोस्टर, देणगी मूल्य- ₹ ५००/-, लोकविज्ञान संघटना प्रकाशन

तंबाखूचे घातक दुष्परिणाम

भारतासारख्या देशात तंबाखू खाण्याचे प्रमाण बरेच आहे. यामध्ये मुख्यतः तंबाखू, मिश्री, बिडी, सिगारेट, गुटखा याचा वापर केला जातो. या व्यसनाचे तोंडावर होणारे दुष्परिणाम, यामुळे होणारा कर्करोग, स्त्रियांच्या आरोग्यावर होणारे घातक परिणाम इ. माहिती चित्रमय पद्धतीने या चित्रमय रंगीत पोस्टर प्रदर्शनामध्ये मांडली आहे. तंबाखूचे व्यसन कसे सोडवता येईल याबद्दलची माहिती या पोस्टर प्रदर्शनामध्ये मांडली आहे. 'लोकविज्ञान संघटने'ने प्रसिद्ध केलेले हे चित्रमय रंगीत पोस्टर प्रदर्शन लोकांना आवडते व लोक आकर्षित होऊन ते वाचतात असा अनुभव आहे.

१४ पोस्टर, देणगी मूल्य- ₹ ७००/-, लोकविज्ञान संघटना प्रकाशन

‘साथी’ने
प्रकाशित केलेली
हिंदी मधील
प्रकाशने

*Catalogue
of SATHI
Publications*

SATHI

(Support for Advocacy and Training to Health Initiatives)

आओ खुद को जानें!

अपने मन के दरवाजे खोले!

यह छोटी सचित्र पुस्तिका महिलाओं के जीवन से जुड़े कुछ खास सवालों के बारे में तकनीकी जानकारी देने के उद्देश्य से बनाई गई है। यह पुस्तिका इस ढंग से तैयार की गयी है कि इससे थोड़ा बहुत पढ़ी-लिखी महिलाओं को माहवारी, गर्भावस्था, प्रसव, सफेद पानी जाना जैसे उनके जीवन से जुड़े हुए ऐसे सवालों के बारे में जानकारी मिल सके, जो अक्सर छुपाकर रखे जाते हैं। साथ ही इसे पढ़कर इन सवालों के बारे में उनके मन के बंद दरवाजे खुलने में उन्हें मदद मिल सकेगी। इसके अलावा गांवों में लोगों की सामान्य बीमारियों का इलाज करने वाली स्वास्थ्य-साथियों का इस विषय में प्रशिक्षण करने के लिए भी यह उपयोगी है।

इस तरह की अन्य पुस्तिकाएं मराठी व हिंदी में ज्यादातर उपलब्ध नहीं हैं। इस विषय पर महाराष्ट्र व गुजरात में काम करने वाली पांच संस्थाओं के अनुभव व परस्पर सहयोग से 'निरोग' व 'आयडियल' संस्थाओं ने इसी विषय पर पुस्तिकाएं बनाई थीं। इन पाच पुस्तिकाओं को मिलाकर बनाई गई इस पुस्तिका का सामाजिक स्वास्थ्य के काम में उपयोग हो, यह अपेक्षा है। इस विषयपर उपलब्ध साहित्य में ये पुस्तिका एक योगदान है।

७" X ९.५", पृष्ठ संख्या- ६६, संस्करण- २००७, सहयोग राशी- ₹ २५/-

खून की कमी-

बहुत सरल भाषा और चित्र के माध्यम से दी गयी जानकारी स्वास्थ्य कार्यकर्ता को महिलाओं के स्वास्थ्य अधिकार के बारे में जागरुकता बढ़ाने में 'खून की कमी' फ्लिप चार्ट उपयुक्त होता है ये अनुभव है। इसकी सविस्तर जानकारी पृष्ठ क्रमांक ३१ पर देखिए.

फ्लिप चार्ट (८.५" X ११"), ३२ पोस्टर्स, देणगी मूल्य- ₹ ५०/- (चार रंगी छपाई)

अपनी जड़ी-बूटी की दवाईयाँ

इस तरह के साहित्य के विकास को लेकर 'साथी' की अपनी एक भूमिका है, और इसी भूमिका के तहत हमारा मानना है कि तमाम सादी बीमारियों की पहचान व इलाज करने के लिए डॉक्टर की जरूरत नहीं होती है। सीमित मगर व्यवस्थित प्रशिक्षण दिया जाए तो गांव में काम करने वाली स्वास्थ्य कार्यकर्ता या साथी भी प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा देने का काम बहुत अच्छे से कर सकते हैं। दूसरा जड़ी-बूटियों से बनी औषधियाँ कई सादी बीमारियों में बहुत अच्छी तरह काम में आती है।

साथ ही इस पारम्परिक चिकित्सा पद्धति के बारे में स्वास्थ्य कार्यकर्ता व लोगों को पहले से जानकारी होने के कारण वे इसे उपयोग में लाना भी पसंद करते हैं। ये औषधियाँ लोगों को सस्ती भी पडती हैं।

इस प्रकार के प्रशिक्षण साहित्य का होना इसलिए भी जरूरी है ताकि स्वास्थ्य कार्यकर्ता कुछ गिनी चुनी औषधिय गुणयुक्त वनस्पतियों से लोगों का इलाज कर सके, और इस पुस्तिका के रूप में जानकारी को अपने पास रख इसके लिए उनका व्यवस्थित प्रशिक्षण किया जा सके। इसी सोच के साथ स्वास्थ्य कार्यकर्ताओं के प्राथमिक प्रशिक्षण हेतु यह पुस्तिका एक आधार के रूप में तैयार की गई है। अडुलसा, आंवला, ग्वारपाठा व सागरगोटा आदि दस गिनी चुनी औषधिय गुणयुक्त वनस्पतियों की संक्षेप में पहचान, उनसे दवा कैसे बनाये व कैसे उपयोग में लाना है, इन सब के बारे में जानकारी देने वाली ये पुस्तिका स्वास्थ्य कार्यकर्ता व उनके प्रशिक्षण करने में अत्यंत उपयोग सिद्ध होगी, ऐसा हमारा विश्वास है।

७" x ९.५", पृष्ठ संख्या- ३७, सहयोग राशी- ₹ ३०/-

हमारा जिला अस्पताल-

सरकार के द्वारा चलाये जाने वाले जिला अस्पताल मे मिलनेवाली स्वास्थ्य सेवा कैसी हो इसकी पूरी जानकारी इस प्रदर्शन से मिलती है। लोगों के बीच स्वास्थ्य के हकों के बारे मे जागरूकता बढ़ाने के लिए ये प्रदर्शनी उपयुक्त हो सकती है ऐसी आशा है। इसकी

सविस्तर जानकारी पृष्ठ क्रमांक ३१ पर देखिए.

फ्लेक्स प्रदर्शन (1.5 x 2 Sq.ft.)- १० पोस्टर्स, देणगी मूल्य- ₹ ५००/- (चार रंगी छपाई)

स्वास्थ्य की समझ बढ़ाएँ स्वास्थ्य के हक को पाएँ

स्वास्थ्य के बारे में चेतना व पहल के लिए जानकारी

‘ग्रामीण जनता को बेहतर स्वास्थ्य के लिए सक्षम करना’

इस नाम से एक कार्यक्रम १९९९-२००० में, महाराष्ट्र के ठाणे जिला के डहाणू तालुका में चलाया गया। आदिवासी जनता के अधिकारों के लिए काम करनेवाली ‘कष्टकरी संघटना’ ने यह कार्यक्रम, ‘सेहत’ की तकनीकी मदद के साथ चलाया। विश्व संगठन (W.H.O.) और केंद्र सरकार के स्वास्थ्य मंत्रालय ने इस कार्यक्रम को सहायता दी। इस कार्यक्रम के तहत एक ‘स्वास्थ्य कैलेंडर’, सन २००० में मराठी में छापा गया और सन २००१ में यह कैलेंडर हिन्दी में छापा गया। इस कैलेंडर का उद्देश्य था आम लोगों को स्वास्थ्य के बारे में बुनियादी जानकारी देना और उन्हें स्वास्थ्य अधिकारों के बारे में सचेत करना।

‘स्वास्थ्य की समझ बढ़ाएँ, स्वास्थ्य के हक को पाएँ’ पुस्तिका के एक-दूसरे से जुड़े दो उद्देश्य हैं। पहला उद्देश्य है, लोगों को स्वास्थ्य और स्वास्थ्य सेवाओं के बारे में मूल जानकारी देना, जो उन्हें रोजमरा के जीवन में, और छोटी-बड़ी बीमारियों के संबंध में उपयोगी साबित हो। अपने परिवार का स्वास्थ्य अच्छा रखने के लिए, और स्वास्थ्य समस्याओं से निपटने के लिए आपको इस जानकारी से मदद मिलेगी यह हमारी आशा है।

इससे जुड़ा दूसरा उद्देश्य है, लोगों को इस बारे में सचेत करना कि स्वास्थ्य से जुड़े उनके क्या हक हैं। सरकारी स्वास्थ्य केंद्र में उचित सुविधाएं मिलने का मामला हो या निजी डॉक्टर से उचित इलाज मिलने का मुद्दा हो, जानकारी के बिना हम हकों को हासिल नहीं कर सकते। “जन स्वास्थ्य अभियान” के तहत, देशभर में सन २००० से चलाए जा रहे अभियान का एक महत्वपूर्ण उद्देश्य है कि आम लोगों तक यह बात पहुंचे कि अच्छा स्वास्थ्य उनका बुनियादी अधिकार है। आशा है कि जहां जहां स्वास्थ्य के अधिकारों के लिए पहल चल रही है, वहां लोगों के हाथ में यह पुस्तिका मददगार का काम करेगी।

८.५” X १४”, पृष्ठ संख्या- १६, सहयोग राशी- ₹ १०/-

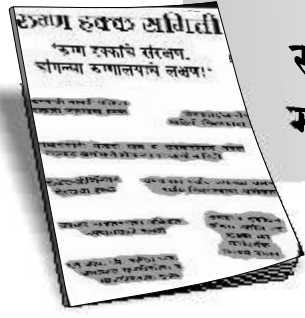
‘रुग्ण हक्क समिती’ची प्रकाशने

*Catalogue
of SATHI
Publications*

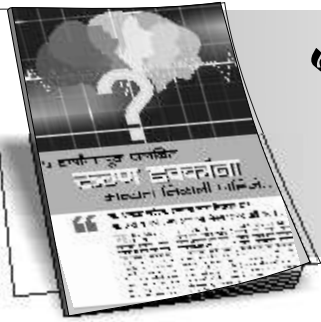
SATHI

(Support for Advocacy and Training to Health Initiatives)

रुग्ण हक्क समिती माहितीपत्रक

सध्याच्या खाजगीकरण व जागतिकीकरणाच्या युगात वैद्यकीय क्षेत्रातही खाजगी क्षेत्राचा प्रभाव जास्त जाणवतो. आज बहुतांश लोक खाजगी वैद्यकीय क्षेत्राकडूनच सेवा घेतात. या क्षेत्राकडून सेवा घेताना रुग्णांचे हक्क जपले जायला हवेत यासाठी 'रुग्ण हक्क समिती'ची स्थापना करण्यात आली. रुग्ण हक्क समितीची भूमिका, रुग्ण हक्क समितीचे कार्यक्रम व रुग्ण हक्कांची माहिती देणारे हे माहिती पत्रक रुग्ण हक्क समिती, पुणे तर्फे प्रकाशित करण्यात आले आहे.

५ वर्षांपासून प्रलंबित रुग्ण हक्कांना मान्यता मिळाली पाहिजे...

बॉम्बे नर्सिंग होम रजिस्ट्रेशन ॲक्ट १९४९ या कायद्यात सुधारणा होऊन २००६ साली त्यात रुग्ण हक्क नियमावलीचा मसुदा आरोग्य खात्याच्या वेबसाईटवर टाकण्यात आला. या नियमावलीवर आरोग्य मंत्र्याची सही होऊन ती सर्व सरकारी व खाजगी रुग्णालयांमध्ये लागू केल्यास सर्व प्रकारच्या रुग्णांना त्यांचे हक्क बजावता येतील अशी या मागील भूमिका. पण २००६ पासून आतापर्यंत ३ आरोग्य मंत्री बदलून गेले पण त्यांनी या नियमावलीकडे लक्ष दिलेले नाही. या मुद्द्यांवर जाणीवजागृती करून आमदार व आरोग्य मंत्री यांचे या मुद्द्यांकडे लक्ष वेधून घेण्यासाठी हे धोरणात्मक माहितीपत्रक तयार करण्यात आले आहे. सर्व सामान्यांपासून ते आमदारांपर्यंत व आरोग्य मंत्र्यांपर्यंत रुग्ण हक्काचा मुद्दा पोचवण्यासाठी हे माहितीपत्रक उपयोगी पडू शकते.

१८" x २३", पोस्टर, विनामूल्य (चार रंगी छपाई)

रुग्ण-डॉक्टर संबंधातील हक्क व जबाबदाऱ्या

(जन आरोग्य अभियान, रुग्ण हक्क समिती-पुणे,
आय.एम.ए. पुणे, FOGSI यांचा संयुक्त जाहीरनामा)

रुग्णांना चांगली आरोग्यसेवा मिळण्यासाठी तसेच डॉक्टरांना आपले काम नीट करता येण्यासाठी डॉक्टर व रुग्ण यांच्यातील संबंध चांगले राहिले पाहिजेत. त्यासाठी एका बाजूला डॉक्टरांनी रुग्णांच्या मानवी हक्कांची जपणूक करायला हवी तर दुसऱ्या बाजूला रुग्णांनी आपल्या जबाबदाऱ्या पाळायला हव्यात. याचे कारण म्हणजे डॉक्टर-रुग्ण हा संबंध केवळ विक्रेता-ग्राहक संबंध नाही. या संबंधाची तसेच आरोग्यसेवेची वैशिष्ट्ये लक्षात घेऊन रुग्ण-डॉक्टर संबंधातील हक्क व जबाबदाऱ्या यांचे पालन करण्याची व्यवस्था निर्माण करायला हवी. त्यासाठी रुग्णांचे प्रतिनिधी (उदा. रुग्ण हक्क समिती) व डॉक्टरांचे प्रतिनिधी (उदा. इंडियन मेडिकल असोसिएशन, FOGSI) यांनी मिळून रुग्ण-डॉक्टर संबंधातील हक्क व जबाबदाऱ्या याबद्दल काम करायचे ठरवले आहे. त्याचा एक भाग म्हणजे ही छोटी माहिती-पुस्तिका आहे. SNTD महिला विद्यापीठाने 'रुग्ण-हक्क समिती'साठी प्रसिद्ध केलेली ही पुस्तिका आरोग्य व ग्राहक चळवळीतील कार्यकर्ते व डॉक्टर्स या सर्वांना उपयोगी आहे.

५.५ "x ८.५", पृष्ठ संख्या- १२, दोन रंगी छपाई, प्रकाशन-२०१०, देणगी मूल्य ₹ ३/-

रुग्ण हक्कांचे संरक्षण चांगल्या

रुग्णालयाचे लक्षण (रुग्ण हक्क पोस्टर्स)-

खाजगी रुग्णालयांची सध्याची स्थिती साध्या शब्दात समजावी. रुग्णालयामध्ये गेल्यानंतर रुग्णाला कोणते हक्क असतात व ते पाळले जाण्याची गरज आहे हे रुग्णांना त्यांच्या भाषेत समजावे ह्या दृष्टिकोनातून हे पोस्टर प्रदर्शन बनवण्यात आले आहे. या विषयीची सविस्तर माहिती पान क्रमांक २९ वर पाहावी.

प्लेक्स प्रदर्शन (१.५ x २ Sq.ft.), १५ पोस्टर्स, (चार रंगी छपाई) देणगी मूल्य- ₹ ७५०/-

(पोस्टर हिंदीमध्ये सुद्धा उपलब्ध आहे.)

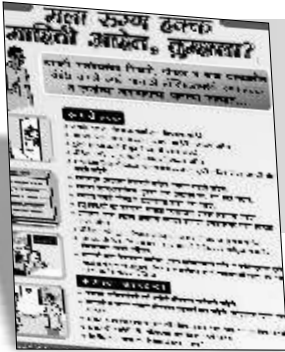
रुग्ण हक्क पोस्टर्स

(१५" x १७", चार रंगी छपाई, विनामूल्य)

रुग्ण हक्कांचे पालन, चांगल्या हॉस्पिटलचे लक्षण

खाजगी आरोग्यक्षेत्राकडून आरोग्यसेवा घेताना रुग्ण म्हणून आपले काही हक्क आहेत. खाजगी रुग्णालयांमध्ये चांगली आरोग्यसेवा मिळावी, डॉक्टर व रुग्ण यांच्यामधील संबंध चांगले व्हावे, हॉस्पिटलमध्ये हे रुग्ण हक्क पाळले जावेत म्हणून हॉस्पिटलमध्ये लावण्यासाठी हे पोस्टर तयार करण्यात आले आहे. रुग्णालयात दाखल झाल्यानंतर कोणत्या हक्कांचे संरक्षण व्हावे हे रुग्णाला कळावे यासाठी 'रुग्ण-हक्का'चे माहिती देणारे हे पोस्टर 'साथी'ने प्रकाशित केले आहे. रुग्णांच्या हक्कांबरोबरच या पोस्टरमध्ये रुग्णांच्या जबाबदाऱ्याही सांगितल्या आहेत.

मला रुग्ण हक्क माहिती आहेत, तुम्हाला?

खाजगी रुग्णालयातून आरोग्यसेवा घेताना रुग्ण म्हणून आपले कोणते हक्क आहेत हे रुग्णाला माहिती व्हावे यासाठी हे पोस्टर तयार करण्यात आले आहे. चांगली आरोग्यसेवा मिळावी, डॉक्टर व रुग्ण यांच्यामधील संबंध चांगले व्हावे, रुग्णांना त्यांच्या हक्कांसोबतच रुग्णांच्या जबाबदाऱ्यांची जाणीव व्हावी म्हणून हे रुग्ण हक्कांचे पोस्टर 'रुग्ण हक्क समिती'करिता तयार करण्यात आले आहेत. 'रुग्ण हक्कांची' माहिती सर्वसामान्यांपर्यंत पोचावी म्हणून हे पोस्टर विविध ठिकाणी लावले जावेत यासाठी हे पोस्टर तयार केले आहे.

ट्रस्ट हॉस्पिटलमध्ये गरीब रुग्णांना मोफत वैद्यकीय सेवा- उच्च न्यायालयाचा निर्णय

ट्रस्ट हॉस्पिटलमध्ये गरीब व कमकुवत घटकातील रुग्णांना अनुक्रमे मोफत व सवलतीच्या दरात वैद्यकीय सेवा व उपचार मिळण्यासाठी मा. मुंबई उच्च न्यायालयाकडे केलेल्या जनहित याचिकेचा निकाल १५ एप्रिल २००९ रोजी आला. या निर्णयानुसार सर्व ट्रस्ट हॉस्पिटल्समध्ये आलेल्या गरीब व कमकुवत घटकातील रुग्णांना वैद्यकीय सेवा दिल्या पाहिजेत असा हा निर्णय आहेत. या संपूर्ण निर्णयाची मराठी व इंग्रजी माहिती या पुस्तिकेमध्ये दिली आहे. शहरी भागातील गरीब व गरजू रुग्णांसाठी काम करणाऱ्या संस्था-संघटना, कार्यकर्ते यांच्यासाठी ही पुस्तिका एक दस्तऐवज आहे. 'जन आरोग्य अभियान'साठी 'समता प्रतिष्ठान' बीड यांनी प्रसिद्ध केलेल्या या पुस्तिकेचा चांगला उपयोग शहरी भागांमध्ये व ट्रस्ट हॉस्पिटल्स सोबत काम करणाऱ्या कार्यकर्त्यांना होऊ शकतो अशी आशा आहे.

५.५" x ८.५", पृष्ठ संख्या- १२, प्रकाशन-२०११, देणगी मूल्य- ₹ ६/-
समता प्रतिष्ठान

‘एन.आर.एच.एम.’

अंतर्गत

‘साथी’चे

प्रकाशने

*Catalogue
of SATHI
Publications*

SATHI

(Support for Advocacy and Training to Health Initiatives)

‘आशा’साठी पूरक प्रशिक्षण पुस्तके

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत ‘आशा’ (गाव आरोग्य कार्यकर्ती) ही नवीन योजना आरोग्य विभागातर्फे देशपातळीवर प्रसिद्ध करण्यात आली. या योजने अंतर्गत दर हजार लोकसंख्येमागे एक आशा म्हणून प्रत्येक गावातील एका स्त्रीची निवड करण्यात आली. आशांना पाच सत्रांमध्ये विभागून २३ दिवसांचे प्रशिक्षण दिले गेले आहे. या प्रशिक्षणाची एकूण पाच पुस्तके सरकारकडून प्रसिद्ध झाली आहेत. ही सर्व पुस्तके पाठ्यपुस्तकाप्रमाणे असल्याने अशिक्षित किंवा कमी शिकलेल्या आशांना त्याचा वापर करण्यात अडचणी निर्माण होऊ शकतात म्हणून सरकारच्या परवानगीने ‘साथी’ने अशिक्षित किंवा कमी शिकलेल्या आशांसाठी त्याच अभ्यासक्रमाची चित्रमय पुस्तकांची निर्मिती केली आहे. अनावश्यक माहिती टाळून शास्त्रीय माहिती जास्त सोपी करून चित्ररूपाने मांडणे हेच या पुस्तकांचे वैशिष्ट्ये आहे. आदिवासी, दुर्गम, ग्रामीण भागातील आशा कार्यकर्त्यांना ही पुस्तके नक्कीच उपयुक्त ठरतील.

‘आशा’साठी पूरक प्रशिक्षण पुस्तिका - १

या चित्रमय पुस्तकामध्ये राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान, आशा प्रशिक्षण कार्यक्रमाची रूपरेषा, आशाची कामे हे आशाच्या कामासंदर्भातील विषय मांडले आहेत. आरोग्य कार्यकर्ती म्हणून काम करण्यासाठी आरोग्य या विषयाची माहिती व्हावी हा या पहिल्या पुस्तकाचा हेतू आहे. आपण निरोगी कसे राहू शकतो; आपली स्वच्छता; अन्न-पाण्याची स्वच्छता; कचरा, मैला, सांडपाण्याचा बंदोबस्त; आपले आरोग्य आपल्या आहारावर अवलंबून असते, आपल्या शरीराची रचना अशी सुरुवातीची काही प्रकरणे आहेत. या शिवाय ग्रामीण व आदिवासी भागात सरकारमार्फत चालवण्यात येणाऱ्या विविध योजना, स्त्री आरोग्य विषयाची तोंड ओळख, काही मूलभूत आजार उदा. जुलाब, अंगदुखी, सर्पदंश इ. माहिती या पुस्तकात दिली आहे. सरते शेवटी परिशिष्ट म्हणून औषधाचा तक्ता दिला आहे.

८.५" X ११", पृष्ठ संख्या- २०४/-, तीन रंगी छपाई, प्रकाशन-२००८

‘आशा’साठी पूरक प्रशिक्षण पुस्तिका - २

या चित्रमय पुस्तिकेमध्ये मासिकपाळी व प्रजनन, गरोदरपणातील काळजी, बाळंतपण, असुरक्षित गर्भपात व वैद्यकीय गर्भपात, त्यानंतर लक्षात ठेवायच्या महत्त्वाच्या गोष्टी, या स्त्री आरोग्याशी संबंधित विषय मांडले आहेत. याशिवाय नवजात बाळाची काळजी, लसीकरण, बाळांना होणारे श्वसनाचे आजार, बाळाचा आहार या लहान मुलांशी संबंधित विषयांवरील प्रकरणे यात दिली आहे. याशिवाय आपल्या नेहमीच्या ताप या आजाराची माहिती त्याची कारणे, त्याचे निदान, उपचार व प्रतिबंधन याबाबतची शास्त्रीय माहिती या पुस्तकात दिली आहे. या प्रत्येक विषयानंतर आशाने करायची कामे किंवा तिच्या जबाबदाऱ्या याची थोडक्यात माहिती दिली आहे.

८.५' X ११', पृष्ठ संख्या- २०४/-, तीन रंगी छपाई

‘आशा’साठी पूरक प्रशिक्षण पुस्तिका - ३

या चित्रमय पुस्तिकेमध्ये विविध आजार, स्त्री-आरोग्याची माहिती याची मुद्देसुद मांडणी केली आहे.

नको असलेलं गरोदरपण टाळण्यासाठी (गर्भनिरोधके), जनन संस्थेचे आणि लिंगसांसर्गिक आजार, एच.आय.व्ही./एडस्, किशोयवय- तारुण्याकडे वाटचाल, मासिकपाळीच्या वेळी घ्यायची काळजी ही प्रकरणे या पुस्तकात दिली आहेत.

‘तुम्हाला थकवा का येतो?’ व ‘स्त्री संवेदनशील आरोग्यसेवा हवी!’ एकूण समाजातील स्त्रियांविषयीची संवेदनशील भूमिका देणारी ही दोन पोस्टर्स या पुस्तकात सरतेशेवटी दिली आहेत.

८.५' X ११', पृष्ठ संख्या- २०४/-, तीन रंगी छपाई, प्रकाशन-२००८

‘आशा’साठी पूरक प्रशिक्षण पुस्तिका - ४

या चित्रमय पुस्तकात माणसाला होणारे विविध आजार त्यावर सरकारकडून केल्या जाणाऱ्या उपाययोजना याची सविस्तर माहिती आहे. क्षयरोग, कुष्ठरोग, मलेरिया/हिवताप या आजारांची माहिती त्यांची लक्षणे, तपासणी व निदान, औषधोपचार व आशाच्या जबाबदाऱ्या इ. सविस्तर माहिती आहे.

याशिवाय दैनंदिन जीवनात घडणारे अपघात उदा. जखम, कुत्रा चावणे, भाजणे, या अपघातावर तातडीने करायचे प्रथमोपचार, त्याची गंभीर लक्षणे याची माहिती या पुस्तकामध्ये आहे.

आशाला कोणत्या कामासाठी किती मोबदला मिळेल हे स्पष्ट करणारे एक परिपत्रक सरकारने काढले होते तेही या पुस्तकात शेवटी दिले आहे.

८.५' X ११', पृष्ठ संख्या- २०४/-, तीन रंगी छपाई, प्रकाशन-२००९

‘आशा’साठी पूरक प्रशिक्षण पुस्तिका - ५

या पुस्तकाचा विषय जरा वेगळा आहे. आशा एक गाव आरोग्य कार्यकर्ती म्हणून काम करताना तिच्या अंगी कोणती कौशल्ये व गुण असायला हवे, स्त्री-पुरुष समानता, मानवी हक्क, इ. मूल्यांचा आदर करून आशा म्हणून कसे काम करता येईल? आशा म्हणून गावात काम करण्यामध्ये स्वतःचा आत्मविश्वास, गावातील लोकांचे सहकार्य घेऊन आरोग्याचे काम कसे करावे याची गोष्टीरूप माहिती या पुस्तकात दिली आहे. एक आदर्श कार्यकर्ती म्हणून आशाने गावात आत्मविश्वासाने उभे राहावे यासाठी हे पुस्तक नक्कीच मदत करेल असा विश्वास वाटतो.

८.५' X ११', पृष्ठ संख्या- २०४/-, तीन रंगी छपाई, प्रकाशन-२०१०

'आशा' प्रशिक्षकांसाठी मार्गदर्शिका

आशांचे प्रशिक्षण करण्यासाठी प्रशिक्षकांसाठी ही मार्गदर्शिका आहे. 'आशा पूरक प्रशिक्षण पुस्तिका' या पाच चित्ररूप प्रशिक्षण पुस्तिकांच्या आधारे आशांचे प्रशिक्षण करणाऱ्या प्रशिक्षकांसाठी ठोस मार्गदर्शन या मार्गदर्शिकेमध्ये आहे.

शाळेतील मुलांना शिकवणे व 'आशांना' शिकवणे यात काय महत्त्वाचा फरक आहे; प्रशिक्षण व शिक्षण यात काय फरक आहे; या प्रशिक्षणासाठी तयारी काय करावी; सुरुवात कशी करावी; कोणते बारकावे, पथ्ये लक्षात ठेवावी; प्रशिक्षणार्थी स्त्रियांचा आत्मविश्वास कसा जागृत करावा; त्यांच्यात प्रशिक्षणाबद्दल आवड कशी निर्माण होईल अशा 'आशा'च्या प्रशिक्षणाच्या सर्व पैलूंबाबत या पुस्तकात मार्गदर्शन केले आहे.

धड्याची 'प्रशिक्षण उद्दिष्टे' कोणती हे प्रत्येक धड्याच्या सुरुवातीला मांडून ती उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी त्या त्या धड्याबाबतच्या प्रशिक्षणासाठी मार्गदर्शन केले आहे. असे करतांना संबंधित विषयाबाबत गरज असेल तिथे काही शास्त्रीय माहिती दिली आहे व जागोजाग वैज्ञानिक दृष्टिकोनाला चालना दिली आहे.

ही मार्गदर्शिका आशा प्रशिक्षकांना आवडावी; बहुमोल ठरावी अशी आशा आहे.

८.५" X ११", पृष्ठ संख्या- २०८, प्रकाशन-२०११, देणगी मूल्य- ₹ २००/

लोकाधारित देखरेख व
नियोजन प्रक्रियेशी संबंधित
'साथी'ची प्रकाशने

- पुस्तिका/पुस्तके
- माहितीपत्रक
- पोस्टर्स
- प्रश्नावली

*Catalogue
of SATHI
Publications*

• प्रगतीपत्रक

(वरील सर्व साहित्य विनामूल्य आहे.)

SATHI

(Support for Advocacy and Training to Health Initiatives)

लोकाधारित देखरेख व नियोजन प्रक्रिया (माहितीपत्रक)

लोकाधारित देखरेख प्रक्रिया म्हणजे लोकांनी त्यांना मिळणाऱ्या

आरोग्यसेवांवर देखरेख करायची, त्यात आढळणाऱ्या त्रुटी आरोग्य कर्मचारी व अधिकाऱ्यांना सांगायच्या व सुधारणा करायच्या आणि लोकाभिमुख आरोग्यसेवा जनतेपर्यंत पोचवण्यासाठी प्रयत्न करायचा. ही नावीन्यपूर्ण प्रक्रिया महाराष्ट्रासह इतर ९ राज्यांमध्ये सुरू झाली पण महाराष्ट्रामध्ये गेले पाच वर्ष ही प्रक्रिया चालू आहे. त्यात सहभागी १३ जिल्हे, ३९ तालुके व ७४० गावांमध्ये ही प्रक्रिया सुरू आहे. या प्रक्रियेतून लोकांचा सहभाग वाढत आहे. रुग्णांना मिळणाऱ्या सेवांच्या दर्जात सुधारणा होत आहे. राज्य ते राष्ट्रीय पातळीच्या नामांकित कार्यकर्त्यांनी या प्रक्रियेला नावाजले आहे. त्याची माहिती देणारे हे माहितीपत्रक आहे. अतिशय थोडक्यात प्रक्रियेची माहिती मिळण्यासाठी हे माहितीपत्रक उपयोगी ठरू शकते.

५.५ "x ८.५", पृष्ठ संख्या-१६

अशी होत आहे...

आरोग्यसेवेवर लोकांची देखरेख

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत महाराष्ट्रात

लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेची सुरुवात २००७ साली झाली. या प्रक्रियेमध्ये आरोग्यसेवा लोकांप्रती उत्तरदायी बनवण्यासाठी, लोकांना त्यांच्या आरोग्य हक्कांची जाणीव करून देण्यात आली. ही प्रक्रिया २०१३ मध्ये महाराष्ट्रातील ६८० गावांमध्ये पोचली आहे. या प्रक्रियेतील महत्त्वाच्या घटकांचा (लोकप्रतिनिधी, गावातील कार्यकर्ते इ.) सहभाग वाढवण्यासाठी हे तयार केलेले माहितीपत्रक आहे. लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेची माहिती, प्रक्रियेमुळे झालेल्या सुधारणा, त्यासाठी वापरण्यात आलेली साधने या विषयी सविस्तर माहिती या पत्रकात देण्यात आली आहे. ही प्रक्रिया चालू असलेल्या १३ जिल्ह्यातील संबंधित संस्था-संघटनांची नावे व संपर्क नंबर देण्यात आले आहे. याचा सर्वांना उपयोग व्हावा अशी अपेक्षा आहे. सामाजिक कार्यकर्त्यांना व जनताभिमुख डॉक्टरांना हे माहितीपत्रक नक्की उपयोगी पडेल अशी आशा आहे.

५.५ "x ८.५", पृष्ठ संख्या-१६

सार्वजनिक आरोग्यसेवांवर लोकाधारित देखरेख प्रक्रिया (मार्गदर्शिका)

ग्रामीण भागातील सार्वजनिक आरोग्यसेवांच्या सुधारणेसाठी एप्रिल २००५ पासून 'राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान' देशभरात सुरू केले. ग्रामीण भागात सार्वजनिक आरोग्यसेवांमध्ये लोकसहभाग वाढवणे हा या अभियानातील एक महत्त्वाचा उद्देश आहे. या हेतूने २००७ पासून आरोग्यसेवांवर 'लोकाधारित देखरेख प्रक्रिया' महाराष्ट्रात सुरू झाली. लोकांच्या पैशातून उभ्या राहिलेल्या सार्वजनिक आरोग्यसेवा यंत्रणा लोकांच्या प्रती उत्तरदायी व्हाव्यात या उद्देशातून महाराष्ट्रातील विविध संस्था व संघटना एकत्रित येऊन आरोग्य यंत्रणेवर देखरेख करत आहेत. ही देखरेख कशी करायची? कोणी करायची? या प्रक्रियेतील सहभागी घटक, त्यांच्या भूमिका, त्यांच्या जबाबदाऱ्या याची माहिती या मार्गदर्शक पुस्तिकेत दिली आहे.

आरोग्य यंत्रणेवर देखरेख करण्यासाठी विविध पातळ्यांवर देखरेख समित्या स्थापन झाल्या आहेत. या समित्यांच्या रचना, त्यांची कामे व स्वरूप याविषयीची माहिती पुस्तिकेत दिली आहे. देखरेख करताना समोर येणारे प्रश्न आरोग्य यंत्रणेपुढे मांडण्यासाठी विविध प्रकारची माहिती कशी गोळा करायची, या माहितीचे विश्लेषण करून त्याचा उपयोग जनसुनवाईसाठी कसा करायचा, जनसुनवाई कशी घ्यावी याचे विवेचन करणारे वेगळे प्रकरण या पुस्तिकेत आहे. देखरेखीतून पुढे येणारे मुद्दे व सूचना याच्या आधारे सार्वजनिक आरोग्यसेवेचे नियोजन करण्यासाठी प्रक्रियेचे घटक म्हणून नेमके काय करू शकतो याचा अंदाज येतो. त्यामुळे अवास्तव अपेक्षा न ठेवता याबाबत काय करता येईल याचे मार्गदर्शनही कार्यकर्त्यांना उपयोगी पडेल अशी अपेक्षा आहे.

ही प्रक्रिया करण्यासाठी शासनाने वेगवेगळ्या वेळी काढण्यात आलेल्या मार्गदर्शक सूचना व शासकीय परिपत्रके या पुस्तिकेच्या परिशिष्टात शेवटी दिल्या आहेत. आतापर्यंत केलेल्या प्रक्रियेतून आलेले अनुभव मांडल्यामुळे मार्गदर्शक पुस्तिकेत गुणात्मक वाढ झाली आहे. अशा प्रकारचा नावीन्यपूर्ण उपक्रम करू इच्छिणाऱ्या कार्यकर्त्यांला ही मार्गदर्शक पुस्तिका उपयोगी पडावी.

आरोग्यसेवा हक्क कॅलेंडर

डहाणू भागात कष्टकरी संघटनेसोबत आरोग्य हक्काच्या प्रश्नावर काम करताना 'आरोग्य हक्क कॅलेंडर' कार्यक्रमाचा जन्म झाला. लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेतील देखरेखीचे एक साधन म्हणूनही या कॅलेंडरचा वापर केला गेला. यात गावात येणारे आरोग्य सेवक, आरोग्य सेविका, अंगणवाडी कार्यकर्ती आशांनी त्यांच्या ठरलेल्या दिवशी गावात येऊन नियोजित काम करावे व ते गावात येऊन नियमित काम करतात की नाही हे पाहण्यासाठी कॅलेंडरवर खुणा केल्या जायच्या. अल्पावधीतच हे साधन लोकप्रिय झाले. त्यामुळे साध्या कॅलेंडरपेक्षा आरोग्यविषयक हक्कांची माहिती सांगणारे कॅलेंडर तयार करावे व देखरेखीसाठी वापरावे अशी संकल्पना पुढे आली आणि त्यातून हे कॅलेंडर तयार झाले. देखरेख करणाऱ्या कार्यकर्त्यांना याचा खूप उपयोग होतो. त्यामुळे त्यांच्याकडून

१८" x २३", पृष्ठ संख्या-१२

चला आपली गाव आरोग्य समिती बळकट करू या!

(गाव आरोग्य, पोषण, पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीची माहिती सांगणारी पुस्तिका)

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत ग्रामीण भागात सरकारी आरोग्याच्या सेवा सुधारण्यासाठी सरकारने विविध प्रकारचे उपक्रम हाती घेतले. त्यामध्ये स्थानिक पातळीवर विविध प्रकारच्या समित्यांची स्थापना करण्यात आली. त्याचा पाया म्हणजे गाव आरोग्य समिती. ही समिती गावपातळीवर आरोग्याचे प्रश्न सोडवण्यासाठी स्थापन करण्यात आली आहे. लोकसहभागातून हे प्रश्न सोडवण्यासाठी या समितीला लोकसंख्येच्या प्रमाणात निधी देण्यात येतो. या पुस्तिकेचा उद्देश समितीला स्वतःची रचना, कर्तव्य आणि अधिकार कळावेत व समितीने गावाच्या आरोग्य समस्या सोडवण्यासाठी पुढाकार घ्यावा या उद्देशाने तयार केली आहे. ही पुस्तिका, गाव आरोग्य समिती सदस्य व सर्व स्थानिक कार्यकर्ते यांना उपयोगी पडते असा अनुभव आहे.

५.५" x ८.५", पृष्ठ संख्या-१६, प्रकाशन- २०१२

प्राथमिक आरोग्य केंद्र देखरेख व नियोजन समिती

(समितीबद्दल माहिती देणारी पुस्तिका)

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत महाराष्ट्रात लोकाधारित देखरेख प्रक्रिया राबविण्यात येते. त्यात सहभागी विविध आरोग्य संस्थांच्या पातळ्यांवर देखरेख व नियोजन समित्यांची स्थापना करण्यात आली आहे. त्यापैकी एक म्हणजे प्रा.आ.केंद्र पातळीवर देखरेख व नियोजन समिती होय. या समितीची रचना, कार्य समितीने कोणत्या मुद्द्यांवर देखरेख केली पाहिजे हे सांगण्यासाठी ही पुस्तिका तयार केली आहे. लोकांना आरोग्यसेवेच्या हक्काची जाणीव व्हावी व प्रा.आ.केंद्र पातळीवर मिळणाऱ्या सेवा दर्जेदार बनवण्यासाठी ही समिती प्रयत्नशील व्हावी असा या पुस्तिकेमागील दृष्टिकोन आहे. देखरेख प्रक्रियेमध्ये वेगवेगळ्या भागातील समित्यांनी केलेल्या कामाची जोड दिल्यामुळे पुस्तिकेला जिवंतपणा प्राप्त झाला आहे. ही पुस्तिका देखरेख प्रक्रियेतील सदस्य, कार्यकर्ते व देखरेख चालू नसलेल्या कार्यकर्त्यांनाही उपयोगी पडते असा अनुभव आहे.

५.५ "x ८.५", पृष्ठ संख्या-१६, प्रकाशन-२०११

दवंडी

लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेचे वार्तापत्र

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत लोकाधारित देखरेख प्रक्रिया २००८ पासून पाच जिल्ह्यांमध्ये व २०११-१२ पासून १३ जिल्ह्यांमध्ये काही निवडक ग्रामीण भागात कार्यरत आहे. या जिल्ह्यांमध्ये प्रक्रियेमधून दिसणारे बदल नोंदवणे गरजेचे आहे. तसेच आरोग्यसेवांचा हक्क मिळवण्यासाठी लोकांनी घेतलेल्या पुढाकाराची व उपक्रमांची माहिती महाराष्ट्रभरात पोचावी व अशी प्रक्रिया स्थानिक पातळीवरही सुरू व्हावी हा उद्देश डोळ्यासमोर ठेवून 'दवंडी' हे वार्तापत्र सुरू करण्यात आले. हे वार्तापत्र दर तीन महिन्यातून काढले जाते. लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेतून पुढे येणाऱ्या अनोख्या घटना, खटकणारे मुद्दे, देखरेख प्रक्रियेपलीकडे आरोग्य क्षेत्रातील नावीन्यपूर्ण प्रयोग, नावीन्यपूर्ण घटनांची नोंद, व्यक्तींच्या कामाची नोंद ह्या वार्तापत्रात घेतली जाते. आतापर्यंत ह्या वार्तापत्राचे १४ अंक काढण्यात आले आहेत.

८.५ "x ११", पृष्ठ संख्या-२४

आता 'सरकारी' दवाखाना होतोय 'जनतेचा'

आरोग्यसेवांवर लोकाधारित देखरेख व नियोजन ही आगळी वेगळी प्रक्रिया आहे. ही प्रक्रिया मुख्य करून संवाद व समन्वयावर आधारलेली आहे. शासनाचा पाठिंबा, स्वयंसेवी संस्था-संघटनांद्वारे समन्वय आणि लोकांची आरोग्यसेवा मिळवण्यासाठी सक्रियता यांचा मिलाफ 'सार्वजनिक आरोग्यसेवेवर लोकाधारित देखरेख' या प्रक्रियेत झालाय. राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य मिशन अंतर्गत केंद्र सरकारच्या सहाय्याने काही निवडक राज्यात ही प्रक्रिया सुरू झाली. महाराष्ट्रात या प्रक्रियेने आघाडी घेतली.

मुख्य म्हणजे प्रक्रियेने नेहमीच लोकहिताची ठाम भूमिका घेतली. लोकांचं आरोग्यसेवांबद्दलचं समाधान-असमाधान प्रशासकीय यंत्रणेपर्यंत या प्रक्रियेमार्फत पहिल्यांदाच पोहोचू लागलं. लोकांचा प्राथमिक आरोग्य केंद्रांकडे जाण्याचा ओघ वाढला, महाराष्ट्रातील ज्या भागांमध्ये प्रक्रिया राबवण्यात आली, तिथल्या सरकारी दवाखान्यात रुग्णसंख्या वाढली. संस्थांगत बाळंतपणांचं प्रमाण वाढलं. महाराष्ट्रातील अमरावती, नंदुरबार, उस्मानाबाद, ठाणे व पुणे या पाच जिल्ह्यात सुरू झालेली ही प्रक्रिया नवीन आठ जिल्ह्यांमध्ये विस्तारली गेली. आरोग्यसेवांचा हक्क मिळवण्यासाठी अधिक लोकांनी या प्रक्रियेत सामील व्हावं, प्रक्रिया समजावून घ्यावी यासाठी हा तयार केलेला दस्तऐवज म्हणजे 'आता सरकारी दवाखाना होतोय जनतेचा'

'राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य मिशन' अंतर्गत राबवल्या जाणाऱ्या 'सार्वजनिक आरोग्यसेवांवर लोकाधारित देखरेख व नियोजन प्रकल्पा'चा लेखाजोखा यात मांडला आहे. केंद्र सरकारच्या नियोजन आयोगाचे सदस्य, राज्य सरकारचे आरोग्य अधिकारी, मान्यवर-सामाजिक कार्यकर्ते, ज्येष्ठ संपादक, राज्य ते जिल्हा स्तरावरील वैद्यकीय अधिकारी, स्वयंसेवी संस्थांचे कार्यकर्ते, गावस्तरावरील आरोग्य कर्मचारी आणि नागरिक अशा विविध पातळ्यांवरच्या अनेकांच्या मतांचा, दृष्टिकोनांचा परिपाक एकाच वेळी या अहवालात प्रथमच मांडला गेला आहे.

नवं क्षितिज, नवी आव्हानं

लोकाधारित देखरेखीच्या
बळकटीचं व विस्ताराचं आव्हान पेलण्यासाठी...

२००७ पासून 'राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य मिशन' अंतर्गत महाराष्ट्रात आरोग्यसेवांवर लोकाधारित देखरेख प्रक्रिया राबवली जात आहे. या कामाचा पुढचा टप्पा गाठण्यासाठी पहिल्या टप्प्यात या देखरेख प्रक्रियेने पाच जिल्ह्यात सार्वजनिक आरोग्यसेवांमध्ये लक्षणीय कामगिरी केली. २०११ साली पुढचा टप्पा म्हणून आणखी आठ जिल्ह्यात ही प्रक्रिया सुरू झाली. वैद्यकीय अधिकारी-कर्मचारी, सर्वसामान्य नागरिक, स्थानिक स्वराज्य संस्थांचे सदस्य आणि स्वयंसेवी संस्था-संघटना यांनी एकत्रितपणे 'लोकाधारित देखरेख व नियोजन' या संकल्पनेला मूर्त रूप दिलं. शासनाच्या आरोग्य यंत्रणेमध्ये विविध टप्प्यांवर जनमताला अधिकृत स्थान मिळणं हे एक अपूर्व लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेमुळे प्रत्यक्षात आलं. शेकडो प्रशिक्षण, जनसुनवाई, देखरेखीसाठीची अभिनव साधनं या प्रक्रियेने घडवली. देखरेख प्रक्रियेचा हा साडेचार वर्षांचा प्रवास आव्हानात्मक आणि रोमांचक राहिला.

येत्या काळातही अनेक आव्हानांचा सामना या प्रक्रियेला करावा लागेल. अर्थातच या पार्श्वभूमीवर देखरेख प्रक्रिया अधिक बळकट करणे, त्याचबरोबर शिक्षण, स्वस्त धान्य योजना, एकात्मिक बाल विकास योजना, पाणी पुरवठा, रोजगार हमी अशा विविध सामाजिक क्षेत्रांमध्ये देखरेख प्रक्रियेचा विस्तार करणं हे एक मोठं आव्हान आहे. हे आव्हान पेलायचं कसं; याबाबत विचारविनिमय व्हावा म्हणून 'सार्वजनिक सेवांवर लोकाधारित देखरेख' या शीर्षकाखाली हे राज्यस्तरीय अधिवेशन आयोजित केलं होतं.

महाराष्ट्रातील २३ जिल्हे, ३० तालुके, २५ संस्था-संघटना, ३०० हून अधिक प्रतिनिधी, विविध क्षेत्रातील अनुभवी मान्यवर दि. २२ व २३ नोव्हेंबर, २०११ रोजी या अधिवेशनाद्वारे एकत्र आले. मुद्दा एकच होता- 'सार्वजनिक सेवांचं लोकशाहीकरण व्हावं!' या अधिवेशनाने लोकाधारित देखरेखीचा एक टप्पा ओलांडला. नव्या परिघात पाऊल टाकलं. अनेक ठिपक्यांना जोडून पुढे जाण्यासाठी एक वाट रेखाटण्याचा प्रयत्न झाला. या अधिवेशनाचा हा वृत्तांत.

विविध क्षेत्रातील कार्यकर्त्या जाणकारांनी या अधिवेशनात विचार मांडले.

आरोग्यसेवांवर लोकाधारित देखरेखीतून साध्य झालेला आत्मविश्वास या दस्तऐवजात आहेच, शिवाय सोशल ऑडिट, तक्रार निवारण यंत्रणा याबद्दल मान्यवरांच्या विचारांचं प्रकटीकरणही आहे. खऱ्याखऱ्या लोकशाही व ग्रामस्वराज्याच्या दिशेने एक पाऊल टाकू इच्छिणाऱ्यांसाठी हा दस्तऐवज उपयुक्त ठरावा.

७" x ९.५", पृष्ठ संख्या-६४, प्रकाशन- २०१२

रुग्ण कल्याण निधी, रुग्ण कल्याणासाठी कसा खर्च करायचा?

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत देशभरातील आरोग्यसेवा पुरवणाऱ्या सर्व सरकारी आरोग्य संस्थांच्या बळकटीकरणासाठी विविध प्रकारचे निधी देण्यात येतात. या निधीचा उपयोग करून चांगल्या प्रकारची आरोग्यसेवा देता यावी यासाठी प्रत्येक निधीच्या वापरासाठी मार्गदर्शक सूचना देण्यात आल्या आहेत. आरोग्य संस्थांना देण्यात आलेले पैसे खर्च करण्यासाठी स्थानिक पातळीवर समित्यांची स्थापना करण्यात आली आहे, या समितीचे अधिकार व जबाबदाऱ्या या पुस्तिकेत दिल्या आहेत. ही मार्गदर्शक पुस्तिका कार्यकर्त्यांना आरोग्य संस्थांच्या देखरेखीसाठी उपयोगी ठरते.

५.५ "x ८.५", पृष्ठ संख्या-२०, प्रकाशन- २०१२

पाऊले चालती बदलांची वाट!

या पुस्तिकेत आरोग्यसेवांवर लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेतील घटना घडामोडींचा कोलाज संकलित झाला आहे. शास्त्रीय संशोधनाच्या माध्यमातून एखाद्या प्रक्रियेने घडवलेल्या संख्यात्मक बदलांचं आकलन होऊ शकतं. व्यापक महत्त्व असलेले गुणात्मक प्रभाव दाखवणारे बदल मात्र आकडेवारीच्या गर्दीत हरवून जातात. एखादा बदल एखाद्याच गावात घडतो आणि तो बदलांची एक नवी दिशा सुचवतो. अशा शासकीय आरोग्य यंत्रणेला अधिक संवेदनशील बनवणाऱ्या घटना-घडामोडी या दस्तऐवजात आहेत.

वैद्यकीय अधिकारी व कर्मचारी, सामाजिक कार्यकर्ते तसेच कुणाही जिज्ञासू वाचकांना या पुस्तिकेद्वारे सरकारी आरोग्यसेवांमधील सकारात्मक बदलांची प्रेरणा मिळेल.

७ "x ९.५", पृष्ठ संख्या-८८, प्रकाशन- २०१२

असा वापरु या आपल्या सरकारी दवाखान्याचा रुग्ण कल्याण निधी

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत देशभरातील आरोग्यसेवा पुरवणाऱ्या सर्व सरकारी आरोग्य केंद्रांनी रुग्णांच्या कल्याणासाठी 'रुग्ण कल्याण समिती' स्थापन केली आहे असा सरकारचा दावा आहे. या समितीला राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत निधी देण्यात येतो. आरोग्य संस्थेमध्ये रुग्णांच्या गरजेनुसार रुग्णाला हक्काची सेवा कशी देता येईल व निधीमार्फत कोणत्या मुद्द्यांवर खर्च करता येईल हे सांगणारे पोस्टर आहे. गाव व आरोग्य संस्थांच्या पातळीवर असणाऱ्या गरीब व गरजू रुग्णांना ही माहिती कळावी व त्यांनी त्याचा उपयोग करून स्वतःचा हक्क मिळवून घ्यावा असा या पोस्टरमागील उद्देश आहे.

पोस्टर, १८" x २३", चार रंगी छपाई

औषध तुटवड्याचा प्रश्न सुटणा, मार्ग असून गाडी पुढे जाईना!

५ डिसेंबर, २०१२ रोजी लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेअंतर्गत आरोग्य केंद्रातील महाराष्ट्रातील १२ जिल्ह्यांमधून ३६ प्रा.आ.केंद्रातील औषधांची उपलब्धता चाचणी एसएमएसद्वारे नावीन्यपूर्ण पद्धतीने घेण्यात आली. प्रा.आ.केंद्रांमध्ये एकूण आवश्यक औषधांपैकी १० अत्यावश्यक औषधांची उपलब्धता तपासली गेली.

सदर अहवालात, माहितीच्या विश्लेषणातून दिसणारे औषधांच्या उपलब्धतेबाबतचे चित्र व औषधांच्या तुटवड्याची समस्या सोडवताना तमिळनाडू आरोग्य यंत्रणेने वापरलेले मॉडेल महाराष्ट्रासाठी सुचविण्यात येत आहे. औषध खरेदी-वितरणाचे तमिळनाडू मॉडेल नक्की काय आहे, याबाबत माहिती दिली आहे.

ब्रोशर, ८.५" x ११", चार रंगी छपाई, पृष्ठ संख्या-४

लोकाधारित देखरेख व नियोजन प्रक्रियेचे माहितीपत्रक

आरोग्य व्यवस्थेत सकारात्मक बदल! पण... महत्त्वाचे धोरणात्मक मुद्दे, न सुटलेले प्रश्न सुटायला हवेत!

लोकाधारित देखरेख व नियोजन प्रक्रिया महाराष्ट्रात गेल्या पाच वर्षांपासून सुरू आहे. या प्रक्रियेमुळे सार्वजनिक आरोग्य व्यवस्थेमध्ये सुधारणा घडून आणल्या जात आहेत. स्थानिक लोकांचा सहभाग हे प्रक्रियेचे महत्त्वाचे बलस्थान आहे. गाव, उपकेंद्र, प्रा.आ.के. स्तरापासून ते राज्यस्तरपर्यंत विविध पातळीवरचे सार्वजनिक आरोग्य यंत्रणेशी संबंधित धोरणात्मक आणि संरचनात्मक पातळीवरील मुद्दे पुढे आणले जात आहेत. स्थानिक पातळीवरील मुद्दे सोडवण्यासाठी विविध प्रकारचे प्रयत्न स्थानिक पातळीवरून सुरू आहेत. याच्या सोबत आलेल्या अडचणींवर पर्याय मांडण्याच्या दृष्टिकोनातून ही प्रक्रिया प्रयत्नशील आहे. या प्रक्रियेचा लेखाजोखा मांडणारे हे माहितीपत्रक. गेल्या पाच वर्षांच्या प्रयत्नातून झालेले ठळक बदल व सकारात्मक अनुभव तसेच संरचनात्मक व धोरणात्मक मुद्दे जे सोडवण्यासाठी राज्यपातळीवर धोरणात्मक बदल घडवण्यासाठी हे मुद्दे सोडवण्यासाठी सध्याच्या परिस्थिती उपलब्ध पर्याय अशी विश्लेषणात्मक मांडणी माहितीपत्रकामध्ये केली आहे.

८.५ "x ११", पृष्ठ संख्या-४

Community Based Monitoring and Planning in Maharashtra supported by NRHM

(policy brief)

National Rural Health Mission started an innovative process of Community Based Monitoring in 2007. Objective of this process is to strengthen public health system and make it more accountable towards people. Also people should demand services from public health facility. Since 2007, this process was going on in 5 districts of Maharashtra which is now expanded to 13 districts. This flyer will give an idea about the process, its implementation, people involved as key stake holders in this process, positive effects of the processes, indicators of positive impacts like people returning to public health system and some stories of change. This flyer will give brief idea about this vast and complex process.

8.5" x 11", pgs-8

Capacity Building to Promote Community Based Health Planning in Maharashtra

National Rural Health Mission started an innovative process of Community Based monitoring in 2007. Objective of this process is to strengthen public health system and it more accountable towards people. One of the important components in this process is Decentralized Health Planning. NRHM has allocated flexible funds to various public health institutions at different levels, giving powers to concerned authority for autonomous decision making on utilization of these funds. So here people who are involved in the Community Based Monitoring process have taken initiative in promoting the preparation of village health plan at block and district level. This flyer gives the idea of how people have done health planning at their levels, what are the positive impact of community evidence based intervention in planning process. To give brief idea about this unique process and efforts by the people, this flyer will be useful to people who are interested in such kind of community level initiative.

8.5" x 11", pgs-8

'२४ X ७' प्रा.आ.केंद्रांचे 'एसएमएस'द्वारे सर्वेक्षण

'२४ x ७' आरोग्यसेवा म्हणजे दिवसाचे चोवीस तास व आठवड्याचे सर्व दिवस आरोग्यसेवा मिळण्याची हमी. आरोग्यसेवा संचालनालयाच्या वेबसाईटवर महाराष्ट्रातील १८०९ प्रा.आ. केंद्रांपैकी ३९७ प्रा.आ. केंद्रांना असा '२४ x ७' आरोग्यसेवांचा दर्जा असल्याचे दिसते. खरेच या दवाखान्यांमधून तशी सेवा मिळते का? लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेतून या प्रश्नाचा वेध घेतला गेला. १२ जिल्ह्यातील ४९ प्रा. आ. केंद्रांना कार्यकर्त्यांनी एकाच दिवशी भेट देऊन तिथल्या वैद्यकीय अधिकाऱ्यांची उपलब्धता एसएमएसद्वारे कळवली. या एसएमएस मधून मिळालेल्या माहितीचे विश्लेषण सविस्तरपणे केलेले आहे.

८.५" x ११", चार रंगी छपाई, पृष्ठ संख्या-८

People are Reclaiming the Public Health System

‘People are Reclaiming the Public Health System’ is a documentation of the process of ‘Community Based Monitoring and Planning of Health Services’ under ‘National Rural Health Mission’ in Maharashtra. This is a first attempt to document the views and standpoints of renowned social figures, State level health officials, District to local level medical officers and Health staff, Health activists of NGOs and CBOs, and community members about this emerging process of change.

Community Based Monitoring and Planning of health services is a novel process in India. It is a process of change based on dialogue and coordination among diverse stakeholders, strongly focused on promoting people's health rights.

This process is based on a combination of support by the Government, coordination by NGOs and CBOs, and proactive initiative of communities in ensuring health services.

The process started with support from the National Rural Health Mission to selected states in 2007. Among these Maharashtra is one of the states where the process has continued to expand and deepen.

Because of this process, the satisfaction or dissatisfaction of the community regarding Public Health Services started reaching the health administration. Communities started turning towards Primary Health Centres. The number of patients in Public Health Facilities started increasing in the areas covered by Community Based Monitoring. The number of institutional deliveries increased. The process that started in Amravati, Nandurbar, Osmanabad, Thane and Pune is now expanded to newer areas of the state. This book is an attempt to reach out to more and more people, so that they can understand and get involved in this innovative process.

8.5'' x 11'', pgs-88, Published in 2012

Compiled report of Community Based Monitoring of Health Services under NRHM in Maharashtra (2007-2010)

Assisting community initiatives to access improved public health services as a right has been a key theme of the SATHI team's work. Moving towards establishing the Right to Healthcare by strengthening the public health system while making it accountable, has been a major objective of the broader Jan Swasthya Abhiyan network since its formation through a nationwide campaign in the year 2000. With this larger context, health activists and certain people's organisations had taken pioneering initiatives for Community Monitoring of health services in specific districts of Maharashtra. Hence the launching of Community Based Monitoring under NRHM in mid-2007, as an outcome of sustained people-oriented advocacy by health activists and decisions by enlightened NRHM officials, was welcomed by civil society organisations in Maharashtra. This initiative was viewed as a unique 'social experiment' to deepen, broaden and make sustainable processes for community accountability of health services and establishment of health rights.

However, The challenges of 'getting on board', a wide range of social and official actors, of dealing with potential conflicts in a creative manner were daunting. Added to this was the challenge of timely managing wide range of activities through a chain of collaboration and capacity building stretching from national to block level.

The fact that despite such myriad challenges, the first phase of Community Based Monitoring could be implemented with considerable effectiveness in Maharashtra is a testimony to the commendable drive of participating NGOs and people's organisations, to the cooperation given by public health officials and most importantly to the enthusiasm of countless community members who made the entire activity possible.

This short report attempts to document some of the key processes and activities during the first phase of Community Based Monitoring in Maharashtra. This booklet is a result of combined efforts of a large number of persons associated with this activity.

7''x 9.5'', pgs-64, Published in 2010

लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेतील पोस्टर

(पोस्टर १८" x २३", दोन रंगी छपाई)

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेतील जाणीवजागृतीचा एक महत्त्वाचा घटक म्हणून हे पोस्टर तयार करण्यात आले आहे. राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत शासनाकडून आरोग्यसेवांची हमी देण्यात आली आहे. त्यामुळे सरकारमार्फत मिळणारी आरोग्यसेवा हा लोकांचा हक्क आहे.

आरोग्यसेवांचा हक्क

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियानचे हे उद्दिष्ट लोकांपर्यंत पोचावे व सरकारी आरोग्यसेवेची मागणी वाढावी म्हणून हे पोस्टर बनवण्यात आले आहे. भेदभावरहित मोफत किंवा अल्पदरात सहज उपलब्ध होणारी हमीपूर्वक सेवा कशी असावी याचे चित्र लोकांच्या समोर उभे राहावे म्हणून ह्या पोस्टरचा वापर होऊ शकेल.

उपकेंद्रात मिळणाऱ्या आरोग्यसेवा

उपकेंद्रात मिळणाऱ्या आरोग्यसेवांची माहिती देणारे हे सचित्र पोस्टर आहे. लहान मुलांचे लसीकरण, गरोदर स्त्रियांची तपासणी, लसीकरण, सल्ला व मार्गदर्शन, साध्या आजारंवर औषधोपचार, गंभीर आजान्यांना संदर्भसेवा अशा आरोग्यसेवा उपकेंद्र स्तरावरून नर्सबाईंनी देणे अपेक्षित आहे हे कळण्यासाठी हे सचित्र पोस्टर बनवले आहे. प्रक्रियेच्या जाणीवजागृती बद्दल हे पोस्टर गावपातळीवर उपयोगी पडेल अशी आशा आहे.

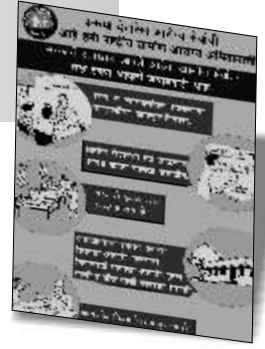
प्राथमिक आरोग्य केंद्रात मिळणाऱ्या आरोग्यसेवा

प्राथमिक आरोग्य केंद्रामध्ये कोणत्या आरोग्यसेवा मिळणे अपेक्षित आहे हे ग्रामीण भागातील लोकांना समजण्यासाठी हे चित्रसदृश्य पोस्टर तयार करण्यात आले आहे. प्राथमिक आरोग्य केंद्रात मिळणाऱ्या आरोग्यसेवा, तिथे उपलब्ध असणारी साधने, मनुष्यबळ याची व्याप्ती कळावी व आपण कोणत्या आरोग्यसेवा प्राथमिक आरोग्य केंद्रात मागायला हव्या हे समजण्यासाठी या पोस्टरचा वापर होऊ शकेल.

सरकारी दवाखान्यात मिळणाऱ्या आरोग्यसेवा

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अंतर्गत देण्यात आलेल्या आरोग्य सेवांच्या हमीमध्ये गुणवत्तापूर्ण आरोग्यसेवा कशा मिळतील? तसेच लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेमध्ये गावापासून ते सर्व सरकारी दवाखान्यांमध्ये मिळणाऱ्या आरोग्यसेवांचा दर्जा कसा असावा हे समजण्यासाठी हे सचित्र पोस्टर तयार करण्यात आले. रुग्ण व त्यांच्या नातेवाईकांना सन्मानाची वागणूक मिळाली पाहिजे, आरोग्य केंद्रामध्ये सर्व आवश्यक औषधे मिळाली पाहिजे, कोणत्याही रुग्णाकडून शासकीय नियमाशिवाय पैसे मागितले जाणार नाहीत, दवाखान्यामध्ये स्वच्छता, दवाखान्याची इमारत पक्क्या स्थितीत असणे, कर्मचारी निवासाची सोय असणे, पुरेसे पाणी व वीज याची व्यवस्था ह्या गोष्टी देखरेख समितीने पाहाव्यात त्यावर देखरेख करावी व हक्क म्हणून या गोष्टी लोकांना माहीत व्हाव्यात यासाठी हे चित्रमय पोस्टर तयार करण्यात आले.

गावात मिळणाऱ्या आरोग्यसेवा

गावात मुलांचे नियमित लसीकरण, गरोदर स्त्रियांची अंगणवाडी व आरोग्य सेविकेकडे पहिल्या ३ महिन्यात नोंदणी, तपासणी, औषधोपचार, सल्ला व मार्गदर्शन, सरकारी कर्मचाऱ्यांची महिन्यातून किमान दोनदा भेट, साध्या आजारांवर औषधोपचार, अंगणवाडीत लहान मुलांसोबत किशोरवयीन मुली, गरोदर व स्तनदा मातांना पूरक आहार, गावपातळीवरील अशा आरोग्य उपक्रमासाठी येणाऱ्या दहा हजार रुपयाच्या अर्बांधित निधीचा खर्च कसा करायाच? इ. बदल गावपातळीवर माहिती मिळावी असा या सचित्र जाणीवजागृती पोस्टरचा उद्देश आहे.

आरोग्यव्यवस्थेत सकारात्मक बदल घडवणारी प्रक्रिया.. पण महत्वाचे धोरणात्मक मुद्दे, न सुटलेले प्रश्न सुटायला हवेत!

लोकाधारित देखरेख व नियोजन प्रक्रिया महाराष्ट्रात गेल्या पाच वर्षांपासून सुरू आहे. या प्रक्रियेमुळे सार्वजनिक आरोग्य व्यवस्थेमध्ये सुधारणा घडून आणल्या जात आहेत. गेल्या पाच वर्षांपासून स्थानिक लोकांचा सहभाग हे प्रक्रियेचे महत्वाचे बलस्थान आहे. गेल्या पाच वर्षांमध्ये गाव, उपकेंद्र, प्रा.आ.के. स्तरापासून ते राज्यस्तरापर्यंत विविध पातळीवरचे सार्वजनिक आरोग्य यंत्रणेशी संबंधित धोरणात्मक आणि संरचनात्मक पातळीवरील मुद्दे पुढे आणले जात आहेत. स्थानिक पातळीवरील मुद्दे सोडवण्यासाठी विविध प्रकारचे प्रयत्न स्थानिक पातळीवरून सुरू आहेत. याच्या सोबत आलेल्या अडचणींवर पर्याय मांडण्याच्या दृष्टिकोनातून ही प्रक्रिया प्रयत्नशील आहे. या प्रक्रियेचा लेखाजोखा मांडणारे हे माहितीपत्रक. गेल्या पाच वर्षांच्या प्रयत्नातून झालेले ठळक बदल व सकारात्मक अनुभव मांडले आहेत. त्याच बरोबर संरचनात्मक व धोरणात्मक मुद्दे जे सोडवण्यासाठी राज्यपातळीवर धोरणात्मक बदल घडवायला हवेत. हे मुद्दे सोडवण्यासाठी सध्याच्या परिस्थिती उपलब्ध पर्याय यावरही माहितीपत्रकामध्ये विश्लेषण मांडण्यात आले आहे.

गावातील आरोग्यसेवांबाबत प्रश्नावली

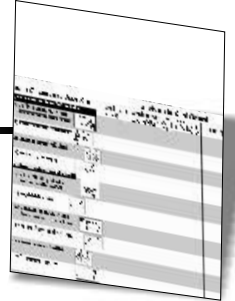
लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेत माहिती मिळवण्यासाठी विविध साधनांचा वापर केला जातो. गावपातळीवर मिळणाऱ्या आरोग्यसेवांची प्रश्नावली हे माहिती मिळवण्याचे त्यातील एक साधन आहे. ही प्रश्नावली गाव पातळीवरील गाव आरोग्य, पाणीपुरवठा, पोषण, स्वच्छता समिती व गावातील वंचित गटातील लोकांच्या सहभागातून ही प्रश्नावली भरली जाते. ह्या प्रश्नावलीत गावपातळीवर मिळणाऱ्या आरोग्यसेवा, गाव आरोग्य, पाणीपुरवठा, पोषण, स्वच्छता समितीची कामे, गावपातळीवरील या समितीला मिळालेल्या अबंधित निधीच्या खर्चाचा तपशील, मागील सहा महिन्यात गावात बाळंत झालेल्या व गरोदर असलेल्या स्त्रियांच्या मुलाखती अशा विविध प्रकारची माहिती कशी गोळा करावी हे समजून येते. गोळा झालेल्या या माहितीतून गावाच्या आरोग्याची परिस्थिती ठरवण्यासाठी भाकरीच्या चित्राचा उपयोग करून साधे, सोपे विश्लेषण करता येते. ग्रामीण व आदिवासी भागातील अशिक्षित व कमी शिकलेल्या कार्यकर्त्यांना ही माहिती गोळा करणे सोपे जावे या दृष्टिकोनातून या प्रश्नावलीची चित्रसदृश्य रचना करण्यात आली आहे.

८.५" x ११", पृष्ठ संख्या ३२

गावपातळीवर मिळणाऱ्या आरोग्यसेवा

गावातील आरोग्यसेवांचे प्रगतीपत्रक

लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेत गावपातळीवर माहिती गोळा करून झाल्यानंतर त्या गावाची परिस्थिती सर्वांना कळावी यासाठी माहिती संक्षिप्तपणे पोस्टर रूपात सार्वजनिक ठिकाणी मांडता यावी यासाठी हे सचित्र प्रगतीपत्रक तयार करण्यात आले आहे. गावपातळीवरील माहिती गोळा झाल्यानंतर हे प्रगतीपत्रक भरून गावाच्या दर्शनी भागात लावण्यात येते. त्यामुळे गावामध्ये सरकारकडून मिळणाऱ्या आरोग्यसेवांची परिस्थिती समजणे सोपे जाते.

१८" x २३", दोन रंगी छपाई

अंगणवाडीबाबत प्रश्नावली

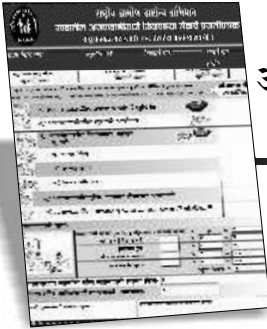

लो काधारित देखरेख प्रक्रियेत गावातील अंगणवाडीमध्ये मिळणाऱ्या सेवांची माहिती घेण्यासाठी ही प्रश्नावली बनवण्यात आली आहे. या प्रश्नावलीमध्ये अंगणवाडीतील सोयी सुविधा, मुलांचे आरोग्य, अंगणवाडीत मुले, गरोदर व स्तनदा स्त्रियांना मिळणारा आहार, अंगणवाडी ताईना कामात येणाऱ्या अडचणी, आहार पुरवणाऱ्या बचतगटाची परिस्थिती अशा विविध प्रकारची माहिती घेतली जाते. त्यातून अंगणवाडीत मिळणाऱ्या सेवा कशा आहेत याचे विश्लेषण करता येते. ग्रामीण व आदिवासी भागातील अशिक्षित व कमी शिकलेल्या कार्यकर्त्यांना ही माहिती गोळा करणे सोपे जावे या दृष्टिकोनातून या प्रश्नावलीची चित्ररूप रचना करण्यात आली आहे.

८.५ "x ११", पृष्ठ संख्या १६

अंगणवाडी

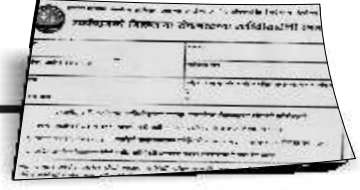

अंगणवाडीसाठी प्रगतीपत्रक

लो काधारित देखरेख प्रक्रियेमध्ये गावपातळीवर अंगणवाडीत माहिती गोळा झाल्यानंतर त्या अंगणवाडीची एकूण परिस्थिती समजावी यासाठी माहिती संक्षिप्तपणे सचित्र पोस्टर रूपात सार्वजनिक ठिकाणी मांडता यावी यासाठी हे प्रगतीपत्रक तयार करण्यात आले आहे. माहिती गोळा झाल्यानंतर हे प्रगतीपत्रक भरून ते अंगणवाडीच्या व गावाच्या आवारात लावण्यात येते. या प्रगतीपत्रकामुळे त्या अंगणवाडीची एकूण परिस्थिती समजण्यास सोपे जाते.

१८ "x २३", दोन रंगी छपाई

उपकेंद्राबाबत प्रश्नावली

लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेतील माहिती

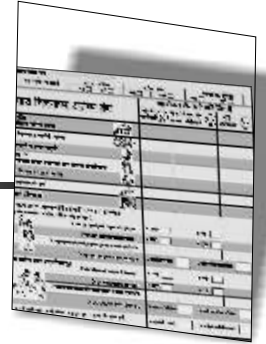
मिळवण्यासाठी उपकेंद्रासाठी वापरायची ही प्रश्नावली आहे. उपकेंद्रात मिळणाऱ्या सोयी सुविधा, उपकेंद्रात मिळणारा औषधोपचार, गरोदर स्त्रियांना मिळणाऱ्या सेवा, बाळंतपणाच्या सेवा, औषधसाठा, कर्मचाऱ्यांच्या राहण्याची परिस्थिती, उपकेंद्राला मिळणाऱ्या अबांधित निधीची माहिती, वार्षिक देखभाल निधीची माहिती, उपकेंद्र आय.पी.एच.एस. अंतर्गत असल्यास त्या अंतर्गत मिळालेल्या निधीची माहिती अशी विविध प्रकारची माहिती या प्रश्नावलीच्या आधारे गोळा केली जाते. उपकेंद्राच्या गावातील गाव आरोग्य, पाणीपुरवठा, पोषण, स्वच्छता समिती मार्फत ही माहिती गोळा केली जाते.

८.५ "x ११", पृष्ठ संख्या ३२

उपकेंद्राचे प्रगतीपत्रक

लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेमध्ये उपकेंद्राची एकूण परिस्थिती समजावी यासाठी माहिती संक्षिप्तपणे सचित्र पोस्टर रूपात सार्वजनिक ठिकाणी मांडता यावी यासाठी हे प्रगतीपत्रक तयार करण्यात आले आहे. माहिती गोळा झाल्यानंतर हे प्रगतीपत्रक भरून ते गावाच्या व उपकेंद्राच्या आवारात लावण्यात येते. या सचित्र प्रगतीपत्रकामुळे त्या उपकेंद्राची एकूण परिस्थिती समजण्यास सोपे जाते.

१८ "x २३", दोन रंगी छपाई

प्राथमिक आरोग्य केंद्राबाबत प्रश्नावली

लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेतील माहिती

मिळवण्यासाठी प्राथमिक आरोग्य केंद्रासाठी वापरायची ही प्रश्नावली आहे. प्राथमिक आरोग्य केंद्रामधील सोयी-सुविधा, तेथे रुग्णांना मिळणाऱ्या सेवा, प्रा.आ.कें.च्या इमारतीची परिस्थिती, प्रा.आ.कें.च्या वैद्यकीय अधिकाऱ्यांची मुलाखत घेऊन तेथील उपलब्ध मनुष्यबळ, औषधसाठा ही माहिती घेतली जाते. बाह्यरुग्ण विभागात आलेल्या रुग्णांच्या मुलाखती घेऊन त्यातून मिळणाऱ्या सेवांचा दर्जा पाहणे, दरवर्षी येणाऱ्या विविध प्रकारच्या निधीचा जमाखर्च पाहणे अशा विविध प्रकाराने माहिती गोळा केली जाते. लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेतील प्रा.आ.कें.पातळीवर गठित केलेल्या देखरेख व नियोजन समितीच्या मार्फत ही माहिती भरली जाते.

८.५" x ११", पृष्ठ संख्या ४०

प्राथमिक आरोग्य केंद्रासाठी प्रगतीपत्रक

लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेमध्ये प्राथमिक आरोग्य

केंद्राच्या पातळीवर माहिती गोळा झाल्यानंतर त्या प्रा.आ.कें.ची एकूण परिस्थिती समजावी यासाठी माहिती संक्षिप्तपणे पोस्टर रूपात सार्वजनिक ठिकाणी मांडता यावी यासाठी हे सचित्र प्रगतीपत्रक तयार करण्यात आले आहे. माहिती गोळा झाल्यानंतर हे प्रगतीपत्रक भरून ते प्रा.आ.केंद्राच्या आवारात लावण्यात येते. या प्रगतीपत्रकामुळे त्या प्रा.आ.के.ची एकूण परिस्थिती समजू शकते.

१८" x २३", दोन रंगी छपाई

ग्रामीण रुग्णालयाबाबत प्रश्नावली

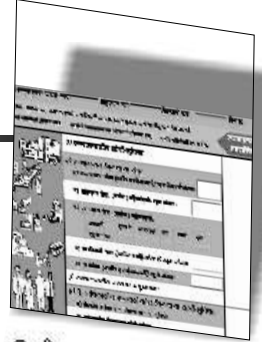

लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेतील माहिती मिळवण्यासाठी ग्रामीण रुग्णालयासाठी ही प्रश्नावली आहे. ग्रामीण रुग्णालयातील सोयी-सुविधा, तेथे रुग्णांना मिळणाऱ्या सेवा, ग्रामीण रुग्णालयाच्या इमारतीची परिस्थिती, ग्रामीण रुग्णालयाच्या वैद्यकीय अधिकाऱ्यांची मुलाखत घेऊन तेथील उपलब्ध मनुष्यबळ, औषधसाठा ही माहिती घेतली जाते. आंतररुग्ण विभागात आलेल्या रुग्णांच्या मुलाखती घेऊन त्यातून मिळणाऱ्या सेवांचा दर्जा पाहणे, ग्रामीण रुग्णालयाला दरवर्षी येणाऱ्या विविध प्रकारच्या निधीचा जमाखर्च पाहणे, अशा विविध प्रकाराने माहिती या प्रश्नावलीच्या आधारे गोळा केली जाते. लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेतील तालुका पातळीवर गठित केलेल्या देखरेख व नियोजन समितीच्या मार्फत ही माहिती भरली जाते.

८.५" x ११", पृष्ठ संख्या ५६

ग्रामीण रुग्णालयासाठी प्रगतीपत्रक

लोकाधारित देखरेख प्रक्रियेमध्ये ग्रामीण रुग्णालय पातळीवर माहिती गोळा झाल्यानंतर त्या ग्रामीण रुग्णालयाची एकूण परिस्थिती समजावी यासाठी माहिती संक्षिप्तपणे सचित्र पोस्टर रूपात सार्वजनिक ठिकाणी मांडता यावी यासाठी हे प्रगतीपत्रक तयार करण्यात आले आहे. माहिती गोळा झाल्यानंतर हे प्रगतीपत्रक भरून ते ग्रामीण रुग्णालयाच्या आवारात लावण्यात येते. ह्या प्रगतीपत्रकामुळे त्या ग्रामीण रुग्णालयाची एकूण परिस्थिती समजते.

१८" x २३", दोन रंगी छपाई

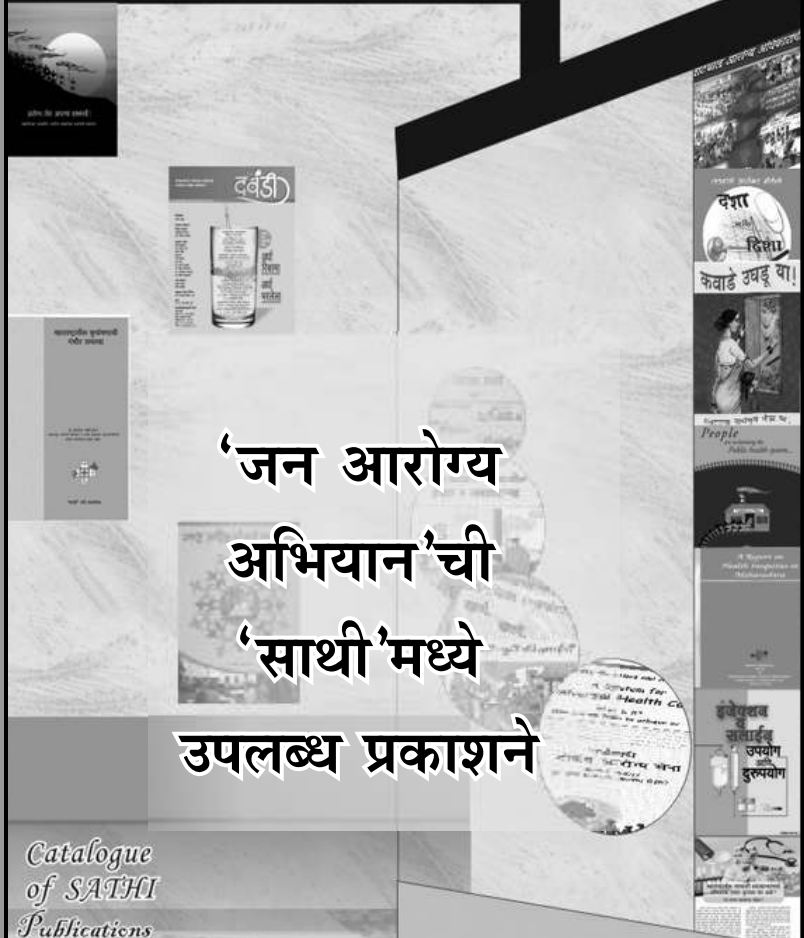
‘जन आरोग्य
अभियान’ची
‘साथी’मध्ये
उपलब्ध प्रकाशने

Catalogue
of SATHI
Publications

SATHI

(Support for Advocacy and Training to Health Initiatives)

‘जन स्वास्थ्य अभियान’च्या भूमिकेतून राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान मिशनवर सामाजिक देखरेखीसाठी मार्गदर्शिका

एप्रिल २००५ पासून सुरू झालेला ‘राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान’ हा केंद्र सरकारचा कार्यक्रम व त्याची अंमलबजावणी याबद्दल तसेच या कार्यक्रमाबाबत ‘जन स्वास्थ्य अभियान’ची भूमिका या विषयी थोडक्यात माहिती देणारी ही मार्गदर्शिका ‘जन आरोग्य अभियान’साठी ‘आम्ही आमच्या आरोग्यासाठी’ व ‘साथी’ तर्फे प्रकाशित केली आहे.

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियानची पार्श्वभूमी, घोषित उद्दिष्ट्ये, व्याप्ती, कार्यवाही याबद्दल अधिकृत माहितीच्या आधारे थोडक्यात विवेचन या पुस्तिकेच्या पहिल्या भागात आहे. ग्रामीण भागातील सार्वजनिक आरोग्यसेवेत भरीव सुधारणा व एकूण या योजनेची त्यामुळे कल्पना येते.

‘राष्ट्रीय ग्रामीण अभियान’चे स्वागत करत असतानाच त्याबाबत चिकित्सक दृष्टिकोनातून विचार मांडत या मिशनच्या काही प्रमुख पैलूंबाबतची जन स्वास्थ्य अभियानची भूमिका पुस्तिकेच्या दुसऱ्या भागात थोडक्यात मांडली आहे.

एप्रिल २००८ मध्ये या ‘अभियान’ला तीन वर्षे पूर्ण झाली. ग्रामीण भागात सार्वजनिक आरोग्यसेवांमध्ये या अभियानात काही सुधारणा होणे अपेक्षित होते. त्या कितपत झाल्या याची काहीशी पद्धतशीर पाहणी ‘जन स्वास्थ्य अभियान’ने ‘पीपल्स रूरल हेल्थ वॉच’ या देखरेख-प्रक्रियेमार्फत उत्तरेमधील काही राज्यांमध्ये केली आहे. त्यात आढळलेल्या गोष्टींचा गोषवाराही दुसऱ्या भागात आहे.

महाराष्ट्रातही राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य मिशनला अधिक ठोस आकार आला आहे. तसेच आरोग्यसेवांवर लोकाधारित देखरेख (Community based Monitoring of Health Services) या आठ राज्यांमध्ये प्रत्येकी तीन ते पाच जिल्ह्यात चाललेल्या प्रकल्पामार्फत सार्वजनिक आरोग्यसेवांवर देखरेख ठेवण्याच्या कामाला ठोस रूप महाराष्ट्रातही आले आहे. या दोघांबाबतची थोडक्यात माहिती दुसऱ्या भागात दिली आहे.

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान हा अलीकडच्या काळात सार्वजनिक आरोग्य क्षेत्रातला सर्वात मोठा बदल आहे. तो समजावून घेणे व त्यात लोकवादी भूमिकेतून हस्तक्षेप करणे यासाठी या पुस्तिकेचा कार्यकर्त्यांना व सजग नागरिकांना उपयोग व्हावा.

७" X ९.५", पृष्ठ संख्या- १००, दुसरी आवृत्ती प्रकाशन-२००८, देणगी मूल्य ₹ ४०/-

दुसरी जन आरोग्य संसद २००७

लसी कशासाठी?

आरोग्यासाठी की नफेखोरीसाठी?

लसी म्हणजे आधुनिक वैद्यकीय तंत्रविज्ञानाची एक फार मोठी देणगी आहे. पण केवळ नफ्यावर डोळा ठेवणाऱ्या बहुराष्ट्रीय मत्केदार कंपन्यांच्या वर्चस्वामुळे त्यांचाही वापर लोकांच्या आरोग्यासाठी होण्यापेक्षा या कंपन्यांच्या नफ्यासाठीच कसा होतो याची तीन मासलेवाईक उदाहरणे या पुस्तिकेत आहेत. भोपाळ येथे २३ ते २ मार्च २००७ मध्ये आयोजित केलेल्या दुसऱ्या 'राष्ट्रीय जन आरोग्य संसद'साठीची जनजागृतीसाठी ही पुस्तिका 'भारतीय महिला फेडरेशन'ने 'जन आरोग्य अभियान'साठी प्रसिद्ध केली आहे.

हमखास जीवघेणा असा रेबीज हा आजार टाळण्यासाठी चांगली लस आहे. पिसाळलेले कुत्रे चावल्याचा संशय आल्यावर घ्यायच्या या रेबीज विरोधी लसीचा खर्च ८०% ने कमी करणे शक्य आहे. पण तरीही बहुराष्ट्रीय कंपन्यांच्या दुतांडी, नफाकेंद्री व्यवहारामुळे ते कसे होत नाहीत व डॉक्टरांची, ड्रग्स कंट्रोलरची त्याला कशी साथ आहे याची कथा पहिल्या विभागात आहे.

देवीप्रमाणे पोलिओचेही लसीच्या आधारे पूर्ण उच्चाटन करू म्हणजे त्यानंतर पोलिओच्याही लसीवरचा खर्च कायमचा थांबवता येईल असे उद्दिष्ट जाहीर करून पोलिओ-निर्मूलनाचा धडक कार्यक्रम १९९५ पासून सुरू झाला. पोलिओ आजार व तिच्यावरची लस हिची वैशिष्ट्ये लक्षात न घेताच पाश्चिमात्य तज्ज्ञांनी लादलेला हा कार्यक्रम कसा अटळपणे फसला आहे; या कार्यक्रमातून कोणाचे हित साधले जात आहे हे 'पोलिओ निर्मूलन - कोणाच्या खाद्यांवर कोणाचे ओझे' या विभागात दिले आहे. हजारो कोटी रुपयांचा चुराडा, पंगुत्व येणाऱ्या बाळांमध्ये अभूतपूर्व वाढ, इतर लसीकरणाची पिछेहाट असे फलित देणाऱ्या पोलिओ-निर्मूलन कार्यक्रमाचे हे विश्लेषण उद्बोधक ठरावे.

सरसकट सर्व बाळांना, सर्व जनतेला 'हेपॅटायटिस-बी' लस टोचण्याचा प्रस्ताव व त्यासाठी केलेला प्रचार या विषयीचे शेवटच्या भागातील सविस्तर विश्लेषणही डोळ्यात अंजन घालणारे ठरावे.

हे विषय गुंतागुंतीचे असले तरी ते जिव्हाळ्याचे असल्याने व सोपे करून मांडले असल्याने ही पुस्तिका सामान्य, चिकित्सक वाचकांना, सामाजिक कार्यकर्त्यांना व जनताभिमुख डॉक्टरांना आवडेल असा विश्वास आहे.

५.५ " X ८.५ " , पृष्ठ संख्या- ६४, प्रकाशन-२००७, देणगी मूल्य- ₹ १५/-

दुसरी जन आरोग्य संसद २००७
आजारी भारतीय आरोग्य व्यवस्था
- कारणे व पर्याय

भारतातील सरकारी आरोग्य व्यवस्थेची स्थिती आजारी कशी आहे, ती का आहे व ही परिस्थिती बदलून 'सर्वांना आरोग्य व आरोग्यसेवा' हे ध्येय गाठण्यासाठी त्यात कोणत्या सुधारणा करायला हव्या याचे थोडक्यात विश्लेषण या पुस्तकात मांडले आहे.

भारतात सरकारी आरोग्य सेवा स्वातंत्र्यानंतर सुद्धा तुटपुंजी राहिली; खाजगी सेवा भरभराटीला आली व विशेषतः १९९० पासून तर खाजगीकरणाच्या धोरणामुळे सरकारी सेवेची पडझड सुरू झाली याकडे या पुस्तकात ठोस माहिती, आकडेवारीच्या आधारे लक्ष वेधले आहे. या खाजगीकरणाचा भाग असलेल्या 'वैद्यकीय पर्यटन' या धोरणामुळे कोणते दुष्परिणाम होतील हे त्यानंतर थोडक्यात मांडले आहे.

विशेषतः ग्रामीण भागातील आरोग्यसेवेचा तुटवडा 'राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य मिशन' या नव्या कार्यक्रमाद्वारे भरून काढण्याचा जो प्रयत्न होतो आहे त्याचा चिकित्सक आढावा पुढील प्रकरणात घेतला आहे व सार्वजनिक व खाजगी क्षेत्र यांच्यात भागीदारी करण्याच्या नव्या धोरणाबाबत प्रश्न उभे केले आहेत. निरनिराळ्या साधूच्या आजारांवर नियंत्रण ठेवण्यासाठीचे राष्ट्रीय कार्यक्रम व बिगर-अॅलोपॅथिक उपचार पद्धतीबाबतचे धोरण याचाही चिकित्सक आढावा घेतल्यावर शेवटी 'सर्वांसाठी आरोग्य सेवा' हे ध्येय गाठण्यासाठी सरकारी व खाजगी क्षेत्रात काय सुधारणा करायला हव्या याबाबत ठोस सूचना मांडल्या आहेत.

२३ फेब्रुवारी ते २ मार्च २००७ रोजी भोपाळ येथे भरलेल्या दुसऱ्या 'राष्ट्रीय जन आरोग्य संसद'साठी 'जन स्वास्थ्य अभियान'च्या भारतातील निरनिराळ्या तज्ज्ञांनी मिळून बनवलेल्या इंग्रजी पुस्तिकेचे हे समर्थ, सोपे मराठी रूप आरोग्य-कार्यकर्त्यांना व जिज्ञासू वाचकांना आवडेल व इतरांना वाचायला द्यावेसे वाटेल असा विश्वास आहे.

- ५.५ " X ८.५ ", पृष्ठ संख्या-१२०, प्रकाशन-२००७, देणगी मूल्य - ₹ ३०/-
- ५.५ " X ८.५ ", पृष्ठ संख्या-८०, प्रकाशन-२००७, देणगी मूल्य - ₹ २०/- (हिंदी)
- ५.५ " X ८.५ ", पृष्ठ संख्या-८०, देणगी मूल्य - ₹ २०/- (इंग्रजी)

महाराष्ट्रातील आरोग्यसेवेच्या हक्कासाठी पाहणी व जनसुनवाई

सर्वसामान्य जनतेला किमान आरोग्यसेवाही न मिळण्याचे प्रमाण भारतात गेल्या काही वर्षात खाजगी व सार्वजनिक आरोग्य क्षेत्रात वाढले आहे. पैकी सार्वजनिक आरोग्यसेवेतील 'आरोग्यसेवा हक्क हनन' बाबत महाराष्ट्रातील 'आरोग्य हक्क अभियान'चा भाग म्हणून २००४ मध्ये सहा ठिकाणी जनसुनवाया झाल्या. त्यासाठी महाराष्ट्रातील १८ जिल्ह्यांमधील १४४ प्राथमिक आरोग्य केंद्रे व १९ ग्रामीण रुग्णालये यांची एका प्रश्नावलीच्या आधारे 'जन आरोग्य अभियान' तर्फे पद्धतशीर पाहणी झाली. त्याची माहिती व निष्कर्ष थोडक्यात या पुस्तिकेत मांडले आहेत. महाराष्ट्रातील ग्रामीण भागातील सार्वजनिक आरोग्य व्यवस्थेची दुरावस्था यातून दिसून येते.

या केंद्रांमध्ये आरोग्यसेवा न मिळाल्याने ज्यांचे गंभीर शारीरिक/आर्थिक नुकसान झाले अशा निवडक ६३ केसेस या जनसुनवायांमध्ये मिळून महाराष्ट्रातील जनतेपुढे आल्या. त्यांचेही विश्लेषण या पुस्तिकेत आहे. मानवी हक्क आयोगाच्या सहयोगाने भोपाळमध्ये जुलै २००४ मध्ये झालेल्या विभागीय जनसुनवाईत यापैकी ९ केसेसची कैफियत मांडण्यात आली. तसेच या पाहणीच्या आधारे स्पष्ट होणारी महाराष्ट्रातील ग्रामीण सार्वजनिक आरोग्य व्यवस्थेची दुरावस्थाही मांडण्यात आली. या भोपाळ जनसुनवाईची व तिच्या पाठपुराव्याची माहितीही या पुस्तिकेत थोडक्यात संकलित केली आहे.

आरोग्य हक्क चळवळीचा एक महत्त्वाचा दस्तऐवज असलेली ही पुस्तिका आरोग्य-कार्यकर्त्यांना तर उपयोगी पडेलच. त्याचप्रमाणे सजग नागरिकांनाही ती वाचायला आवडेल.

७" X ९.५", पृष्ठ संख्या- ४०, प्रकाशन-२००५, देणगी मूल्य ₹ १५/-

‘सेहत’ची
‘साथी’मध्ये
उपलब्ध
प्रकाशने

*Catalogue
of SATHI
Publications*

SATHI

(Support for Advocacy and Training to Health Initiatives)

एम.टी.पी. केंद्र नोंदणीकरण: मार्गदर्शिका

स्त्री आरोग्य व स्त्रियांचे प्रश्न हा एक संशोधनाचा विषय आहे. दरवर्षी भारतातील एक लाख स्त्रिया गर्भावस्था व बाळंतपण या संबंधीच्या आजारांमुळे मृत्युमुखी पडतात. त्यामागे प्रामुख्याने गर्भपात, रक्तपांढरी (अॅनिमिया), धनुर्वात, जंतुसंसर्ग, तीव्र रक्तस्राव ही कारणे दिसतात. ही पुस्तिका एका अभ्यासातून तयार झाली आहे.

स्त्रियांची गर्भपातासंदर्भातील भूमिका, गर्भपात सेवेबाबतची गरज, गर्भपात सेवेबाबत असलेल्या स्त्रियांच्या अपेक्षा अशा अनेक मुद्द्यांवर स्त्रियांची मते समजून तसेच या अनुषंगाने लैंगिकतेचे आपल्या समाजात केले जाणारे राजकारण, कुटुंबातील गर्भपातासंदर्भातील निर्णयप्रक्रियेतील स्त्रियांचा सहभाग या संदर्भातील प्रश्नांची अधिक जाण येण्यास मदत झाली. गर्भपातासंबंधीच्या प्रश्नांची दुसरी बाजू म्हणजे गर्भपात सेवा पुरवणारे डॉक्टर, वैद्यकीय सेवेचा एकूण दर्जा, डॉक्टरांची स्त्रियांच्या गर्भपात सेवेच्या गरजेविषयीची भूमिका, गर्भपात कायद्यासंबंधीची त्यांची जाण व त्याबद्दलची भूमिका या व अशा अनेक बाजूंचा अभ्यास करण्यासाठी अधिकृत नोंदणीकरण झालेल्या व नोंदणीकरण न झालेल्या गर्भपात केंद्रांना भेटी दिल्या. या कायद्याची अंमलबजावणी करण्यासाठी अस्तित्वात असलेली सरकारी यंत्रणा, सरकारी अधिकारी व त्यांचे प्रश्न याचाही अभ्यास केला.

१९७१ साली एम.टी.पी. कायदा मंजूर झाला तरी या कायद्याची अंमलबजावणी योग्य त्या पद्धतीने होताना दिसत नाही. नोंदणीकृत गर्भपात केंद्रांतील डॉक्टरांकडून कायद्यात नमूद केलेल्या अटीची उदा. गर्भपात केंद्रातील सोयी सुविधा, नोंदपद्धती, संबंधित सरकारी खात्याकडे पाठविण्याची कागदपत्रे, माहिती इत्यादी यांची पूर्तता होताना दिसत नाही. नोंदणीकरणानंतर त्या केंद्राचे काम नीट होते का हे बघण्यासाठी सध्यातरी कोणतीही यंत्रणा अस्तित्वात नाही.

या पुस्तिकेत नोंदणीकरण प्रक्रियेसाठी आवश्यक असलेले अर्ज व सरकारमान्यता मिळाल्यानंतर ठेवाव्या लागणाऱ्या नोंदीचे स्वरूप व पद्धत याबाबतची माहिती मराठी व इंग्रजी भाषेत दिली आहे. तसेच एम.टी.पी. कायदा मूळ स्वरूपात इंग्रजीत दिला आहे. नोंदणीप्रक्रियेची सूत्रबद्ध मांडणीही पुस्तिकेत दिली आहे. या माहितीमुळे नोंदणीप्रक्रिया सुलभ होईल अशी अपेक्षा आहे.

७" X ९.५" पृष्ठ संख्या- ५८, प्रकाशन-२००१, देणगी मूल्य ₹ २५/-

Handbook One for Documentation
and Presentation of Evidence Concerning

Denial of the
Right to Health Care

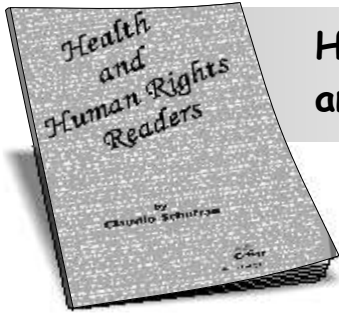
A variety of questionnaires, protocols and tools were prepared in 2004-05 for Jan Swasthya Abhiyan's 'Right to Health Care' campaign. This booklet (Booklet-One) is the first set of such tools, which has been compiled for use by JSA activists working as part of the campaign, in various states and regions.

Section-I of this booklet contains information and tools concerning testimonies of denial of health care – the stories of persons who have been denied essential health care from health facilities, and who have suffered serious consequences because of this. This includes guidelines about how to document and present such testimonies, along with Protocol-1 for recording these testimonies. This is followed by a suggested outline of how to organise a public hearing or *Jan Sunwai* on the Right to Healthcare in an area or region.

Section-II of the booklet contains tools to collect information about services to be provided by various health centres, and to examine to what extent the specified norms are being fulfilled and basic health services are being provided. This is followed by a suggested format that can be used while preparing a report on the situation of PHCs, to help analyse the information collected from a number of PHCs, and to document the extent to which relevant norms and services are actually being fulfilled.

Section-III concerns collection of information about selected outreach and community based health services. Protocol-5 is to be used to collect information about immunization and services related to pregnancy and delivery, which are expected to be delivered at the community level. Protocol-6 is for documenting specific services expected to be given by *Anganwadis*, relating to the health of children and women. Information for both these protocols would need to be obtained from women in the community, who are likely to have been beneficiaries of these services.

5.5" x 8.5", pgs-56, published in 2004, contribution price -Rs. 40/-

Health and Human Rights Readers

For readers in India, we hope that this compilation of essays would be found especially timely. In India the challenges we face today in the health sector, with the State abdicating its responsibility to provide for an attainable standard of health, are tremendous. The private health sector is growing geometrically, often supported with direct and indirect subsidies from the State. Public health investment is declining and public expenditures on health are not adequate to even maintain the existing infrastructure. The availability of essential drugs at affordable prices has become a major concern. And the burden on people, especially the poor, to spend increasing resources out-of-pocket to meet their healthcare needs is rapidly growing. All this after a quarter century of the promise of 'Health for All by 2000'!

Given this background the Pune chapter of CEHAT published this small volume to support the emerging countrywide campaign on the Right to health care, launched by *Jan Swasthya Abhiyan* (PHM-India). Claudio's Readers will certainly be very useful as a catalyst, and one hopes that the ideas brought forth in these writings would help us to sharpen our discussions and debates, as we develop initiatives for health rights in the coming phase.

These Readers are meant to help NGOs, and activists of Peoples' organisations to help them develop a rights-based approach to health. These social actors, are increasingly addressing the issue of health rights. The Pune based 'action-team' in CEHAT have had the privilege of collaborating with various people's organisations in Western India that have developed locally sustained community health worker programmes while launching mass actions for health rights. These experiences form a specific background for Pune based action team of CEHAT to launch this publication.

7" x 9.5", Pgs-120, Published in 2003, Contribution price – ₹ 80/-

Review of Health Care in India

The articles in the present volume try to analyse and reinterpret the health situation and health statistics from people's perspective and with a view to strengthen the emerging movement demanding a people's health policy for our country.

The document contains 18 chapters and discusses such varied topics ranging from the state of the preventive health and nutritional services for children to the community health worker program and the public health system. Ritu Priya has written an illuminative article on the public health services in India from a historical perspective. The population policies in India are critically analysed by Mohan Rao, while Ravi Duggal has reviewed other health policies. Control of communicable disease has been critically analysed and alternative proposals based on national priorities are presented by Leena V. Gangolli and Rakhil Gaitonde. The role of community health workers in public health is described by T. Sundararaman.

In the section on women and children, Vandana Prasad examines nutritional services for children, NB Sarojini discusses reproductive services for women and Padma Deosthali and Purnima Manghnani write on the issues related to Gender based violence and the role of the public health system. The section on Health Systems and Resources contains notable articles on financing by Ravi Duggal, access issues by TR Dilip, essential drugs by S. Srinivasan and Indian Systems of Medicine by Leena Abraham and regulation of the private health sector by Rama V Baru. The material presented in all the chapters is distilled into the conclusion by Abhay Shukla.

8.5' x 11', Pgs-375

व्यथा स्त्रीची, कथा गर्भपाताची

आपल्या समाजातील पुरुषप्रधानतेमुळे स्त्रियांवर शारीरिक, मानसिक, भावनिक असे विविध प्रकारचे अत्याचार होतात. या अत्याचारांना बळी पडणाऱ्या स्त्रियांना बलात्कार, लैंगिक शोषण व त्यातून होणारी गर्भधारणा अशा गोष्टींना तोंड द्यावे लागते. स्त्रियांना माणूस म्हणून जगण्याचा हक्क नाकारणाऱ्या या समाजामध्ये स्त्रियांच्या विविध चळवळींनी लढून स्त्री हिताचे कायदे मिळवले आहेत. यामध्ये गर्भपात करून घेण्याचा अधिकार देणारा कायदा १९७१ साली संमत झाला. पुस्तिकेमध्ये कायदानुसार कोणत्या परिस्थितीमध्ये स्त्री गर्भपात करून घेऊ शकते हे या फ्लिपचार्टमध्ये चित्रांच्या माध्यमातून सांगण्यात आले आहे. 'स्त्री आणि गर्भपात' या विषयावर पुण्यातील ग्रामीण भागात केलेल्या संशोधनावर हा फ्लिपचार्ट आधारित आहे. अतिशय सुसंगत चित्रांच्या माध्यमातून तयार केलेल्या या फ्लिपचार्टमुळे गर्भपातासारखा जटील विषय खूप चांगल्या पद्धतीने समजून देता-घेता येतो.

८.५" X ११", पृष्ठ संख्या- ६४, फ्लिपचार्ट- चार रंगी छपाई,
प्रकाशन-२००५, देणगी मूल्य ₹ १५०/-

'साथी' मध्ये उपलब्ध असलेली इतर प्रकाशने

जागतिकीकरण आणि आरोग्य

'जन आरोग्य अभियाना'ने ही पुस्तिका प्रसिद्ध केलेली आहे. १९९१ साली भारताने जागतिकीकरणाची धोरणे स्वीकारली व देशाची बाजारपेठ देशी-विदेशी कंपन्यांसाठी खुली झाली. आता याच धोरणाच्या आधारे सरकारी सेवा क्षेत्रावर होणारा खर्च कमी करण्यात आला. त्यामुळे शिक्षण, आरोग्य सेवा, छोटे उद्योग-व्यवसायिक, शेती अशा विविध क्षेत्रांवर परिणाम झाले असून स्त्रिया, मुले व गरीब जनता यांचे जीवनमान खालवत चालले आहे, या सर्वांचा परिणाम लोकांच्या आरोग्यावर होत आहे. विश्लेषणात्मक भूमिकेतून जागतिकीकरणासारख्या धोरणाचा आरोग्यावर होणारा परिणाम या विषयाची माहिती या पुस्तिकेमध्ये देण्यात आली आहे.

५.५" X ८.५", पृष्ठ संख्या-१६, देणगी मूल्य- ₹ ३/-, मासूम प्रकाशन

‘माता व बाल आरोग्य जागर’ मालिकेतील पुस्तिका

घरच्या घरी नवजात बाळाची काळजी’ प्रकल्पांतर्गत ‘जनार्थ आदिवासी विकास संस्था’ ही संस्था धडगावमधील दुर्गम गावांमधल्या आदिवासी महिलांना प्रशिक्षित करून नवजात बाळाचा जीव वाचवण्याचे आणि बालमृत्यु दर कमी करण्याचे काम करते. या प्रकल्पाचे काम करताना आई व बाळाच्या आरोग्याविषयी तसेच आरोग्य संबंधित इतरही माहिती लोकांपर्यंत पोचवण्याची गरज जाणवली. पुस्तिकांच्या रूपाने हे काम व्यापकरित्या होऊ शकते या विचारातून ‘जनार्थ आदिवासी विकास संस्था’ आणि ‘साथी’, पुणे यांच्या संयुक्त विद्यमाने ‘माता व बाल आरोग्य जागर मालिका’ प्रसिद्ध केली आहेत. या प्रकल्पासाठी ‘आदिवासी विकास विभाग, महाराष्ट्र राज्य’ यांनी अर्थसाहाय्य केले आहे. या मालिकेमध्ये खालील विषयांवरील पुस्तिका उपलब्ध आहेत-

१) गरोदरपणातील व बाळंतपणानंतरचा आहार	₹ १५/-
२) गरोदरपणातील तपासण्या	₹ २०/-
३) अॅनिमिया	₹ १५/-
४) बाळाचा पहिला आजार	₹ २०/-
५) ६ वर्षाखालील मुलांचा आहार	₹ २०/-
६) लसीकरण	₹ १५/-
७) न्यूमोनिया	₹ १५/-
८) नवजात बालकांमधील जंतुसंसर्ग (सेप्टेसेमिया)	₹ १५/-
९) जुलाब	₹ १५/-
१०) मलेरिया	₹ १५/-
११) खरुज	₹ १०/-
१२) स्त्री प्रजनन संस्थेचे आजार व घ्यावयाची काळजी	₹ २५/-
१३) सिकल सेल अॅनिमिया	₹ १५/-
१४) सकस व चौरस आहार	₹ १५/-
१५) आपले गाव, आपले आरोग्य; आपले हक्क, आपल्या जबाबदाऱ्या	₹ २५/-

या पुस्तिका सर्व सामान्य नागरिकांना उपयोगी पडतील अशी आम्हास आशा आहे.

SATHI

(Support for Advocacy and Training to Health Initiatives)

SATHI is the action-centre of Anusadhan Trust with headquarters in Pune. The SATHI team initiated its work in 1998 as an action team in CEHAT and has now evolved into an autonomous centre. The core principles of SATHI's functioning are social relevance, democratic mode of functioning, ethical conduct and social accountability.

To move towards this dream, SATHI's mission is to contribute to the building of the movement for 'Health For All' through collective action and research.

SATHI dreams of a society,

- which has realized its right to health and health care; a society which has eliminated health inequities, by removing the structural barriers which today prevent the majority from accessing healthy living conditions and quality health care;
- which instead of the current pathological model of development, has adopted a developmental path which fosters health of both the people and their environment;
- where people are not appendages of the health care system; are its prime movers and have universal access to appropriate health care as a human right.

In collaboration with like minded organizations, SATHI has set the goal of achieving the Right to Health Care for all Indians; as a big step towards achieving 'Health For All'

SATHI's strategy is to contribute, as a team of pro-people health professionals, to the health movement and to various initiatives which foster health rights.

Presently SATHI's core activities are-

- a. Collaborative health initiatives with like minded NGOs and People's organisations in Maharashtra and Madhya Pradesh.
- b. Research on inequities in access to health care, availability of essential medicines.
- c. Action research on specific issues related to health advocacy.
- d. Advocacy at broader level for Primary Health Care and Health Rights, Nutrition Rights and Patient Rights
- e. Partnership with grassroot organisations for Community based Monitoring on social services.
- f. Moving towards Universal access to Health Care.
- g. Publication of relevant training and advocacy material on health issues.
- h. Library and information services.

Further information about SATHI may be accessed at - www.sathicehat.org